

CENTRUL PENTRU DREPTURILE OMULUI DIN MOLDOVA

RAPORT

**privind respectarea drepturilor omului
în Republica Moldova
în anul 2002**

Chișinău - 2003

CUPRINS

PREAMBUL -----	3
CAPITOLUL I	
Caracterizarea drepturilor economice, sociale și culturale -----	5
Asistență și protecție socială-----	5
Familia și copiii-----	6
Persoanele cu handicap-----	8
Pensionarii-----	9
Șomerii-----	11
Ocrotirea sănătății-----	12
Educație-----	15
CAPITOLUL II	
Caracterizarea drepturilor civile -----	17
Viață, demnitate și securitate personală-----	17
Justiție-----	20
Deținuți-----	20
CAPITOLUL III	
Activitățile Centrului -----	23
Petiții și audiență -----	23
Trai decent, asistență și protecție socială-----	23
Munca și protecția muncii-----	25
Dreptul la proprietate-----	27
Dreptul la un mediu înconjurător sănătos-----	30
Dreptul la viața intimă și privată	
Inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței-----	31
Dreptul la învățătură-----	32
Dreptul de petiționare-----	34
Libertatea circulației-----	35
Drepturile persoanelor private de libertate-----	36
Analiza legislației -----	38
Sesizări în Curtea Constituțională-----	38
Propuneri de perfecționare a legislației. Avize la proiecte de legi-----	51
Informarea și instruirea populației -----	61
Concluzii și propuneri -----	69
Anexe -----	71

PREAMBUL

Prezentul Raport, fiind al cincilea la rând, vine de fapt să încununeze într-un fel activitatea avocaților parlamentari pe durata mandatului fixată de lege.

A fost o perioadă dificilă de lansare și consolidare a instituției naționale de protecție și promovare a drepturilor cetățenești, în condițiile în care aceste drepturi aproape că nu erau cunoscute, dar nici nu era conștientizată necesitatea protejării lor consecvente din partea statului. A trebuit să depunem multe eforturi pentru schimbarea mentalității, în primul rând a autorităților, de a înțelege rolul și importanța Centrului, că domeniul de drepturi ale ființei umane cere investiții, perseverență în acțiuni, educație, cultură. Am încercat să convingem societatea de faptul că doar prin exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale se poate construi un stat prosper, că nu există domenii care, parțial sau în totalitate, nu ar cuprinde în sine și obligativitatea respectării acestor drepturi și libertăți.

A fost nevoie de a forma un colectiv bine încheșat și instruit. Am muncit cu toții pentru a ne crea o imagine bună și credibilă în societate. Ne-am străduit în acești cinci ani să fim consecvenți, să ne orientăm cât mai bine acțiunile pentru a repune în drepturile lor legitime mii de cetățeni. Am depus eforturi ca să aducem legislația națională în concordanță cu prevederile Constituției, convențiilor și pactelor la care Republica Moldova este parte.

În măsura posibilităților, am contribuit la instruirea diverselor categorii de cetățeni prin organizarea și desfășurarea sesiunilor de instruire, prin editarea a zeci de pliante, broșuri, cărți, altă literatură de specialitate, prin informarea sistematică a comunității. Am putut să realizăm acest program datorită suportului Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova pentru care le sîntem foarte recunoscători. De asemenea, le mulțumim tuturor care ne-au susținut pe diverse căi și, în primul rând, Ambasadei Statelor Unite ale Americii în Moldova, Reprezentanței Biroului ONU pentru refugiați, cât și Instituției Împuternicitului pentru Drepturile Omului din Federația Rusă, Avocatului Poporului din România, Instituției Ombudsmanului din Belgia, Institutului European al Ombudsmanului etc.

Am conlucrat productiv și cu multe instituții și organizații statale, cu diferite organizații neguvernamentale.

În acești ani am avut de înfruntat și tentative de diminuare a independenței și de intimidare a avocaților parlamentari.

Am acumulat experiență. Astăzi ni se văd mai bine neajunsurile, greșelile, eșecurile, rezervele.

Se impune imperios debarasarea de unele calapoduri, aplicarea unor forme și metode originale, eficiente de protecție și promovare a drepturilor și libertăților cetățenești.

Multe am învățat de la cei peste 29 de mii de petiționari care au solicitat pe parcursul a cinci ani ajutorul avocaților parlamentari. Am înțeles durerea lor. Am apreciat răbdarea lor. Nu ne-am împăcat cu indferența, birocratismul, ignorarea intereselor lor, cu marginalizarea și îngrădirea voită sau ne voită a drepturilor și libertăților de care ar fi trebuit să se bucure. în calitate de cetățeni ai acestui stat.

Paportul pe anul 2002 repetă de fapt în mare parte situația anilor precedenți. Au continuat să fie lezate drepturile economice, sociale și culturale, civile și politice.

Starea de lucruri este condiționată atât de criza economică, cât și de unele implicări legislative și administrative nereușite. La aceasta se mai adaugă indiferența, incompetența la divers nivel în materie de drepturi ale omului. Ca rezultat, au avut loc explozii sociale de lungă durată. Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei de două ori a discutat situația din Republica Moldova, adoptând rezoluții menite să restabilească rolul și locul, independența instituțiilor democratice, condiție absolut necesară pentru exercitarea deplină și nestingherită de către cetățeni a drepturilor și libertăților fundamentale, de creare a unui stat de drept.

Raportul cuprinde trei capitole. În primul se face o caracteristică a drepturilor economice, sociale și culturale. În cel de al doilea sînt caracterizate drepturile civile. Asupra drepturilor politice nu ne-am pronunțat, deoarece ele sînt cel mai mult și mai tare lezate în partea stîngă a rîului Nistru, unde nici avocații parlamentari nu au acces, dar de unde și petții aproape că nu au parvenit.

În capitolul al treilea sînt descrise succint activitățile avocaților parlamentari pentru repunerea cetățenilor în drepturile lor constituționale și pentru instruirea comunității în domeniu.

În încheiere se fac unele concluzii și propuneri, atât pentru ameliorarea de ansamblu a situației, cât și pentru consolidarea în continuare a Centrului pentru Drepturile Omului.

CAPITOLUL I

CARACTERIZAREA DREPTURILOR ECONOMICE, SOCIALE ȘI CULTURALE

Instrumentele cu caracter universal, inclusiv Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale la care Republica Moldova este parte, încorporează un șir de angajamente și obligații ale statelor părți, realizarea cărora trebuie să conducă la edificarea unei societăți democratice, armonioase și prospere, fără discriminări, în care fiecare cetățean să se bucure de viață.

Constituția țării noastre practic repetă prevederile din Declarația Universală a Drepturilor Omului, altor acte juridice cu caracter universal și regional, inclusiv dreptul la un trai decent, la asistență și protecție socială (art.47), dreptul familiei la protecție socială, legală și economică (art.48 și 49), la protecția copiilor orfani (art.49), la ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor (art.50), la protecție specială a persoanelor cu handicap (art.51); la remunerare (art.43); la proprietatea privată (art.46); la ocrotirea sănătății (art. 36); la un mediu înconjurător sănătos (art.37); la învățatură (art.35) și altele.

În felul acesta statul garantează un șir de drepturi cetățenești.

Însă garantarea drepturilor încă nu înseamnă și buna protecție și exercitare a lor. Tocmai la acest capitol și ne confruntăm cu cele mai mari probleme. Dacă e să facem o apreciere de ansamblu, în Republica Moldova nu există domenii ale drepturilor nominalizate care să nu fie afectate într-un fel sau altul. Însă unele încălcări nu au o influență imediat negativă, pe când altele se resimt acut în viața de toate zilele, fapt demonstrat și de adresările parvenite la Centrul pentru Drepturile Omului.

Asistență și protecție socială.

O deosebită importanță are reforma sistemului de protecție socială și asigurări sociale programată și desfășurată de Parlament și Guvern, prevederile cheie ale căreia constau în asigurarea unui trai decent a celor mai dezavantajate categorii de cetățeni.

Este actuală și justificată o atare tendință. Conform cercetărilor efectuate de experți naționali și internaționali, în Republica Moldova sărăcia a atins comparativ cele mai înalte cote, plasându-se pe ultimele locuri în lume. Și deși în ultimii doi ani se atestă unele schimbări pozitive în acest sens, totuși încă nu s-a obținut îmbunătățirea reală a standardului de viață a mării majorității a populației.

Datele statistice oficiale susțin că e în creștere produsul intern brut (PIB). Au fost majorate în trei etape pensiile, unele indemnizații, alte alocații sociale, salariile. Cetățenii însă întrebă: cum se întâmplă că în atare condiții nivelul de viață e în continuă diminuare. Mai mult de 80 la sută din populație e la limita sărăciei absolute sau sub pragul sărăciei.

Criteriul existenței umane este nivelul minim de consum. În ansamblu, bugetul minim de consum depășește de circa două ori salariul mediu pe economie. Veniturile medii disponibile ale cetățenilor în raport cu minimumul de existență abia depășește 50 de procente. Iar unele categorii de persoane au venituri și mai mici. Este mare

decalajul valorii minimului de existență dintre populația urbană și cea rurală, dintre bărbați și femei, dintre diverse categorii de cetățeni .

Potrivit studiilor, pe fondalul creșterii ușoare a salariilor, pensiilor, indemnizațiilor de divers gen, altor alocații sociale, în anul 2002 a sporit esențial coșul minim de consum. Ca rezultat, măsurile orientate spre asigurarea dreptului la un trai decent nu sînt resimțite de comunitate.

La ora actuală în Republica Moldova se operează doar cu indicatori pentru determinarea sărăciei. În lipsa stabilirii unui prag al sărăciei, nu este respectiv fixat și un venit minim garantat de stat. Plus la toate, nu este pus la punct mecanismul de calculare reală a veniturilor populației. Aici se mai adaugă întârzierile și restanțele salariale. Conform datelor prealabile, la 31 decembrie 2002 suma datorată pentru remunerarea muncii constituia peste 380 mln. lei, inclusiv în sfera bugetară circa 113 mln. lei și în sfera nebugetară peste 270 mln. lei. Restanțele salariale, în pofida unor afirmații contrare, continuă să crească. Ponderea persoanelor care n-au fost remunerate în limitele legale a constituit 55 la sută din numărul total de salariați.

În atare condiții, și protecția socială a familiilor aflate în dificultate se face inechitabil și în dependență de resursele precare existente, fapt ce nu mobilizează în deplină măsură autoritățile “..să acționeze, atît prin propriul său efort, cît și prin asistență și cooperare internațională, în special pe plan economic și tehnic, folosind la maximum resursele sale disponibile, pentru ca exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în prezentul Pact să fie asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate...” (Art.2, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale).

În contextul dat, o importanță decisivă au și angajamentele privind menținerea regimului de securitate socială asumate de statul nostru prin ratificarea Cartei Sociale Europene Revizuite.

Datele statistice demonstrează decalajul privind asigurarea dreptului la un nivel de trai decent existent chiar în mijlocul categoriilor celor mai sărace pături ale comunității.

Familia și copiii.

Ratificînd Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, statul nostru a recunoscut că “O ocrotire și o asistență cît mai largă cu putință trebuie acordată familiei, elementul natural și fundamental al societății, în special pentru întemeierea sa și în răstimpul cît are responsabilitatea întreținerii și educării copiilor care sînt în sarcina sa” (art.10). Prevederi similare conțin Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, Convenția OIM nr.103 cu privire la protecția maternității, Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale, Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Convenția Europeană privind statutul juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, Carta Socială Revizuită și altele.

Legislația și alte acte normative naționale în domeniu sînt ajustate suficient la instrumentele cu caracter universal și regional. De la declararea independenței au fost puse în vigoare peste 40 de legi și hotărîri, menirea cărora e să asigure exercitarea de către familie și copii a dreptului la protecție și asistență socială.

Astfel, sînt anual prevăzute un șir de prestații în bani adresate familiilor, în special familiilor cu mulți copii, diverse indemnizații pentru mamele singure, pentru copiii orfani, cu handicap etc. Este încurajator faptul că începînd cu 1 ianuarie 2001 au fost majorate cu 50 la sută toate tipurile de indemnizații pentru copii, cuprinzînd circa 28 mii de beneficiari.

Statul recunoaște că familiile cu copii reprezintă grupul social cel mai numeros și cel mai dezavantajat la ora actuală, mereu predispus la sărăcie. Conform unor evaluări recente, foarte săraci sînt membrii din familiile cu patru și mai mulți copii (cca 30%), din familiile cu trei copii (cca 25%) și din familiile cu un copil (cca 22%).

În situația insecurității economice și sociale permanente, anume familiilor cu trei și mai mulți copii, inclusiv cu copii invalizi, celor monoparentale și tinere, mai ales în localitățile rurale, nu le este asigurat dreptul constituțional la un trai decent, plasîndu-se în categoria cea mai dezavantajată sub aspect social, cu un risc ridicat de sărăcie severă. În prezent pentru îngrijirea unui copil pînă la împlinirea vârstei de 1,5 ani indemnizația constituie 50-75 lei, cu vârste între 1,5 și 16 ani – 18 lei pentru familiile cu 1-2 copii, cu 3 și mai mulți – 27 lei pentru fiecare copil cu condiția ca venitul să nu depășească, după caz, 18 și 27 de lei. Or, plafonul stabilit practic lipsește majoritatea covârșitoare a familiilor cu copii de dreptul la protecție socială de stat. Mai mult decît atît, chiar încadrîndu-se în parametrii stabiliți, foarte multe familii primesc indemnizațiile pentru copii cu mari întîrzieri sau nu le primesc deloc. De asemenea, se atestă o reducere a numărului plăților indemnizațiilor unice la nașterea copilului comparativ cu numărul copiilor născuți.

Amplificată de veniturile mizere, această stare de lucruri conduce inevitabil la creșterea insecurității alimentare și a subnutriției în rîndul mamelor și copiilor. Potrivit evaluărilor efectuate de Ministerul Sănătății, 28 la sută din copii și 20 la sută din mame suferă de anemie. Fiecare al zecelea copil în vîrstă de pînă la zece ani este sub nivelul dezvoltării normale.

E în creștere rata morbidității și mortalității, fiind în descreștere rata natalității.

Actele normative în vigoare sînt direcționate preponderent spre lichidarea consecințelor și nu spre depistarea și preîntîmpinarea cauzelor ce necesită încadrarea copiilor în sistemul de protecție, inclusiv socială. Serviciile sociale ar trebui reorientate spre familiile în risc de degradare, de abandonare sau de instituționalizare a copilului, cu copii cu dezabilități, care se află în extremă sărăcie etc.

Sărăcia, insecuritatea socială, stresurile economice, absența unui climat familial adecvat sporesc cazurile în care copiii devin victime ale abuzului, exploatării, abandonului, ale traficului de ființe umane.

În tendința de a le asigura familiilor un trai cît de cît decent, multe mame pleacă la muncă peste hotare, lăsînd copiii în îngrijirea rudelor, prietenilor, vecinilor. În consecință, familiile degradează, se destramă, tot copiii avînd de suferit.

Este îngrijorătoare sporirea nivelului criminalității juvenile, inclusiv a numărului autorilor minori implicați în comiterea crimelor. Conform estimărilor, circa 50 la sută din condamnați sînt tineri. În anul 2002 organele de drept au înregistrat peste 2500 de infracțiuni săvîrșite de minori sau cu participarea acestora, ceea ce constituie o creștere cu circa 3,2 procente comparativ cu anul 2001. Situația este determinată de lipsa unor condiții sociale pentru dezvoltare, de instabilitatea social-economică din societate, de comportamentul deviat al copiilor și tinerilor etc.

Persoanele cu handicap.

Protecția socială a invalizilor este reglementată de mai multe legi și hotărâri. Este vorba de Legea nr.821 din 24 decembrie 1991 privind protecția socială a invalizilor, cu modificările ulterioare, Legea nr.121 din 3 mai 2001 cu privire la protecția socială suplimentară a invalizilor de război, a participanților la cel de-al doilea război mondial și a familiilor lor, Legea nr.909 din 30 ianuarie 1992 privind protecția socială a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl, cu modificările ulterioare, hotărârea Guvernului nr.1153 din 16 noiembrie 2000 privind aprobarea Programului național de protecție, reabilitare și integrare socială a persoanelor cu handicap pe anii 2000-2005 și altele.

Comparativ cu alte categorii de persoane social-vulnerabile, invalizii depind aproape în totalitate de instituțiile de asistență socială ale statului. Tocmai faptul acesta îi și face cel mai vulnerabili. În special, au de suferit economic, nemaivorbind de suferințele fizice, invalizii de gradul I, incapabili de muncă. Conform estimărilor, anual din numărul total al invalizilor fiecare al treilea invalid inapt de muncă este sub pragul sărăciei. O atare situație nu se atestă nici într-o țară din Europa.

În Republica Moldova există circa 150 mii de invalizi cu handicap mintal și fizic. Peste 80 la sută din ei se află în pragul sau chiar sub pragul sărăciei cumplite. Aceste persoane cer în petițiile lor adresate Centrului să li se respecte drepturile stipulate în instrumentele internaționale și naționale.

Statul întreprinde anumite măsuri pentru soluționarea problemelor. Invalizilor li se acordă diverse indemnizații și facilități, sînt deschise centre de reabilitare, centre de caritate, cantine etc. Cu susținerea subdiviziunilor de asistență socială, a unor organizații neguvernamentale, instituții internaționale, în țară sînt aduse și distribuite invalizilor ajutoare umanitare: medicamente, îmbrăcăminte, încălțăminte, produse alimentare.

Exemple demne de urmat există în municipiul Chișinău și județul Bălți. În municipiul Bălți, bunăoară, Centrul de reabilitare "Vtoroe dîhanie" este anual vizitat de circa o mie de persoane, Centrul de caritate evreiesc "Hased Iacob" deservește peste 600 de oameni, spitalul honeurologic poate primi anual 600 de pacienți. În activitățile de caritate sînt implicate mai multe misiuni, inclusiv de peste hotare. În incinta secției consultative a spitalului județean își desfășoară acțiunile Misiunea Creștină care oferă prînzuri patru zile în săptămîină pentru 50 de persoane.

Este îmbucurător faptul că atenția față de persoanele cu nevoi speciale se extinde și în localitățile sătești. În comuna Iabloana, sectorul Glodeni, a fost deschisă Casa de caritate "Tabita" care deservește 26 de persoane. În comuna Grigorăuca, sectorul Sîngerei, activează Centrul "Sfînta Maria" care acordă invalizilor îngrijire sanitar-medicală la domiciliu.

Atare exemple există și în alte județe.

În ansamblu însă situația nu poate fi ameliorată fără implicarea activă a autorităților. La ora actuală cea mai stringentă este problemă asigurării cu cărucioare a persoanelor cu handicap locomotor. Cărucioarele sînt unicele mijloace care ușurează deplasarea invalizilor. În lipsa lor, ei sînt sortiți să stea mereu închiși în casă, fapt ce-i face să dispere și mai mult.

De asemenea, lasă de dorit protezarea ortopedică.

Invalizii cu deficiențe de auz se confruntă cu problema asigurării cu aparate auditive. Un aparat auditiv costă circa 500 de lei, de aceea marea majoritate a invalizilor, care primesc o pensie mică, n-au posibilități să le procure. Prin asigurarea cu dispozitivele necesare, aceste persoane ar putea mai ușor să se încadreze în câmpul muncii pentru a-și spori mijloacele de existență și întreținere.

De fapt, angajarea în câmpul muncii a invalizilor de gradul II și III este o altă problemă majoră. Fiecare al patrulea dintre aceștia este foarte sărac și încadrarea în activități remunerate le-ar da posibilitatea să-și sporească întrucîtva veniturile familiale. Legislația în domeniu este imperfectă, cea în vigoare nu se respectă, programele de integrare socială a persoanelor cu handicap sînt mai mult declarative fără o acoperire financiară adecvată. Este insuficient efectivul de asistenți sociali, lasă mult de dorit remunerarea muncii lor.

Sînt și probleme care pot fi soluționate cu cheltuieli mici. Să zicem, instalarea unor benzi simple de acces în blocurile de locuit, spitale, policlinici, magazine etc. pentru deplasarea cu cărucioarele a persoanelor cu handicap locomotor. În cea mai mare parte ele lipsesc. Autoritățile publice locale nu se grăbesc să rezolve problema. Dar nici nu susțin inițiativele în domeniu ale unor organizații neguvernamentale. După cum am fost informați de la Centrul de Promovare a Toleranței și Pluralismului, mai mulți conducători de diferit rang refuză, fără a motiva, instalarea unor benzi de acces pentru invalizi, deși această organizație poate și propune efectuarea lucrărilor cu propriile mijloace.

Pensionarii.

Mecanismul de implementare a drepturilor persoanelor de vîrsta a treia la un trai decent, la protecție și asistență socială este elaborat în multiple legi, acte normative. În mare parte instrumentele naționale în domeniu sînt racordate la standardele internaționale recunoscute oficial de Republica Moldova.

Potrivit bilanțului activității Guvernului întru realizarea Programului “Renașterea economiei – renașterea țării”, politica socială a fost orientată spre implementarea în continuare a reformei în sistemul de asigurări sociale. În special, au fost întreprinse mai multe măsuri privind modificarea și completarea unor acte legislative în vederea realizării principiului unificării sistemului de pensionare, promovării și implementării Strategiei de reformare a sistemului de asistență socială. Pensia lunară pentru limita de vîrstă s-a majorat comparativ cu 63 de lei. Au sporit ușor indemnizațiile, compensațiile nominative, alte alocații sociale.

Cu toate eforturile depuse, continuă să se ateste lezarea drepturilor persoanelor de vîrsta a treia la un trai decent. Fiecare al cincilea pensionar este foarte sărac. Conform Cartei Sociale Europene Revizuite, rata de înlocuire a salariului cu pensie urmează să constituie 45 la sută din salariul mediu pe economie. Salariul mediu lunar pe economie a constituit în anul de referință circa 666 lei, iar pensia pentru limita de vîrstă -166 lei. Astfel, salariul mediu este de patru ori mai mare în raport cu pensia medie. Decalajul devine și mai mare dacă facem excepție de “termenul mediu”. De exemplu, salariul angajaților în structurile financiare a fost de peste 2400 lei, în sfera energiei electrice, gaze și apă – peste 1100 lei, transporturi și comunicații – peste o

mie de lei... Salariile membrilor Guvernului, deputaților, din organele de drept și ale altora sînt cu mult mai mari. Respectiv, de circa 8-10 ori mai sporite sînt și pensiile acestor categorii. Nu mai vorbim de faptul că pensia mării majorității a persoanelor de vîrsta a treia abia acoperă a noua parte din minimumul de existență. În cazul în care remunerarea muncii se face în contradicție cu prevederile Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (art.7), sînt discriminatorii și pensiile stabilite.

Deși Legea cu privire la pensii prevede indexarea anuală a pensiilor în cazul creșterii ratei inflației, în funcție de majorarea prețurilor la mărfurile de consum, șporul cuantumului pensiilor s-a făcut pe calea recalculării și nu prin indexarea acestora. Practic, de la intrarea în vigoare a legii nominalizate (1 ianuarie 1999) nu s-a efectuat nici o indexare a pensiilor. Chiar în condițiile economice precare, dacă legea ar fi fost respectată, nivelul de trai al pensionarilor ar fi fost ameliorat esențial.

Există discriminare la acest capitol între pensionarii din agricultură și cei din urbe. Conform Bugetului pe anul 2002, deținătorii de terenuri agricole au fost obligați să plătească în fondul social și impozitul funciar. Dat fiind faptul că marea majoritate a deținătorilor de terenuri agricole este de vîrsta a treia, prin impunerea de a plăti impozitul funciar și în fondul social, practic nu s-a bucurat nici într-un fel de majorările la pensii operate de Guvern. Iar după cum susțin unii agricultori, aceste pensii au devenit indirect și mai mici ca înainte. Mai mult decît atît, ei nu înțeleg de ce trebuie să plătească în fondul social, odată ce și-au asigurat cinstit pensia prin munca lor pe parcursul anilor.

În contextul dat, este oportună adoptarea unor acte legislative și normative, de măsuri administrative în domeniu care să asigure respectarea principiilor egalității și nondiscriminării.

Șomerii.

Drepturile șomerilor sînt reglementate de un număr relativ mare de instrumente internaționale ratificate de Republica Moldova și de acte normative naționale.

Constituția țării prevede în art.43 că “orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului”. Acest drept este realizat prin Legea nr.878 din 21 ianuarie 1992 privind utilizarea forței de muncă, Legea nr. 714 din 6 decembrie 2001 cu privire la Fondul de șomaj, Codul Muncii, un șir de hotărîri și programe adoptate de Guvern.

În pofida măsurilor legislative și administrative luate, problema șomajului rămîne a fi una foarte dificilă. Conform datelor preliminare, rata șomajului nu va depăși în anul 2002 cifra de 9 la sută. Sînt oficial înregistrați circa 30 de mii de șomeri, dintre care femei 52 la sută. Însă, după cum estimează experții internaționali, cifrele oficiale nu corespund realității. Metodologia aplicată de către Biroul Internațional al Muncii atestă existența în statul nostru a peste 150 de mii de șomeri. Un număr mare de persoane apte de muncă nici nu lucrează, nici nu este inclusă în

categoria de șomeri. Peste o sută de mii de cetățeni se află temporar (cîte 5, 6 și mai multe luni) în concedii forțate de muncă neplătite, situație care nu este reglementată de legislația în vigoare. Incluși în așa-numitul șomaj latent, pe lângă lezarea dreptului la muncă, acestor cetățeni li se încalcă și un șir de alte drepturi cum ar fi dreptul la concedii plătite, la protecție împotriva șomajului, dreptul la asigurare medicală, la recalificare profesională gratuită etc.

O problemă aparte și dureroasă este încadrarea în câmpul muncii a tinerilor. Conform evaluărilor efectuate de către Departamentul tineret și sport, 46 la sută din numărul total al șomerilor înregistrați constituie tineri în vîrstă de 16-20 de ani. Potrivit estimărilor analiștilor independenți, rata șomajului în rîndul tinerilor este de două ori mai mare și atestă faptul că anume tinerii au cele mai reduse posibilități de a-și găsi un loc de lucru. De aceea ei și se confruntă cu grave probleme de ordin economic și social, inclusiv imposibilitatea procurării spațiului locativ, accesul redus la serviciile medicale, la studii etc. Programul adoptat de către Parlament privind acordarea de credite tinerilor și familiilor tinere nu se implementează al doilea an la rînd.

Într-o situație și mai dificilă se află tinerii care absolvesc obligatoriu 9 clase și care nu-și urmează studiile nici într-un fel, mai ales în localitățile urbane, și nici nu sînt încadrați în câmpul muncii. O ieșire posibilă din situație ar fi adoptarea de către Guvern și implementarea unor acte normative menite să stimuleze agenții economici atît pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor superioare și de specialitate de învățămînt, cît și a tinerilor care absolvesc 9 clase.

Cu atît mai mult, cu cît agenții economici încalcă flagrant prevederile art.10 din Legea privind utilizarea forței de muncă și nu declară în mod obligatoriu locurile de muncă vacante. De regulă, în fiecare an locurile libere de muncă la unitățile economice sînt de 3-4 ori mai mari decît cele oficiale declarate organelor de stat pentru utilizarea forței de muncă. Analiza demonstrează că de fapt sînt declarate vacante locurile de lucru necalificate și cele mai prost plătite. În atare condiții este foarte dificilă gestionarea competentă și eficientă a pieței de muncă de către structurile abilitate.

Este accidentală și ineficientă, iar în multe locuri chiar lipsește complet strategia de instruire a conducătorilor de unități economice în materie de drepturi ale muncii și protecția acestora. De aici și multe cazuri de încălcare a drepturilor.

Dificultățile pieței de muncă interne conduc la stimularea exodului brațelor de muncă peste hotarele republicii. Fenomenul ia amploare. La ora actuală se consideră reală cifra de circa un milion de cetățeni angajați în diverse activități în străinătate. Plecate în mare parte ilegal, aceste persoane sînt practic lipsite de orice drepturi. Astfel de petiții parvin și la Centrul pentru Drepturile Omului. Avocații parlamentari se implică în soluționarea chestiunilor abordate. Dar aceasta nu rezolvă problema în ansamblu.

În lipsa unui program național de creare a locurilor de muncă cu acoperire financiară adecvată, bazat pe monitorizarea complexă a situației pe piața forței de muncă în condițiile declinului economic de lungă durată, redistribuirii forței de muncă, imperfecțiunii, ineficienței sistemului de pregătire și recalificare profesională, problema șomajului va rămîne mult timp nesoluționată.

Ocrotirea sănătății

Articolul 12 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale stipulează: “ 1. Statele părți la prezentul Pact recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge. 2. Măsurile pe care statele părți la Prezentul Pact le vor adopta în vederea asigurării exercitării depline a acestui drept vor cuprinde măsurile necesare pentru a asigura: a) scăderea mortalității noilor născuți și a mortalității infantile, precum și dezvoltarea sănătoasă a copilului; b) îmbunătățirea tuturor aspectelor igienei mediului și ale igienei industriale; c) profilaxia și tratamentul bolilor epidemice, endemice, profesionale și a altora, precum și lupta împotriva acestor boli; d) crearea de condiții care să asigure tuturor servicii medicale și un ajutor medical în caz de boală”. De asemenea, statul nostru a ratificat și alte acte juridice internaționale în domeniul ocrotirii sănătății.

În linii mari, instrumentele naționale nu contravin standardelor universale. Constituția țării garantează prin prevederile art.36 asigurarea dreptului la ocrotirea sănătății. Parlamentul a adoptat mai multe legi în domeniu, cum ar fi Legea nr.411 din 28 martie 1995, Legea nr.1513 din 16 iunie 1993 cu privire la asigurarea sanitaro-epidemiologică a populației, Legea nr.185 din 24 mai 2001 cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială etc. La rândul său, Guvernul a adoptat un șir de hotărâri și programe de punere în aplicare a cadrului legal respectiv. Dacă e să judecăm după numărul de diverse acte normative, diferite programe și planuri naționale, regulamente, proiecte internaționale de protecție a dreptului la sănătate (în total peste 60), apoi astăzi ar trebui să nu mai existe probleme în domeniu.

Din păcate, sfera ocrotirii sănătății este una deplorabilă, chiar în comparație cu altele, situația căreia este determinată de încălcarea în masă și gravă a altor drepturi. Căci, cu cât mai mult sînt lezate drepturile persoanei la un trai decent, cu atît mai mult este afectat și dreptul la sănătate. Păturile cele mai dezavantajate sub aspect social-economic, au respectiv și mai multă nevoie de servicii medicale, drept pe care nu pot să-l exercite din cauza sărăciei. Această interlegătură îi aduce la disperare.

Multe boli au devenit cronice, crește invaliditatea generală și infantilă, patologia congenitală, numărul de sindroame dezadaptive. S-a înrăutățit simțitor starea morbidității cu pierderea temporară a capacității de muncă. Sporește mortalitatea pe fondalul reducerii ratei natalității. Rata mortalității standardizate este în medie cu 50 la sută mai înaltă decît în majoritatea țărilor europene. Pe cînd indicele natalității este unul din cei mai reduși în Europa. Tot pe ultimul loc ne aflăm și la capitolul longevității, durata medie a vieții fiind în prezent de 67,5 ani.

Cele mai frecvente forme ale morbidității sînt bolile sistemului nervos periferic, ale sistemului cardiovascular, aparatului respirator, locomotor, traumele, gripa, cancerul, hepatita etc.

Ultimii ani s-a redus substanțial pachetul de servicii medicale gratuite oferite pacienților, cît și numărul de persoane care se bucură de aceste servicii. În Bugetul pe anul 2002 au fost programate doar 49 la sută din necesitățile pachetului minim de servicii medicale. Alocațiile bugetare pentru asigurarea dreptului de ocrotire a

sănătății sînt în descreștere, consituind doar 2,9 la sută din produsul intern brut, față de 6,3 procente în anul 1994.

De asemenea, este în diminuare numărul de solicitări și accesibilitatea comunității la asistență medicală urgentă.

Sănătatea femeii este indicatorul potențialului reproductiv al comunității. În prezent rata fertilității în țara noastră este de 1,6 %, pe cînd pentru asigurarea reproductivă naturală acest indice trebuie să constituie cel puțin 2,1 la sută. Sporește numărul avorturilor: anual avortează circa douăzeci de mii de femei. Plus la toate, la 70 la sută din femei se aplică metode traumatizante de întrerupere a sarcinii, metode ce contravin cerințelor și recomandărilor OMS și care implică multe riscuri pentru sănătatea reproductivă a mamelor.

Și mai grave sînt consecințele pentru minorele gravide. Experții în domeniu susțin că în Republica Moldova fiecare femeie care avortează este minoră, 14 la sută dintre ele rămînînd sterile.

Femeile sînt mai mult afectate comparativ de cancerul glandei mamare, cancerul pielii și cancerul colului uterin.

Este alarmantă răspîndirea alcoolismului, narcomaniei, mai ales în mijlocul tinerilor de pînă la vîrsta de 30 de ani.

Conform estimărilor efectuate în baza recomandărilor OMS de către Ministerul Sănătății, numărul consumatorilor de droguri din Republica Moldova atinge cifra de aproximativ 50-55 de mii, atestîndu-se o sporire de circa 10 ori.

Se răspîndește rapid și maladia HIV/SIDA. Majoritatea cazurilor de infectare cu această boală sînt înregistrate în mijlocul utilizatorilor de droguri injectabile și pe cale sexuală, în special printre femei.

Dreptul internațional recunoscut de Republica Moldova obligă statul să ia toate măsurile legislative și administrative necesare pentru reducerea mortalității în rîndul nou-născuților și a mortalității infantile. De asemenea, să asigure dezvoltarea sănătoasă a copilului. Aceste obligațiuni nu pot fi realizate în condițiile în care accesibilitatea copiilor la asistență medicală spitalicească s-a redus considerabil. Potrivit Legii minimului de asistență medicală gratuită, garantat de stat, de tratament gratuit în staționar beneficiază numai copiii de pînă la vîrsta de 5 ani, copiii invalizi și orfani. Copii mai mari de 5 ani se bucură de anumite înlesniri doar în cazurile de urgență. În felul acesta, este încălcat dreptul multor copii la un tratament adecvat, deoarece marea lor majoritate aparține de păturile social-vulnerabile și nu pot achita plata pentru îngrijirile medicale necesare.

În anul 1997 a fost adoptat Programul național de alimentație a copiilor, conform căruia copiii sub un an nealimentați la sîn urmează a fi asigurați cu amestecuri de lactate adaptate. Programul în cauză a fost dat uitării, de altfel, ca și altele, din care cauză copii respectivi sînt subdezvoltați, afectați de diverse maladii.

Problema nutriției copiilor este în genere una foarte acută. Situația social-economică precară, modul mizer de viață, lipsa culturii alimentare sporesc riscul îmbolnăvirii cu diverse maladii. Plus la toate, în produsele alimentare se resimte deficitul de fier și de iod, constituind în prezent principalele cauze a degradării intelectuale a copiilor și adolescenților, a mortalității perinatale și infantile, a defectelor psihomotorii și a hipotiroidismului la nou-născuți.

Rata mortalității infantile este influențată și de accidente și intoxicațiile copiilor lăsați fără supraveghere părintească. Conform datelor Ministerului Sănătății, decesul la 9,7 % din copiii decedați pînă la un an și 17,17 % din cei decedați pînă la 5 ani a survenit în urma accidentelor, traumelor, arsurilor. Tot din aceste cauze un mare număr de copii rămîn invalizi.

Sînt înregistrate situații în care părinții refuză asistența medicală a copiilor, aceștia decedînd la domiciliu.

Centrul pentru Drepturile Omului a abordat problema respectării dreptului la sănătate de mai multe ori, inclusiv în Rapoartele sale anuale prezentate Parlamentului. Situația în domeniu ar putea fi ameliorată prin aplicarea unei politici naționale care să cuprindă priorități, strategii, acțiuni practice, pe compartimente, inclusiv educative, cu acoperire financiară reală și durabilă.

Educație.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale consacră dreptului la educație unul din cele mai mari articole (art.13). Dreptul la educație înseamnă mai mult decît dreptul la învățătură. Or, nu este vorba doar de acumularea unor cunoștințe, ci, în primul rînd de a obține prin educație "...deplina dezvoltare a personalității umane și a simțului demnității sale și să întărească respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale". Ratificînd Pactul, statele părți recunosc "... că prin educație orice persoană trebuie să devină capabilă de a juca un rol util într-o societate liberă..." Aceleași idei sînt dezvoltate în Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățămîntului, Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Legislația Republicii Moldova (Constituția, Legea învățămîntului, Legea cu privire la drepturile copilului și altele) asigură într-o anumită măsură dreptul la educație. Sînt adoptate diverse strategii, concepții, programe, proiecte pentru racordarea sistemului educațional la standardele democratice general recunoscute.

Cu toate acestea, astăzi, datorită unor cauze obiective și subiective, sînt masiv încălcate un șir de drepturi din domeniul educației, iar procesul de reformare a învățămîntului este în impas.

Una din cauzele principale rezidă în finanțarea foarte joasă a procesului educațional, fapt ce îngrădește substanțial dreptul de acces la instruire. Legea învățămîntului (art.61, alin.2) garantează alocarea de mijloace bugetare pentru învățămînt în mărime de cel puțin 7 la sută din PIB. După 1996 (10,3 %) aceste cheltuieli s-au redus mai mult de jumătate. Aceeași lege (art.62, alin.3) prevede asigurarea prioritara de către stat a dezvoltării bazei tehnico-materiale a sistemului de învățămînt. În realitate, pentru aceste necesități se alocă anual circa 5 la sută din suma cheltuielilor întregului sistem. În proporție de aproximativ 50% sînt acoperite cheltuielile pentru reparațiile curente și capitale a clădirilor de învățămînt.

Ca rezultat, baza tehnico-materială a sistemului e în continuă deteriorare. Se simte o lipsă acută de echipament tehnic în școli, mai ales în raport cu progresul

informațional de mari proporții. Lipsesc materialele didactice intuitive. Situația este și mai gravă în localitățile rurale.

Starea de lucruri din școli se complică și mai mult în perioada de iarnă, în special din cauza insuficienței de combustibil pentru încălzirea clădirilor. Unele școli chiar sînt închise.

O problemă cronică a devenit școlarizarea copiilor. În anul școlar 2000 – 2001 dreptul de acces la instruire n-a fost exercitat de circa 7000 de copii. În anul școlar 2001—2002 procesul de învățămînt a fost abandonat de peste 11 mii de elevi. În acest top locul de frunte îl dețin copiii din localitățile sătești. Cauza principală este sărăcia: lipsa de îmbrăcăminte, încălțăminte, alimente, de rechizite, manuale școlare care sînt foarte scumpe.

În circa o sută de localități mici lipsesc școlile primare, gimnaziile, nu sînt asigurate mijloace de transport gratuite pentru deplasarea copiilor de aici în alte școli, factor ce de asemenea influențează negativ școlarizarea elevilor.

Conform evaluărilor, circa 80 la sută din copii cu vîrsta de 1-5 ani nu sînt cuprinși de careva programe de educație timpurie, majoritatea absolută fiind din localitățile rurale. Doar 60 de procente din copii cu vîrste de 5-6 ani frecventează programele de instruire obligatorie. În ultimii șase ani s-a redus respectiv cu 36 și 70 la sută numărul instituțiilor preșcolare și efectivul cadrelor didactice din acest sistem de învățămînt.

Cotele cele mai înalte a atins în ultimii doi-trei ani fenomenul abandonării de către cadrele didactice a sistemului de învățămînt. Pe fondalul îmbătrînirii în general a satelor noastre, îmbătrînește și corpul profesional-didactic de aici. Absolvenții instituțiilor de învățămînt de profil refuză de a merge în sate pe motive materiale, în special din cauza remunerării mizerabile. Salariul mediu lunar al unui pedagog e de circa 440 lei, iar salariul unui tînăr specialist nou angajat e și mai mic de două-trei ori.

Deteriorarea potențialului didactic conduce la sistarea predării unui număr impunător de discipline școlare. La rîndul său, acest fenomen îngreudește dreptul de acces al tinerilor la obținerea studiilor superioare. Anual din cauza lipsei de profesori nu se predau circa 450-500 de mii ore de studii obligatorii. În unele școli profesorii sînt nevoiți să cumuleze în procesul de predare mai multe clase, de diferit nivel de studii și de contingent pentru a ameliora cît de cît starea de lucruri.

Nu este finalizat învățămîntul liceal.

Tot mai mult se adîncește discrepanța între accesibilitatea la procesul de educație al copiilor din familiile social-vulnerabile și al celor asigurate mai bine material. De la an la an sporesc costurile serviciilor și programelor educaționale.

Cauzele enumerate mai sus, cît și multe altele, conduc inevitabil la îngrădirea asigurării deplinei exercitări a dreptului la educație, prevăzut în pactul internațional nominalizat, în special: “accesibilitatea tuturor la învățămîntul primar”; “accesibilitatea tuturor la învățămîntul secundar, sub diferitele sale forme, inclusiv învățămîntul secundar tehnic și profesional”; “învățămîntul superior trebuie să devină accesibil tuturor în deplină egalitate, în funcție de capacitatea fiecăruia” etc.

CAPITOLUL II

CARACTERIZAREA DREPTURILOR CIVILE

Punct de reper pentru caracterizarea situației respectării drepturilor civile în Republica Moldova poate servi Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Convenția internațională împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante și altele.

În ultimii ani Republica Moldova a luat mai multe măsuri legislative, administrative și de altă natură pentru implementarea standardelor general acceptate în domeniu. Cu toate acestea, se atestă multe încălcări.

Viață, demnitate și securitate personală.

Prin prevederile art.24 Constituția țării garantează fiecărui om dreptul la viață, la integritate fizică și psihică. De asemenea, este garantată prezumția nevinovăției (art.21). Legile cu privire la poliție, privind arestarea preventivă, Codul de conduită a persoanelor oficiale care mențin ordinea publică și alte acte normative legale conțin stipulări clare conform cărora drepturile și libertățile cetățenești sînt primordiale. Codul penal, Codul de procedură penală, Codul de executare a sancțiunilor de drept penal stipulează sancțiuni, reglementează anumite raporturi privind respectarea acestor drepturi și libertăți.

Dreptul la viață, integritate fizică și psihică este în mare parte condiționat de situația criminogenă. Cu părere de rău, gradul de criminalitate rămîne a fi sporit. Fenomenul infracțional este determinat în special de sărăcie, redistribuirea bunurilor materiale, corupție, lipsa locurilor de muncă, folosirea excesivă a alcoolului, de narcomanie, incultură etc.

Conform datelor operative ale MAI, în anul 2002 pe teritoriul controlat al R.M. au fost înregistrate peste 28500 de infracțiuni, dintre care circa 6600 cu caracter grav. Numai în perioada ianuarie - septembrie a acestui an au fost asasinat 199 de persoane. În urma accidentelor rutiere au decedat 226 și a suicidului 395 de persoane. De asemenea, a fost înregistrat un număr mare de vătămări corporale.

În ce privește integritatea psihică, apoi la moment nimeni în republică nu dispune de careva date concludente, nu se fac nici un fel de investigații, generalizări, concluzii.

Legislația națională în domeniu este preponderent orientată spre condamnarea infracționalității, adică are un caracter mai mult represiv. Experiența țărilor cu o democrație consolidată demonstrează că mult mai eficiente sînt metodele de preîntîmpinare a infracțiunilor, activitate în care sînt cooptate și fortificate acțiunile organelor ordinii de drept, administrației publice locale, societății civile.

În conformitate cu stipulările art.1 din Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, "...termenul "tortură" desemnează orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la

această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sînt provocate de un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțămîntul expres sau tacit al unor asemenea persoane”.

Avînd ca puncte de reper prevederile în cauză, putem constata că în Republica Moldova este premeditat lezat unul din drepturile fundamentale ale omului – dreptul la demnitate, la viață, integritate fizică și psihică. Cele mai grave încălcări se comit de către colaboratorii organelor de poliție.

Aproape că au devenit o normă provocările unor polițiști de a opune rezistență de către persoanele arestate administrativ. În asemenea cazuri, imediat se întocmesc procese-verbale, reținuții sînt închiși în izolatoare. Se întîmplă aceasta mai ales în zilele de odihnă, cînd judecătorii sînt greu de găsit, timp în care se obțin, prin aplicarea torturii, tratamentelor crude sau inumane, diverse probe “necesare” polițiștilor pe parcursul anchetei penale. Mai mult decît atît, declarațiile căpătate prin atare metode sînt folosite mai apoi în procesele penale împotriva persoanei respective. Codul cu privire la Contravențiile Administrative prevede dreptul contravenientului la avocat doar în procesul judecării cazului. În felul acesta el este lipsit și de dreptul la apărare. Polițiștii profită abuziv de acest gol în legislație, aplicînd metode inumane, degradante de dobîndire a probelor.

Torturile sînt indirect încurajate și de lipsirea persoanelor deținute preventiv de dreptul la expertiză medicală imediat ce au fost închise în izolatoare. Or, acestor persoane aproape că le este imposibil să demonstreze ulterior aplicarea tratamentelor degradante și inumane. Contribuie la aceasta și unii judecători prin pronunțarea deciziilor judecătorești fără examinarea sub toate aspectele starea gravă de sănătate a deținuților, permițîndu-le polițiștilor “să dosească” contravenienții pînă la dispariția urmelor de tortură. Deși organele procuraturii supraveghează activitatea poliției, nu întotdeauna scot în vileag aceste cazuri. Dificile sînt și intervențiile avocaților. Actele normative legale în vigoare admit întrevederea acestuia cu persoana reținută numai cu permisiunea judecătorului care a aplicat sancțiunea administrativă. Avînd în vedere faptul că la pronunțarea deciziei judecătorul n-a luat în seamă starea de sănătate a contravenientului, este greu de a obține o atare întrevedere.

Drepturile persoanelor aflate în arest administrativ sînt uneori chiar mai grav încălcate decît ale arestaților pe cauze penale. Potrivit Codului de procedură penală, aceștia din urmă, vinovăția căroră încă nu a fost dovedită în procesul judiciar, au dreptul la întrevederi cu avocatul, la permisiunea organului de anchetă, chiar de la începutul detenției.

De regulă, persoanele deținute provizoriu sînt încarcerate în izolatoarele sistemului penitenciar aflat în subordinea Ministerului Justiției. Se înregistrează însă și multe cazuri cînd asemenea cetățeni sînt ținuți în izolatoarele de detenție provizorie ale organelor de poliție pe durata anchetei preliminare. Întru obținerea mărturisirilor dorite, polițiștii pun în aplicare metode “rafinat” și “mai puțin rafinat” de tortură. Cele mai frecvente sînt considerate loviturile cu pumnii, cu picioarele, bastoanele de

cauciuc, cu alte obiecte aflate la îndemână, și mai rar –suspendarea de picioare, menținerea în poziție de hiperextensie, asfixierea cu măști de gaz, punși de plastic.

Articolul 101 cu semnul 1 din Codul penal prevede direct infracțiunea de tortură, care corespunde normelor internaționale. Însă organele de drept califică de obicei acțiunile infracționale cu semnele calificative de tratamente inumane sau degradante ca exces de putere sau abuz de serviciu. De aceea, colaboratorilor de poliție vinovați de tortură li se aplică doar pedepse administrative, cum ar fi suspendarea temporară, avertizarea, mustrarea, mustrarea aspră, retrogradarea din funcție, trecerea dintr-o subdiviziune în alta, disponibilizarea din organele de poliție.

Evident că asemenea măsuri nu contribuie la ameliorarea situației.

Pe de asupra, polițiștii sînt foarte solidari: cînd e vorba de apărarea vre-o unui coleg, ei se unesc, intimidază pătimiții, martorii etc.

În înțelesul definiției de tortură specificate în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice aproape că nu se acordă atenție acțiunilor inumane și degradante ale colaboratorilor poliției rutiere. Se consideră greșit că doar în celelalte structuri pot avea loc cazuri de tortură. Analiza demonstrează că agenții circulației, la fel, sînt predispuși spre utilizarea tratamentelor de tortură, mai ales a celor psihice. Acestea se manifestă în masă prin oprirea neîntemeiată a vehiculelor, reținerea abuzivă a documentelor de conducere, intimidarea conducătorilor auto, percheziționarea fără sancțiune a mașinilor proprietate privată, instalarea neautorizată a radarelor, înjosirea cu bună știință a conducătorilor auto în prezența unor terțe persoane etc. Arsenalul este destul de mare.

Din multiplele cauze care conduc la un atare comportament face parte și problema instruirii colaboratorilor de poliție. O bună parte din polițiști n-au pregătirea profesională necesară, în acest post fiind angajate persoane cu studii medii sau chiar medii incomplete. Puțini juriști activează în organele de poliție. Foarte mulți colaboratori din acest sistem nu cunosc bine legislația națională în domeniu, inclusiv Legea cu privire la poliție, care pune în prim-plan protecția drepturilor și libertăților cetățenești și nu aplicarea de represii. Nu mai amintim aici de necunoașterea, respectarea și aplicarea prevederilor instrumentelor internaționale și regionale la care republica noastră este parte. O atare mentalitate poate fi deșurădăcinată prin selectarea bine chibzuită a cadrelor, debarasarea hotărîită de persoanele incompetente, a celor vinovate de abuz de serviciu, corupte, prin ridicarea nivelului de cultură generală și profesională, instruirea temeinică în materie de drepturi și libertăți cetățenești a colaboratorilor poliției.

Justiție.

Declarația Universală a Drepturilor Omului (art.7, 8, 10), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art.9, 14), Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (art.6), alte instrumente cu caracter universal și regional la care Republica Moldova este parte, garantează accesul persoanei la justiție, la un proces judiciar echitabil, nondiscriminatoriu. Prin prevederile art.20 din Constituție statul garantează oricărei persoane "...dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor

care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime”. Nici o lege nu poate îngădi accesul la justiție. Indirect dreptul în cauză este protejat de art.4 și 8 din Constituție, potrivit cărora instrumentele internaționale au prioritate asupra instrumentelor naționale și că statul se obligă să respecte convențiile și pactele ratificate.

Mai multe acte legale interne au menirea de a pune în aplicare mecanismul de exercitare de către cetățeni a dreptului de acces liber la justiție și la apărare.

Investigațiile demonstrează că în Republica Moldova continuă să fie grav lezat acest drept. Încălțările se manifestă prin refuzurile de a primi cererile în instanța de judecată spre examinare, tergiversarea examinării cauzelor penale și civile, târăgănarea executării hotărârilor judecătorești pe cauze civile, lipsa mijloacelor bănești în cazul litigiilor patrimoniale și imposibilitatea suportării cheltuielilor de judecată, îngădirea independenței instanțelor judecătorești, lipsirea în unele cazuri de apărare efectivă a deținuților în arest administrativ și altele.

Foarte dureroasă este mai ales problema neexecutării deciziilor judecătorești de restabilire în funcție, de restituire a pagubelor cauzate și plată a salariilor pentru concedierea nelegitimă din lucru. Din păcate, nu ameliorează situația nici crearea Departamentului de executare a deciziilor judecătorești.

Toate acestea conduc inevitabil la știrbirea autorității justiției.

Deținuți.

În conformitate cu prevederile actelor juridice internaționale și naționale, persoanele aflate în locurile de detenție trebuie să beneficieze de anumite drepturi fundamentale, necondiționate și inalienabile pentru asigurarea integrității și dezvoltării individuale și fizice. Gradul de democratizare a societății este apreciat în țările cu o democrație consolidată în funcție de respectarea drepturilor persoanelor private de libertate cât și de condițiile de detenție în instituțiile penitenciare.

Faptele demonstrează că în Republica Moldova drepturile deținuților se încalcă grav, în pofida eforturilor depuse de autorități pentru redresarea situației.

Problema problemelor e asigurarea insuficientă a instituțiilor penitenciare cu mijloace financiare. În anul 2002 Departamentului Instituțiilor Penitenciare i-au fost alocate numai 46,1 la sută din necesități. Pentru întreținerea zilnică a unui deținut a fost prevăzută suma de 17,83 lei, inclusiv pentru hrană 2,77 lei, rația minimală zilnic necesară fiind de 7,5 – 7,6 lei. Sumele reale au constituit respectiv 15,46 și 2,32 lei, deoarece o bună parte din banii alocați au fost utilizați pentru achitarea datoriilor istorice la apă, canalizare, combustibil, energie electrică, care atinge cifra de peste 17 mln. lei.

Penitenciarele continuă să fie suprapopulate.

Foarte multe localuri nu corespund normelor sanitaro-igienice.

Sînt nejustificate și disproporționate condițiile mizerabile și dăunătoare sănătății în raport cu infracțiunile săvârșite, cauzîndu-se suferințe, degradări fizice și psihice persoanelor private de libertate.

Buna funcționare a sistemului penitenciar este pereclitată și de asigurarea medicală. Necesitățile financiare pentru medicamente și pansamente au fost asigurate în anul 2002 doar în proporție de 5,5 la sută.

Crește morbiditatea generală a deținuților. Trezește îngrijorare în special tuberculoza. În penitenciare se află peste o mie de contaminați de această boală. Cifra reală poate fi și mai mare, deoarece microradiografia organelor cutiei toracice se efectuează accidental ori cu pauze mari.

Crește numărul deținuților bolnavi de SIDA. Condițiile de tratament a acestora sînt și mai precare comparativ cu persoanele infectate de tuberculoză.

Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante obligă statele părți să ia "...măsuri legislative, administrative, judiciare și alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea unor acte de tortură pe teritoriul de sub jurisdicția sa." Tortura nu poate fi justificată nici într-un fel. O prevedere similară conține Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (art.3).

În hotărîrile sale pe marginea examinării unor cazuri de tortură, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului constată că și condițiile în care sînt întreținute persoanele private de libertate pot fi calificate drept elemente de tratament inuman sau degradant. Situația din penitenciarele Republicii Moldova tocmai se încadrează în acești parametri.

Și dacă sărăcia din penitenciare poate fi într-un fel înțeleasă, maltratarile nicidecum nu pot fi justificate. În pofida eforturilor depuse, persoanele private de libertate continuă să fie torturate. Potrivit Regulamentului intern, condamnaților sancționați li se permite să se adreseze cu o petiție șefului instituției respective, comisiei în componența colaboratorilor de aici sau procurorului. O atare procedură nu corespunde normelor internaționale. Față de persoanele private de libertate se aplică des izolarea repetată și de lungă durată în celule cu condiții severe. De asemenea, condamnații sînt maltratați, bătuți, înjosiți.

Sutele de semnale, chiar cu o anumită rezervă de credibilitate, denotă faptul că aici au loc fărădelegi. În marea lor majoritate faptele de tratament inuman și degradant nu sînt consemnate și confirmate. Parte din cauza "specificului intern" din penitenciare, parte din pricina că organele procuraturii, abilitate cu supravegherea sistemului penitenciar, nu se conformează în acțiunile și deciziile lor prevederilor definiției de tortură în sensul art.1 din Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.

CAPITOLUL III

ACTIVITĂȚILE CENTRULUI

Ca și în anii precedenți, prioritare pentru avocații parlamentari au fost trei direcții de activitate: examinarea petițiilor, audierea cetățenilor și repunerea lor în drepturi; analiza legislației și supunerea ei controlului constituțional; informarea și instruirea comunității.

PETIȚII ȘI AUDIENȚĂ

În anul de referință la Centrul pentru Drepturile Omului au parvenit petiții semnate de 3349 persoane. În audiență au fost primiți 3107 de cetățeni, inclusiv la Filiale și în timpul deplasării în teritoriu a avocaților parlamentari. 388 petiții au fost luate în procedură, 412 – remise cu acordul solicitanților altor organe după competență, 414 – restituite adresanților cu explicarea căilor de examinare a problemelor. Celorlalți li s-a acordat asistență juridică orală.

Întru soluționarea litigiilor, autorităților publice centrale și locale le-au fost înaintate peste 20 de avize. În 9 cazuri s-a aplicat principiul concilierii părților. În instanțele de judecată au fost depuse 3 cereri pentru repunerea în drepturi a adresanților.

Conform studiilor, cel mai des au considerat că li se încalcă drepturile pensionarii, șomerii, neangajații în câmpul muncii, invalizii, deținuții, fapt constatat pe parcursul investigațiilor efectuate de către avocații parlamentari, cât și de tendința de ansamblu pe republică.

După cum demonstrează analiza adresărilor, în anul 2002 mai frecvent au fost încălcate drepturile constituționale la: trai decent; asistență și protecție socială; acces liber la justiție; proprietate privată; muncă; instruire; mediu înconjurător sănătos, securitate și demnitate personală etc.

Trai decent, asistență și protecție socială.

Din multiplele probleme abordate de petiționari menționăm:

- quantumurile mici de pensii sociale de stat, care nu corespund necesităților minime de existență,
- quantumul mic al pensiilor pentru copiii invalizi;
- quantumul mic al indemnizațiilor lunare pentru întreținerea copilului;
- discriminarea socială instaurată prin condiții avantajoase și neavantajoase de ieșire la pensie a diferitor grupuri de persoane;
- reținerea achitărilor ajutorului de șomaj;
- discriminarea socială a invalizilor de război și a familiilor acestora;
- neachitarea pensiilor din lipsa vizei de domiciliu și altele.

Cel mai dureros sînt afectați de criza economică bătrînii. Petițiile lor adresate avocaților parlamentari sînt disperate.

Din scrisoarea unui fost învățător:

“Vi se adresează pensionarul L.M. Sînt veteran al muncii, pensionat în anul 1980. Primesc pensie în mărime lunară de 102 lei, care-mi ajunge numai pentru procurarea unei pâini în fiecare zi. De cînd s-au schimbat banii, n-am putut să cumpăr un gram de carne sau de unt. Trăiesc singur în sat. Copii care locuiesc în alte localități nu mă pot ajuta fiindcă și ei o duc de azi pe mâine. Am nevoie de cărbune, lemne, gaz, însă nu pot să le procur. Sînt bolnav, aproape că nu văd, dar n-am bani nici măcar pentru cele două operații recomandate de medici, nici pentru medicamente. Vă rog să interveniți pentru a mă repune în drepturi”.

Pentru a-și asigura un trai decent, mulți pensionari foști funcționari publici doresc să muncească. Însă în rezultatul modificării art.29 din Legea serviciului public aceste persoane au fost lipsite de dreptul de a beneficia de pensie dacă se încadrează în cîmpul muncii. La sesizarea Curții Constituționale de către avocații parlamentari, prevederea respectivă a fost declarată neconstituțională. Deși Parlamentul urma să se conformeze imediat hotărîrii în cauză, articolul din legea nominalizată a fost adus în concordanță cu rigorile constituționale abia peste zece luni. Plus la toate, n-au fost alocate mijloacele financiare necesare pentru achitarea pensiilor stopate. Trei ani i-au trebuit Centrului pentru a repune această categorie de pensionari în drepturile lor legitime. Chiar și deciziile instanțelor de judecată cu câștig de cauză au rămas neexecutate. În urma ultimului aviz din 08.10.2002 în adresa Parlamentului, Ministerul Muncii și Protecției Sociale a informat instituția avocaților parlamentari că pensionarii respectivi vor fi repuși în drepturi, deoarece pentru anul 2003 în bugetul asigurărilor sociale în acest scop este prevăzută suma de peste 2 mln. lei.

Mai mulți invalizi consideră că nu sînt corect aplicate unele prevederi din Legea nr.121 din 03.05.2001 cu privire la protecția suplimentară a invalizilor de război, a participanților la cel de-al doilea război mondial și a familiilor lor. În special, petiționarii presupun că este interpretată eronat în defavoarea lor prevederea, precum că de dreptul la protecție suplimentară se bucură doar soții supraviețuitori, inapți de muncă, persoanele care nu s-au căsătorit etc.

Prin scrisoarea din 10.10.2002, Centrul a solicitat Parlamentului să dea o interpretare clară prevederilor în cauză. Peste două luni a urmat a doua scrisoare.

“Dnei Eugenia Ostapciuc,

Președintele Parlamentului Republicii Moldova.

În legătură cu pregătirea Raportului cu privire la respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2002, solicităm informarea Centrului despre examinarea interpelării noastre anterioare privind interpretarea oficială a art.2, punct 3 din Legea cu privire la protecția suplimentară a invalizilor de război, a participanților la cel de-al doilea război mondial și a familiilor lor.

Vă mulțumim pentru aportul Dvs. la nobila și complicata misiune de protecție a drepturilor omului în Republica Moldova.

Alina Ianucenko, avocat parlamentar

Petiționarii mai sînt în așteptare.

Legea privind pensiile asigurării sociale de stat și Regulamentul cu privire la modul de plată a pensiilor nu conțin prevederi prin care pensionarii ar fi obligați de a se prezenta la organele de asistență socială pentru ridicarea pensiei. Pensionarii își pot primi pensia prin mandat poștal, carnetul de economii, cardul bancar etc.

Cu toate acestea, contrar legislației în vigoare, mai mulți pensionari sînt impuși să se prezinte personal la oficiile respective și să demonstreze prezența vizei de domiciliu și că ei între timp nu au decedat.

Studiind problema, avocații parlamentari s-au convins că acestor persoane li se îngrădește drepturile constituționale la asistență socială și la libera circulație.

În baza art.27 din Legea cu privire la avocații parlamentari, în adresa Casei Naționale de Asistență Socială a fost expediat un aviz cu recomandări privind măsurile ce urmau a fi luate pentru repunerea în drepturi a petiționarilor respectivi, invocînd și hotărîrea Curții Constituționale nr.16 din 19.05.1997, conform căreia institutul “vizei de domiciliu” a fost declarat neconstituțional.

Conformîndu-se avizului, Casa Națională de Asistență Socială a dat indicațiile de rigoare pentru eliminarea îngrădirilor în cauză, punerea în drepturi a petiționarilor, neadmiterea în viitor a unor asemenea încălcări.

Dacă adresările sînt de competența lor, avocații parlamentari se implică de fiecare dată întru soluționarea problemelor ce țin de protecția și asistența socială a cetățenilor. Însă multe din ele sînt rezultatul crizei economice, lipsa mijloacelor financiare pentru ameliorarea de ansamblu a situației. Din această cauză persoanele de vîrsta a treia, șomerii, invalizii, mamele cu muți copii, persoanele neangajate în cîmpul muncii nu pot să-i exercite în deplină măsură, conform garanțiilor constituționale și angajamentelor internaționale, drepturile la un trai decent, la protecție și asistență socială.

Munca și protecția muncii.

Conform investigațiilor efectuate, la ora actuală cele mai stringente probleme ce conduc la lezarea dreptului la muncă și la protecția muncii sînt:

- reducerea substanțială a locurilor de muncă în urma lichidării multor întreprinderi;
- disponibilizarea de angajați și de personal;
- datoriile și întîrzierile salariale, atît în sectorul public, cît și în cel privat;
- sporirea numărului de persoane neîncadrate în cîmpul muncii;
- forțarea salariaților de a pleca în concedii neplătite și de lungă durată;
- remunerarea neechitabilă a muncii pentru o muncă egală;
- securitatea muncii;
- încălcarea legislației muncii etc.

Aceste și alte drepturi sînt lezate atît de către agenții economici, cît și de către funcționarii publici de deferit nivel.

Iată cîteva exemple.

La Centrul pentru Drepturile Omului s-a adresat cu o petiție cet.E.A. în care se cerea implicarea avocaților parlamentari pentru a-l repune în dreptul constituțional privind remunerarea muncii. În urma investigațiilor s-a constatat că din anul 2000 Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor nu-i achită ilegal solicitantului salariul de 5280 de lei. Conducerea ministerului nu se conforma nici deciziei instanței de judecată. De asemenea, ea n-a reacționat nici într-un fel la sesizarea avocatului

parlamentar. A fost nevoie de mai mult timp ca abia în urma avizului expediat Ministerului Justiției, cetățeanul să fie repus în drepturile sale constituționale.

Analogic s-au desfășurat evenimentele la Ministerul Transporturilor și Telecomunicações și în cazul petiționării L.P., care și-a putut ridica datoriile salariale numai după intervenția Centrului.

Același minister a încălcat grav dreptul la muncă a angajatului P.U. Nici chiar trei amenzi judecătorești aplicate ministrului nu-l "convingeau" să respecte legislația muncii. La intervenția avocatului parlamentar, după o durată lungă de timp, pătimitul a putut fi restabilit în funcție.

Circa trei ani de zile durează litigiul de muncă între cet. F. și primarul municipiului Orhei. Instanțele de judecată au pronunțat câteva hotărâri de restabilire în funcție a petiționării, de fiecare dată fiind executate parțial de către primar la intervenția avocatului parlamentar. Și de fiecare dată cet.F. era disponibilizată ilegal. La moment nu se îndeplinește hotărârea Colegiului contenciosului administrativ al Tribunalului din Chișinău de restabilire în funcție a adresantei și încasare a 3550 de lei. Procuratura județului Orhei a refuzat intentarea unui dosar penal împotriva primarului. Deoarece faptele expuse constituie încălcări ale drepturilor prevăzute în art.43,20 și 120 din Constituție, Centrul s-a adresat președintelui judecătoriei Orhei pentru întreprinderea măsurilor legale de executare a deciziilor judecătorești.

Îngrijorătoare sînt cazurile de încălcare a securității muncii în unitățile economice. Faptul în sine este foarte grav, mai ales cînd e vorba de decese și vătămări corporale în urma accidentelor de muncă cu pierderea totală sau parțială a capacității de muncă. Unii petiționari traumați în accidente de muncă ani de zile bat pragurile instanțelor pentru a fi repuși în drepturi.

Iată un caz elocvent.

Cetățeanul P.B. a solicitat ajutorul avocatului parlamentar deoarece trei ani de zile conducerea Colegiului de Vinificație din Stăuceni, jud. Chișinău, refuză categoric să-i achite plata lunară de despăgubire pentru pierderea parțială a capacității de muncă în rezultatul accidentului la locul de muncă. În urma investigațiilor, faptul s-a adevărit. Măsurile întreprinse de Centru au condus la soluționarea problemei.

În prezent se află la Centru în proces de investigație petiția unui grup de rezidenți ai Departamentului Medicină de la ULIM. Petiționarii presupun încălcarea drepturilor constituționale garantate de Constituție (art.34 și 43)..

Încălcări grave se comit și de către conducătorii de unități economice, mai ales din sectorul privat. Conform datelor statistice, circa 75 la sută din populația aptă de muncă este angajată în sectorul privat. Anume aici sînt înregistrate cele mai frecvente și mai grave încălcări ale drepturilor la muncă și la protecția muncii. Ele se referă, de regulă, la încheierea și desfacerea contractului individual de muncă, la programul și regimul de lucru și de odihnă, retribuirea muncii etc. Unii agenți economici angajează salariații în mod verbal pentru a evita conflictele cu justiția. Respectiv angajații și sînt disponibilizați, fără remunerarea necesară și alocarea indemnizațiilor prevăzute de legislație.

Centrul investigează în continuare problema, după care va prezenta un raport special. Însă o concluzie poate deja fi făcută: este urgentă nevoie de adoptarea unui nou Cod al Muncii, care să încorporeze realitățile schimbărilor în domeniu.

Dreptul la proprietate.

Din numărul total de adresări la Centrul pentru Drepturile Omului în anul 2002 peste 17 la sută țin de încălcarea dreptului la proprietate.

Mai frecvent au solicitat intervenția avocaților parlamentari:

- proprietarii cotelor de pământ privind restituirea cotei valorice, a altor bunuri din fostele gospodării colective;
- foștii deportați reabilitați și membrii familiilor lor în vederea restituirii averii confiscate și naționalizate;
- foștii stăpâni și urmașii acestora pentru restituirea pământului;
- pătimiții în urma confiscării și sechestrării nelegitime a averii;
- depunătorii de bani în Banca de Economii a Moldovei;
- depunătorii de bani în băncile comerciale fantomă;
- doritorii de a-și privatiza locuințele și alții.

Practic, în fiecare zi - fie în oficiu, fie în teritoriu - zeci și sute de persoane declară despre imposibilitatea exercitării dreptului la proprietate.

Argumentăm doar prin câteva exemple.

Un grup de cetățeni au solicitat intervenția avocatului parlamentar, deoarece administrația Spitalului Clinic de Traumatologie și Ortopedie din municipiul Chișinău le pune diverse piedici să-și privatizeze odăile din cămin. În urma avizului, persoanele respective au fost repuse în drepturi.

Investigând petiția membrilor asociației ai Cooperativei de consum “Cataraga”, Centrul a constatat că acestora li s-a pus ilegal sub sechestru proprietatea privată, pe de asupra lezându-le și dreptul de acces la justiție. Înaintînd o acțiune în judecată, avocatul parlamentar i-a repus pe petiționari în drepturile lor legitime.

Cele mai mari probleme le au deținătorii de depuneri în Banca de Economii a Moldovei din momentul introducerii în țară a monedei naționale. Practic, peste noapte aceste persoane au fost lipsite de o bună parte din proprietate. Centrul investigează problema de mai mulți ani, intenționînd să repună acești cetățeni în drepturi. În canavaua acțiunilor întreprinse în anul 2002 se înscriu și sesizările adresate diverselor instanțe.

*“Domnului Vasile Tarlev,
Prim-Ministru al Republicii Moldova.*

S E S I Z A R E

*privind repunerea în drepturi a cetățenilor depunători de mijloace bănești în instituțiile
Băncii de Economii*

La Centrul pentru Drepturile Omului continuă să parvină un număr impunător de petiții în care mii de cetățeni abordează problema resituirii banilor depuși pînă în anul 1992 la Banca de Economii. Investigațiile demonstrează că statul încalcă în masă dreptul constituțional la proprietate.

La momentul destrămării URSS, BCA “Banca de Economii” era unica bancă în Moldova unde datoria internă de stat depășea suma de 14 miliarde de ruble constituită din soldul depunerilor populației în mărime de 40 la sută pînă la 1 martie 1991 și de 75 la sută pînă la 1

ianuarie 1992, cheltuielile de 7% anual la compensațiile calculate și cheltuielile de procurare de la cetățeni a hîrtilor de valoare (împrumutul de stat din 1992, obligațiuni de tezaur).

La 13 martie 1992 Guvernul republicii Moldova a semnat cu federația Rusă Acordul privind cheltuielile de deservire a împrumutului de stat, conform căruia atare cheltuieli urmau să fie suportate de către părți din contul bugetelor proprii.

Prin decretul Președintelui republicii Moldova nr.72 din 18 martie 1992 Cu privire la compensarea populației republicii Moldova a pierderilor în urma devalorizării economiilor în legătură cu liberalizarea prețurilor, s-a stabilit o compensare în mărime de 75 la sută din soldul depunerilor de pînă la 1 ianuarie 1992. Decretul respectiv prevedea ca suma acestor cheltuieli să fie trecută la datoria internă de stat. Ordinea de deservire a datoriei interne de stat a fost reglementată prin Decretul Republicii Moldova nr.261 din 30 decembrie 1992.

În continuare, la 24 noiembrie 1993 Președintele Republicii Moldova a semnat Decretul nr.200 Cu privire la introducerea valutei naționale în Republica Moldova, conform căruia depunerile populației urmau să fie recalculat la cursul de schimb de 1 leu pentru 1000 (una mie) cupoane (ruble).

Astfel mii de cetățeni s-au pomenit peste noapte săraci. Întru asigurarea protecției economiilor acestora, la 17 decembrie 1993 Președintele Republicii Moldova a emis Decretul nr.222 Cu privire la unele probleme de deservire a datoriei interne de stat a Republicii Moldova. Documentul respectiv reglementa efectuarea compensației în mărime de 40 la sută la conturile active de pînă la 29 noiembrie 1993, reieșind din soldul lor de pînă la 1 ianuarie 1992 și transferarea sumei cheltuielilor la datoria internă de stat.

Însă problema nu era soluționată definitiv. Într-o situație dificilă se pomeniseră mai ales pensionarii, care-și pierduseră economiile și pe care contau să-și asigure un trai decent la bătrînețe Conform datelor din 2 ianuarie 1992, la Banca de Economii se păstrau pe conturile depunătorilor 5,2 miliarde de ruble. Prin decretul Președintelui republicii Moldova nr.30 din 17 decembrie 1993 Cu privire la măsurile suplimentare de protecție socială a pensionarilor, Guvernul a fost obligat să înainteze propuneri privind mecanismul indexării suplimentare a depunerilor bănești ale populației.

Pentru redresare în continuare a situației, la propunerea Guvernului Parlamentul a adoptat Hotărîrea nr.201-XIII din 29 iulie 1994 care reglementa atît indexarea depunerilor în vigoare, cît și a celor reînnoite la data adoptării hotărîrii respective, ca bază luîndu-se soldul acestora pînă la 2 ianuarie 1992. Astfel, pentru toți deținătorii care pînă la 1 ianuarie 1994 atinseseră vîrsta de 60 de ani a fost indexată prima mie de ruble la toate conturile în raport de 1 (una) rublă: 1 (un) leu.

Conform Hotărîrii Guvernului nr.108 din 16 februarie 1995 Privind modul și mecanismul de indexare a depunerilor cetățenilor în instituțiile Băncii de economii a Moldovei, calcularea și plata sumelor indexate au fost preconizate pe etape, începînd cu anul 1995, în limitele sumelor transferate de către Ministerul Finanțelor la contul Băncii de Economii.

Pentru indexarea depunerilor cetățenilor, în Bugetul de Stat pe anul 1995 au fost prevăzute 70 mln. lei, pe anul 1996 – 100 mln. lei, pe anii 1997 – 1998 respectiv cîte 25 mln. lei. În toți acești ani Ministerul Finanțelor a transferat Băncii de Economii doar 91,3 mln. lei.

Comsia abilitată de pe lîngă Guvern a stabilit pe anii 1995 –1998 zece cote de înscriere a acestor mijloace bănești la conturile depunătorilor, ceea ce constituie 26,65 % sau 266,5 lei la prima mie deplină de ruble supusă indexării (1995 – 18,85 % (188,5 lei), 1996 – 1,8 % (18) lei, 1997 – 6 % (60 lei).

Analizînd situația și întru repunerea în drepturi a cetățenilor, avocatul parlamentar a propus Parlamentului și Guvernului să extindă acțiunea Hotărîrii Parlamentului nr.201 din 29 iulie 1994 și asupra persoanelor care atinseseră vîrsta de 60 de ani în anii următori după 1995. Ministerul Finanțelor împreună cu ministerele Economiei și reformelor, Privatizării și Administrării Proprietății de Stat, Justiției și reprezentantul Băncii Mondiale au examinat mai multe variante de indexare a depunerilor populației în instituțiile Băncii de Economii.

Varianta optimală, incluzînd și indexarea depunerilor persoanelor care împliniseră 60 de ani după anul 1995, și proiectul de hotărîre privind modificarea Hotărîrii Parlamentului nr.201

din 29 iulie 1994 au fost prezentate Parlamentului pentru examinare și adoptare. Spre regret, Legislativul nu a susținut aceste propuneri.

Mai mult decât atât, în anii 1999 – 2002 Parlamentul, prin Legile Bugetului de Stat, a suspendat în genere acțiunea hotărârii nominalizate mai sus.

În felul acesta Parlamentul a încălcat drepturile unui mare număr de cetățeni stipulate în art.9,46,47 și 127 din Constituție, conform cărora în Republica Moldova proprietate este publică și privată iar statul garantează dreptul la proprietatea privată și o ocrotește, fiind totodată obligat să i-a măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent.

Mai mult decât atât, prin legile bugetului de stat pe anii 1999 – 2002 Parlamentul nu era în drept să suspende acțiunea unor acte normative adoptate anterior. Problema privind acțiunea unui act normativ în timp și corelarea lui cu alte acte normative, adoptate anterior, poate fi soluționată numai pe calea adoptării actului normativ respectiv. Or, acțiunea Hotărârii Parlamentului nr.201-XIII din 29 iulie 1994 Privind indexarea depunerilor populației în instituțiile Băncii de Economii a Moldovei putea fi suspendată doar prin adoptarea unui act normativ special și nu prin legile bugetului de stat. Ceea ce nu s-a făcut.

Conform regulii generale, un act normativ nou nu are putere retroactivă și nu poate desființa ordinea stabilită prin actul normativ adoptat anterior și nu poate anula consecințele acestuia. În cazul concret, pentru repararea cel puțin parțială a drepturilor constituționale ale cetățenilor, Ministerul Finanțelor este obligat să asigure indexarea depunerilor populației în Banca de Economii a cel puțin 220 mln. lei.

Prin acțiunile sale Parlamentul și Guvernul au încălcat prevederile art. 17 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.1 din Primul Protocol Adițional la Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (orice persoană are dreptul la proprietate, nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa).

În conformitate cu art.4 din Constituție, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu actele juridice internaționale la care Republica Moldova este parte. În cazul în care există neconcordanțe între instrumentele internaționale privitoare la drepturile omului și legile interne, prioritate au reglementările internaționale.

Elaborarea și aplicarea politicii economice și sociale a statului este prerogativa legislativului și executivului. Însă la elaborarea soluțiilor în domeniu urmează în mod obligatoriu să se țină cont și să se realizeze principiile și normele constituționale și internaționale privitoare la drepturile omului stabilite.

În temeiul art.7,21 și 29 din Legea cu privire la avocații parlamentari și întru restabilirea în drepturile constituționale și internaționale a zecilor de mii de cetățeni,

P R O P U N :

- 1. Să se dea urgent indicațiile de rigoare Ministerului de Finanțe pentru asigurarea integrală a indexării depunerilor cetățenilor pe anii 1995 – 1997 conform prevederilor legilor respective a bugetului de stat;*
- 2. Să se prezinte în regim de urgență Parlamentului proiecte de hotărâri și legi pentru repunerea în aplicare a hotărârilor și legilor care asigurau indexarea depunerilor cetățenilor în instituțiile Băncii de Economii;*
- 3. La elaborarea noilor proiecte de acte normative privind indexarea depunerilor să li se ofere prioritate invalizilor, familiilor cu 3 și mai mulți copii și cu copii invalizi din copilărie, mamelor singure, veteranilor de război și persoanelor asimilate cu ei, participanților la lichidarea consecințelor avariei de la Cernobil, pensionarilor, persoanelor de la vârsta de 60 de ani în sus.*

*Alexei Potînga,
Avocat parlamentar”.*

În răspunsul parvenit de la Ministerul de Finanțe, sînt de fapt repetate aceleași constatări din sesizare, menționîndu-se că “ ținînd cont de existența critică în executarea bugetului și necesitatea efectuării în mod prioritar a plăților pentru salarii,

pensii și deservirea datoriei de stat, în anii 1998 – 2002 n-au fost prevăzute mijloace bănești pentru achitarea sumelor indexate (342 mln. lei) și că este elaborat un proiect de lege respectiv.

Altfel nici nu putea fi, deoarece Ministerul de Finanțe nu este abilitat cu împuiterniciri pe care le are executivul.

Avocatul parlamentar a încercat să apere drepturile unui cetățean la capitolul dat în instanța de judecată pentru a crea un precedent, însă n-a avut câștig de cauză. De aceea, s-a depus o cerere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care ne-a răspuns că problema va fi examinată în timpul cel mai scurt posibil.

A intrat în vigoare noua Lege privind indexarea depunerilor. Ea schimbă modul, cât și vârsta celor care au dreptul să-și ridice economiile. Un act normativ nou nu are putere retroactivă și nu poate desființa ordinea stabilită anterior prin alt act, nu poate anula consecințele acestuia. Cu atât mai mult, dacă noul act legal înrăutățește conținutul actului normativ adoptat anterior.

Dreptul la un mediu înconjurător sănătos.

Acest drept include ecologia, sănătatea, viața, alimentația, obiectele de uz, informația.

În petițiile lor cetățenii abordează așa probleme cum sînt:

- poluarea continuă a râurilor și lacurilor prin evacuarea apelor reziduale de către unitățile economice, gospodăriile țărănești și persoanele individuale;
- poluarea fîntînilor, inclusiv cu produse petroliere;
- explorarea nechibzuită a bogățiilor naturale;
- degradarea fondului forestier;
- insuficiența informației ecologice, în special despre factorii ce sînt în detrimentul sănătății;
- depozitarea substanțelor nocive sau tranzitarea teritoriului republicii cu substanțe toxice etc.

Prileg pentru intervenția avocaților parlamentari pe parcursul anului 2002 a fost și petiția locuitorilor or. Strășeni. În condițiile în care au fost nevoiți să consume apă necalitativă, mai mulți strășeneni s-au îmbolnăvit de hepatită. În lipsa unor măsuri urgente și eficiente, orașelul a fost cuprins de epidemia acestei maladii. Implicîndu-se în soluționarea problemei, avocatul parlamentar Alexei Potînga a făcut și o sesizare Guvernului, în care printre altele se menționa, că din cauza inacțiunilor administrației publice locale la Strășeni poate izbucni un focar periculos de epidemie, că faptul în sine poate conduce la explozii sociale imprevizibile, cu grave consecințe. Avocatul parlamentar a recomandat Guvernului să formeze o comisie specială competentă de soluționarea problemei în cauză și elaborarea unui program concret de acțiuni, inclusiv alocarea de mijloace pentru combaterea infecției și neadmiterea ei în viitor.

Guvernul s-a conformat propunerilor avocatului parlamentar.

Pentru anul 2003 Centrul își propune să studieze mai profund domeniul respectării dreptului la un mediu înconjurător sănătos, în special în aspectul îndeplinirii angajamentelor asumate prin ratificarea Convenției de la Arhus privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului.

Dreptul la viața intimă, familială și privată. Inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței.

Domeniul de violare a acestor drepturi este nou în poșta Centrului. Asta nu înseamnă că în anii precedenți ele nu erau încălcate. Doar dezvoltarea fenomenului îi face pe cetățeni să solicite ajutorul avocaților parlamentari.

Mai frecvent au fost invocate acțiuni ilegale cum ar fi:

- pătrunderea neautorizată legal și fără permisiune în locuință;
- violarea secretului corespondenței.

Cet.E.R. din municipiul Chișinău scrie în petiția sa adresată Centrului:

“Pe data de 28 martie 2002 reprezentanți ai rețelelor electrice au venit la domiciliu să verifice legalitatea consumului de energie electrică. Fiica minoră, având indicațiile mele stricte, nu a deschis ușa unor persoane necunoscute.. Apelînd la vecini, totuși au pătruns în apartament. A fost întocmit un proces-verbal. Fiicii i s-a propus să invite o persoană pentru contrasemnarea acestuia. Conform legislației în vigoare, reprezentanți legai ai copilului minor pot fi doar părinții sau tutorii. În afară de aceasta, fiica a fost speriată. Asupra legalității procesului-verbal urmează să se pronunțe instanța de judecată. Consider însă ca a fost încălcat dreptul la inviolabilitatea domiciliului și rog avocații parlamentari să se pronunțe”.

Asemenea rugăminți au parvenit și de la alte persoane. În baza art.27 din Legea cu privire la avocații parlamentari, a fost expediat un aviz în adresa directorului Rețelelor Electrice a mun. Chișinău. Sperăm că măsurile luate vor exclude cazurile de violare a dreptului la inviolabilitatea domiciliului.

Și mai grave sînt cazurile de violare a domiciliului de către colaboratorii de poliție. Aici dezmățul nu are hotare. Petiționarii susțin că la noi polițistul este și procuror, și judecător, și executor. Majoritatea dintre cetățenii pătimiti se tem să se adreseze în organele procuraturii, fiindcă pînă la urmă se pomenesc tot pe mîna polițiștilor. Aceștia le pot fabrica “profesionist” orice proces-verbal pentru a se răzbuna.

Este des violat și dreptul la secretul corespondenței sub pretextul verificării coletelor. Cetățenii informează Centrul că este supusă controlului corespondența adresată peste hotarele republicii sau care vine în țară. În special, sînt verificate scrisorile adresate organismelor internaționale, mai ales cele expediate Curții Europene a Drepturilor Omului, care de multe ori nici nu ajung la destinație.

Investigînd petițiile, am constatat că Republica Moldova nu dispune de echipament tehnic special pentru examinarea conținutului coletelor și determinarea unor posibile mărfuri care urmează a fi supuse impozitării. De aceea, toate coletele se deschid, se numără toate obiectele și se fixează într-un proces-verbal. De fapt, sub pretextul verificării coletelor, se controlează și corespondența presupusă a fi dăunătoare statului.

Dreptul la învățătură.

Comparativ cu anii precedenți, în anul 2002 solicitările cetățenilor de a fi repuși în acest drept au fost cu mulț mai multe. În mare parte faptul se datorează acțiunilor iresponsabile ale Ministerului Educației.

Situația deplorabilă din acest sistem este bine cunoscută. Cadrele didactice părăsesc în masă școlile, mai ales în localitățile rurale. În anul 2001 au abandonat sistemul de învățământ 2497 de profesori, ceea ce constituie mai mult de jumătate din abandonările din întreaga perioadă 1998 – 2000.

Din cauza salariilor mici, absolvenții instituțiilor superioare de învățământ de profil refuză de a se încadra în corpul profesoral.

Programele de instruire nu se respectă.

Mii de copii nu sînt școlarizați.

Sistemul de pregătire obligatorie pentru școală a copiilor cu vîrste între 5-6 ani este denaturat din cauza închiderii în masă a grădinițelor.

Se adîncește tot mai mult discrepanța între accesul la educație a copiilor din familiile sărace și a celor din familiile înstărite.

Practic, în sistemul de învățământ la tot pasul dreptul fundamental la educație este lezat. Sînt încălcate prevederile legislației naționale, normele internaționale.

În atare situație, ministerul de profil mai întreprinde pe de asupra niște acțiuni care conduc la tensiuni în societate. Avocații parlamentari, reacționînd la solicitările cetățenilor, a fost nevoit să i-a atitudine.

*“Domnului Vasile Tarlev,
Prim-Ministru al republicii Moldova.
Domnului Gheorghe Sima,
Ministrul Educației.*

A V I Z

privind repunerea în drepturi a absolvenților instituțiilor de învățământ din republica Moldova doritori de a-și continua studiile în strînătate

La Centrul pentru Drepturile Omului a fost depusă petiția unui grup de copii, absolvenți ai instituțiilor de învățământ din Republica Moldova care doresc să-și continue studiile în România în baza burselor oferite de acest stat. Considerînd că prin acțiunile sale Guvernul, inclusiv Ministerul Educației, le încalcă dreptul fundamental la educație stipulat în Constituție și actele juridice internaționale la care Republica Moldova este parte, petiționarii solicită ajutorul avocaților parlamentari pentru a fi repuși în acest drept. Ivestigînd cererea în cauză s-a constatat următoarele.

La ora actuală, dată fiind criza financiară acută, Republica Moldova nu poate să asigure un număr mare de burse în instituțiile de învățământ din țară pentru a le crea tuturor doritorilor condiții nediscriminatorii de a-și continua instruirea gratuit. Din cauza sărăciei îndelungate, majoritatea covîrșitoare a populației nu este în stare să acopere cheltuielile necesare pentru studii contractuale. Astfel, este încălcat art.35 alin.4 (învățămîntul de stat este gratuit), alin.7 (învățămîntul este egal accesibil tuturor) și alin.9 (părinților le revine dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor) din Constituție.

În pofida acestui fapt, Ministerul Educației al Republicii Moldova, prin neratificarea Acordului bilateral de colaborare în domeniul învățămîntului cu ministerul similar din România, întreprinde acțiuni care îngredesc dreptul a două mii de absolvenți la învățatură gratuită și liberă.

Republica Moldova și-a asumat obligația să respecte actele juridice internaționale la care este parte (art.8 din Constituție). Acțiunile sau inacțiunile Ministerului Educației contravin prevederilor unui șir de convenții și pacte internaționale în vigoare pentru statul nostru. În special, nu sînt respectate stipulările art.26 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.13 paragraf.2 lit.c) din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (învățămîntul superior trebuie să devină accesibil tuturor în deplină egalitate, prin toate mijloacele potrivite), art.3 lit. a) din Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățămîntului (obligativitatea statului să abroge orice dispoziții legislative și administrative și să pună capăt practicii administrative care ar comporta o discriminare în domeniul învățămîntului), art.2 prim din Protocolul adițional nr.1 la Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (nimănui nu-i poate fi îngădit dreptul la instruire, dreptul părinților de a alege sfera de instruire).

În mod flagrant sînt încălcate prevederile Convenției Internaționale cu privire la Drepturile Copilului (în vigoare pentru republica Moldova din 25 februarie 1993). Prin articolul 28 din Convenție Republica Moldova și-a asumat angajamentul să asigure tuturor accesul la învățămîntul superior prin toate mijloacele adecvate (paragraf 1 lit.c), să promoveze și să încurajeze cooperarea internațională în domeniul educației (paragraf 3). Regula generală a Convenției este că în toate acțiunile statului trebuie primordial să se țină cont de interesele superioare ale copilului.

Vă reamintim că în conformitate cu prevederile art.4 din Constituție urmează a fi aplicate cu prioritate prevederile actelor juridice internaționale la care statul nostru este parte.

Luînd în considerare cele expuse mai sus și întru repunerea urgentă în drepturi a persoanelor doritoare de a-și continua studiile în România, călăuzindu-mă de articolele 27 și 29 din Legea cu privire la avocații parlamentari, propun să luați măsurile necesare pentru urgentarea semnării Acordului respectiv între Republica Moldova și România, ținînd cont de principiile dreptului fundamental la învățătură, nediscriminatoriu, prin încurajarea cooperării internaționale, situînd în prim-plan interesele superioare ale copilului în conformitate cu prevederile constituționale și instrumentele internaționale la care statul nostru este parte.

*Alexei Pofînga,
Avocat parlamentar”.*

“Centrul pentru Drepturile Omului.

Prin prezenta Vă informăm că în conformitate cu art.63 din Legea învățămîntului Ministerul Educației are dreptul de a stabili relații și de a încheia acorduri bilaterale de colaborare în domeniu cu statele lumii. Totodată, precizăm că articolul menționat nu obligă ministerul de a semna acorduri și protocoale de colaborare, ci numai stipulează acest drept. Acordurile de colaborare se semnează ca rezultat al negocierilor.

În acest context, mai menționăm că și actele juridice internaționale la care Republica Moldova este parte nu ne obligă să semnăm protocoale de colaborare cu țările lumii.

Urmare a două runde de negocieri în luna iunie-iulie 2002 între reprezentanții celor două ministere, protocolul interministerial de colaborare pentru anul academic 2002-2003 nu a fost semnat. Acest fapt nu poate fi calificat ca o lezare a drepturilor tinerilor de a-și continua studiile peste hotare. Ei pot pleca la studii în orice țară, inclusiv în România, în cazul acceptării acestora de către instituțiile de învățămînt din țara respectivă.

*Gheorghe Sima,
ministru”.*

În activitățile Centrului pentru anul 2003 sînt preconizate și sesiuni de instruire în domeniu, la care vor fi invitați și reprezentanții ministerului în cauză.

Dreptul de petiționare.

Dreptul de petiționare le este garantat cetățenilor prin prevederile art.52 din Constituție, conform căruia ei pot “...să se adreseze autorităților publice prin petiții

formulate numai în numele semnatarilor (1)”, iar organizațiile - exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă (2).

Legea cu privire la petiționare reglementează modul și ordinea de depunere și examinare a petițiilor.

Legea cu privire la avocații parlamentari conține prevederi specifice în domeniu.

Sînt în vigoare și alte acte legale privind procedura de examinare a cererilor depuse de către cetățeni.

În ultimul timp tot mai multe persoane solicită ajutorul Centrului pentru a fi repuse în acest drept. De obicei, invocînd lezarea unui sau mai multor drepturi, persoanele în cauză se referă și la încălcarea dreptului de petiționare. Investigațiile demonstrează că deseori cetățenilor le-ar fi restabilite drepturile și libertățile, dacă ar fi respectat întocmai dreptul de petiționare. Diverse instituții și organizații au transformat așa-numitele săli de audiență a cetățenilor în niște structuri menite să îndepărteze, să “apere” demnitarii de problemele oamenilor. Orarele de audiență nu se respectă. Petițiile nu sînt examinate deloc sau se tergiversează soluționarea lor. Uneori nici nu se dau răspunsurile convenite sau se răspunde formal etc. Din aceste și alte cauze cetățenii bat luni în șir pragurile diferitelor instanțe.

Pentru ameliorarea situației, avocații parlamentari, alți colaboratori ai Centrului se deplasează în localitățile unde este încălcat mai frecvent acest drept și organizează audiența cetățenilor.

Sînt practicate și alte forme. De exemplu, de comun acord cu Ministerul Sănătății și Primăria mun. Chișinău, juriștii Centrului au stabilit zile concrete de audiență a pacienților și colaboratorilor unor policlinici și clinici din oraș. Orarul este afișat, oricine poate să se adreseze avocaților parlamentari.

În multe cazuri conducătorilor autorităților publice, insituțiilor și organizațiilor, unităților economice li se expediază avize cu recomandări concrete de respectare a dreptului de petiționare al cetățenilor.

Bunăoară, un atare aviz a fost remis administrației Companiei “Union Fenosa” în urma petițiilor parvenite de la consumatorii de energie electrică.

Conformîndu-se recomandărilor avocatului parlamentar, conducerea Companiei a examinat avizul într-o ședință în prezența colaboratorului Centrului. În cadrul ei au fost luate măsuri concrete pentru a spori accesibilitatea cetățenilor și soluționarea mai operativă a problemelor abordate în petiții.

Pot fi aduse și alte exemple pozitive de lichidare a neajunsurilor. Însă de multe ori conducătorii de diferit nivel nu numai că încălcă Legea cu privire la petiționare, dar nu reacționează deloc ori tergiversează răspunsurile la avizile sau sesizările avocaților parlamentari.

Libertatea circulației.

În anul 2002 s-a mărit numărul de petiții în acest domeniu. Marea lor majoritate se referă la acțiunile nelegitime ale colaboratorilor poliției rutiere: reținerea abuzivă și de lungă durată a mijloacelor de transport; blocarea unor străzi, sau sectoare întregi și deteriorarea traficului rutier, mai ales în municipiul Chișinău; împiedicarea

neîntemeiată a cetățenilor de a se deplasa; extragerea fără temei legal de la cetățeni a documentelor, prin care acțiune li se îngrădea libera circulație etc.

Dar sînt cazuri și de alt caracter. Iată un exemplu.

La Centrul pentru Drepturile Omului a parvenit petiția domnului R.S. din mun. Chișinău. Adresându-se la biroul de pașapoarte al sectorului Buiucani pentru a i se perfecta buletinul de identitate, dînsul a primit refuz pe motivul lipsei vizei de domiciliu. Departamentul Tehnologii Informaționale nici măcar n-a vrut să-i acorde audiență.

Centrul a considerat neîntemeiate acțiunile biroului de pașapoarte al sectorului Buiucani, mun. Chișinău și ale Departamentului Tehnologii Informaționale, reieșind din următoarele: prin Hotărârea Curții Constituționale nr.16 din 19.05.1997, au fost declarate neconstituționale prevederile punct.10 alin.2 din Regulamentul cu privire la modul de perfectare și eliberare a actelor de identitate ale Sistemului național de pașapoarte. Hotărârile Curții Constituționale, conform art.140 din Constituția Republicii Moldova, sunt definitive și din momentul pronunțării asupra unor acte normative sau a unor părți ale acestora ele devin nule.

Art.4 p.1 din Legea Republicii Moldova privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte prevede: "Actele de identitate se eliberează de organele competente desemnate de Guvern, conform cererii motivate a solicitantului în baza documentelor prevăzute de lege." Legea însă nu indică obligativitatea "vizei de reședință", care ar constitui un impediment în perfectarea actelor. Or, în cazul dat, cetățeanului i se îngrădește dreptul la libera circulație, una din libertățile fundamentale ale omului, consfințit în art. 27 din Constituție, în alte convenții și tratate la care statul nostru este parte.

Reieșind din cele menționate, avocatul parlamentar a recomandat Departamentului Tehnologii Informaționale să ia măsurile de rigoare, în conformitate cu cadrul legislativ, pentru repunerea petiționarului în dreptul său și neadmiterea în viitor a unor atare încălcări. Cetățeanului numit mai sus i s-a făcut dreptate.

Drepturile persoanelor private de libertate.

În anul 2002 de la persoanele aflate în locurile de recluziune și pedeapsă au parvenit la Centru circa 300 de petiții. Principalele probleme abordate sînt:

- încălcarea standardelor de deținere;
- lezarea dreptului la apărare;
- pronunțarea unor sentințe presupus nelegitime;
- cenzurarea corespondenței;
- aplicarea tratamentelor inumane etc

Situația din penitenciare a fost permanent în vizorul avocaților parlamentari. În mare parte, multe din cele scrise în petiții se adevăresc. Localurile sînt suprapopulate. După numărul de paturi densitatea constituie 103,8 la sută. Nu corespund normelor condițiile sanitaro-igienice. E în creștere morbiditatea și mortalitatea, infectarea deținuților cu diverse boli, în special cu tuberculoză și SIDA.

Sistemul nu este suficient asigurat cu mijloace financiare.

Pot fi aduse mai multe exemple privind condițiile precare de întreținere. Bunăoară, conform datelor Departamentului Instituțiilor Penitenciare, programul

tehnic admisibil de deținuți preventivi al Izolatorului de anchetă nr.3 din Chișinău este de 1400 persoane, însă în realitate aici se dețin peste 1800 de persoane.

Permanent există riscul răspândirii pediculozei, scabiei, tuberculozei etc. Aici deținuții nu au acces la lumina zilei, deoarece majoritatea ferestrelor sînt astupate cu tablă găurită. Pentru a stopa frigul, deținuții astupă și aceste găuri. Plus la toate, lipsește orice ventilație.

Pîna și apă li se dă deținuților doar de două ori în zi.

Clădirile nu sînt reparate de ani de zile, aflîndu-se în stare sanitară critică, cu umiditate sporită, fapt ce condiționează răspîndirea rapidă a bolilor infecțioase, mai ales a tuberculozei.

Este la limită în genere situația epidemiologică din sistemul penitenciar. Nivelul de îmbolnăvire generală a atins în anul 2002 peste 11900 de cazuri. La evidență în dispensar s-au aflat 3139 de bolnavi de tuberculoză. În total au decedat 93 de persoane.

Problema a devenit și mai acută odată cu închiderea penitenciarului pentru bolnavii de tuberculoză din or. Bender. Avocatul parlamentar Alina Ianucenko a înaintat un demers autorităților de la Tiraspol, dar, după cum și era de așteptat, n-a urmat nici o reacție.

La problemele enumerate se mai adaugă și cazurile de tratament inuman și degradant, chiar de tortură, în sistemul penitenciar. Elocvent este cazul înregistrat de avocatul parlamentar la instituția penitenciară din Pruncul, care a efectuat un control în urma unor petiții parvenite de la deținuți.

Din sesizarea avocatului parlamentar Alina Ianucenko, adresată dlui Valentin Sereda, Directorul general al Departamentului Instituțiilor Penitenciare:

“Investigînd petițiile parvenite, condamnații (sînt indicate numele) din colonia nr.9 din Pruncul au susținut argumentele aduse în plîngerile lor. La 24 ianuarie 2002 ei au fost chemați în cabinetul nr.1, unde au fost bătuți cu bastoanele de către colaboratori (sînt indicate numele concrete). Fiind prezent, ofițerul superior (este indicat numele și postul ocupat), a contribuit verbal la maltratări, insultînd și înjosind demnitatea umană a condamnaților. Din spusele celor maltratați, cauza chemării lor a fost faptul că n-au vrut să se ridice în picioare la apariția colaboratorilor insituției. Într-adevăr, unii dintre ei tocmai atunci mîncau sau stăteau culcați, citeau. N-au vrut să se supună ordinului de a se ridica în picioare. Ca rezultat, au fost invitați în birou, li s-a citit articolele respective din actele normatibve în vigoare. Dat fiind însă faptul că în acel moment deținuții au înaintat pretenții privind condițiile de deținere, colaboratorii insituției au aplicat mijloace speciale de astîmpărare.

Toți colaboratorii susțin că ei au acționat în conformitate cu prevederile art.99 din Codul de executare a sancțiunilor de drept penal.

Apreciind explicațiile condamnaților și colaboratorilor insituției în luminacerințelor legislației internaționale și naționale, conchid următoarele:

În conformitate cu art. 24 din Constituția Republicii Moldova “Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante” Faptele de maltratare a deținuților este confirmat și de explicațiile șefului lazaretului (este indicat numele), care a și fixat leziunile corporale ale condamnaților.

Consider că colaboratorii respectivi (sînt indicate numele) ori nu cunosc conținutul art.99 din Codul de executare a sancțiunilor de drept penal, ori nu înțeleg acest conținut. Refuzul condamnaților de a se ridica în picioare la comandă este o faptă disciplinară. Oare este adecvată pedeapsa în raport cu fapta. În art.31 din Regulile standard minimale privind comportamentul cu condamnații, adoptate prin Rezoluția Primului Congres al ONU cu privire la preîntîmpinarea criminalității și comportamentul față de criminali se spune: leziunile corporale, închiderea în

camere întunecate și pedepsele crude, inumane sau înjositoare a demnității umane urmează a fi interzise ca pedepse pentru comiterea faptelor disciplinare

În înțelesul primei părți a art.100 al Codului nominalizat aplicarea mijloacelor speciale, inclusiv bastoanele de cauciuc sau de plastic, pot fi admise numai în cazul în care nesupunerea ori altă acțiune amenință securitatea publică, viața sau sănătatea celor din jur. În cazul dat, refuzul condamnaților de a se ridica în picioare, pretențiile lor față de condițiile de întreținere nu le dădea colaboratorilor dreptul de a aplica mijloacele speciale...

Numai în luna februarie din penitenciarul nr.9 au parvenit la Centru 27 de petiții din partea condamnaților, invocându-se fapte de maltratare..."

Examinînd sesizarea, Directorul general al Departamentului Instituțiilor Penitenciare a emis un ordin prin care a indicat studierea legislației naționale și internaționale în domeniu de către întregul personal al penitenciarelor din republică. În sarcina personală a fiecărui șef de penitenciar a fost pus controlul strict asupra aplicării față de deținuți a forței fizice și a mijloacelor speciale.

O problemă aparte este reabilitarea socială a persoanelor eliberate din locurile de ispășire a pedepsei.

Cetățeanul V. scrie avocaților parlamentari:

“Mi-am ispășit prdeapsa. Acum sînt liber. Mi-am găsit și loc de lucru. Dar n-am unde locui. Conform legislației, fiind condamnat, spațiul locativ mi s-a retras. Am crescut în arfelinat, rude n-am. Ce să fac, unde să mă duc, cine mă înțelege. Să săvîrșesc iarăși o infracțiune, căci în penitenciar cel puțin am un pat și o bucățică de pâine”.

E în vigoare Legea cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție. Această lege practic nu funcționează din cauza sărăciei.

ANALIZA LEGISLAȚIEI

Sesizări la Curtea Constituțională

Conform art.31 din Legea cu privire la avocații parlamentari, dînșii sînt investiți cu dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în vederea controlului constituționalității legilor și hotărîrilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărîrilor și dispozițiilor Guvernului, asupra corespunderii acestora principiilor general acceptate și actelor juridice internaționale cu privire la drepturile omului.

Acest drept a fost utilizat din plin.

Astfel, Curtea Constitutională a fost sesizată sa se pronunțe asupra constitutionalitatii completarii art. 4 lit.a) efectuate prin Legea nr.726-XV din 07.12.2001 și promulgată prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.380-III din 11 decembrie 2001.

Pînă la operarea modificărilor legale solicitate a fi supuse controlului constitutionalitatii, conform art.4 lit. a) al Legii contenciosului administrativ nu puteau fi atacate în instanțele de contencios administrativ doar actele exclusiv politice ale Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova si Guvernului.

Prin Legea nr.726-XV din 07.12.2001 s-a extins numarul actelor exceptate de la controlul judecătoresc în instanțele de contencios administrativ, adăugându-se “și actele administrative cu caracter individual, emise de Parlament, de Președintele Republicii Moldova și de Guvern în exercițiul atribuțiilor prevăzute expres de normele Constitutionale sau legislative, ce țin de alegerea, numirea sau destituirea din funcții publice a persoanelor oficiale de stat, exponente ale unui interes public sau politic deosebit”.

Avocații parlamentari au considerat această completare ca fiind neconstituțională, deoarece contravine normelor art.8 și 29 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.2 și 29 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, art.6 și 26 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și art.20 din Constituția Republicii Moldova.

Contenciosul administrativ este o formă de apărare a drepturilor omului împotriva eventualelor abuzuri ale organelor administrației publice și funcționarilor publici ce-și desfășoară activitatea în cadrul acestor organe, astfel încât oricine se consideră vătămat într-un drept al său să poată cere și să obțină anularea sau modificarea actului administrativ și repararea pagubei cauzate. Însăși Legea contenciosului administrativ subliniază că scopul ei este “contracararea abuzurilor și exceselor de putere ale autorităților publice, apărarea drepturilor persoanei în spiritul legii... asigurarea ordinii de drept” (art.1). Conform art.3 al acestei legi, obiect al acțiunii în contenciosul administrativ îl constituie actele administrative cu caracter normativ și individual, emise de autoritățile publice.

Dacă un cetățean consideră că un act administrativ a adus atingere unui interes legitim al său, el îl poate ataca în instanța de judecată.

Pe lângă această sesizare, Curtea Constituțională a mai fost solicitată să se pronunțe asupra constituționalității aricolului unic, punctul 1 al Legii nr 833-XV din 7 februarie 2002 pentru modificarea și completarea legii nominalizate.

Până la modificare și completare, articolul 4 litera d) din Legea contenciosului administrativ avea următorul conținut: “Nu pot fi atacate în instanțele de contencios administrativ actele de comandament cu caracter militar”. Textul nou adaugă și “actele de aplicare a sancțiunilor disciplinare și de destituire din funcție a militarilor și persoanelor cu statut militar”.

Și completarea respectivă vine în contradicție cu Constituția, cu actele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Dreptul la protecție judiciară presupune existența unor garanții, care să permită realizarea lor în volum deplin și să-i asigure persoanei accesul liber la justiție. O asemenea garanție prevede, între altele, că persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal al unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.

De asemenea, Curtea Constituțională a fost sesizată să se pronunțe asupra constituționalității prevederilor punctului 1, punctelor 3,4,5,6,7 și 8 ale articolului unic din Legea nr.726-XV, punctelor 3, 4, 5 și 6 ale articolului unic din Legea nr. 833-XV din 07.02.2002, aducând pentru aceasta următoarele argumente.

Conform punctului 1 al articolului unic din Legea nr. 726-XV, nu pot fi atacate în contenciosul administrativ “ actele de gestiune emise de autoritatea publică în

calitate de persoană juridică, în legătură cu administrarea și folosirea bunurilor ce aparțin domeniului privat, inclusiv a bunurilor proprietate colectivă ”. Până la această modificare erau exceptate de la controlul judecătoresc doar actele de gestiune legate de administrarea și folosirea patrimoniului său privat, de care autoritatea publică se folosea numai în exercitarea atribuțiilor sale, pe când reglementarea nouă se referă la toate bunurile care aparțin tuturor membrilor din subordonarea autorității respective, fapt ce contravine art.127 și 128 din Constituție.

Punctele 3 și 7 ale articolului unic modifică articolul 10 lit.b) și 30 alin.(4) după care hotărârile irevocabile ale instanței de contencios administrativ vor putea fi atacate pe căile extraordinare cu recurs în anulare la Curtea Supremă de Justiție numai de Procurorul General și adjuncții săi. Astfel, părților în proces le este îngădit acest drept, contrar art.20 din Constituție.

La art.13, intitulat “Excepția de ilegalitate”, alin.(1), care prevede că “Legalitatea unui act administrativ unilateral poate fi cercetată oricând în cadrul unui proces într-o pricină de drept comun, pe cale de excepție, din oficiu sau la cererea părții interesate”, prin punctul 4 cuvântul “unilateral” se înlocuiește cu textul “cu caracter normativ, emis de o autoritate publică.”. În cazul dat nu va mai putea fi cercetată legalitatea unui act administrativ unilateral în cadrul procesului în pricină de drept comun, acest fapt constituind o îngădire a accesului la justiție, contrar art. 20 din Constituție.

Conform punctului 5 al articolului unic din art.16 alin.(1) se exclude textul “inclusiv a pagubei morale”. Astfel, persoana care se va considera vătămată într-un drept al său, recunoscut de lege, printr-un act administrativ, nu va putea cere repararea pagubei morale, cu toate că, art.53 din Constituție prevede și repararea unei atare pagube.

Prin punctul 6 de la art. 21 au fost excluse alineatele (1), (2) și (3) care prevedeau: “ (1) În cazuri temeinic justificate și în scopul prevenirii unei pagube iminente, odată cu sesizarea autorității publice emitente sau ierarhic superioare, persoana vătămată într-un drept al său poate solicita instanței de contencios administrativ competente suspendarea executării în privința sa a actului administrativ contestat pînă la soluționarea cererii prealabile; (2) Instanța soluționează în regim de urgență cererea de suspendare a executării actului administrativ contestat; (3) Încheierea de suspendare a actului administrativ contestat este executorie de drept și poate fi contestată cu recurs în termen de 5 zile de la comunicare.”. Astfel, după modificare art. 21 prevede numai posibilitatea suspendării concomitente cu înaintarea acțiunii a executării actului administrativ contestat, ce în mare parte duce la pierderea efectului de adresare în temeiul Legii contenciosului administrativ.

În temeiul punct.8, art.32 alin.(3) capătă un nou cuprins conform căruia “În cazul neexecutării în termen a hotărîrii, conducătorul autorității publice în a cărei sarcină a fost pusă executarea acesteia poate fi tras la răspundere în conformitate cu prevederile legislației în vigoare.” Pînă la modificare, conducătorul responsabil de îndeplinirea hotărîrii judecătorești, putea fi sancționat în cazul neexecutării cu o amendă în folosul statului în mărime de pînă la 10 salarii pentru fiecare zi de întârziere, care, desigur, era un mijloc eficient de executare a deciziilor judecătorești.

Accesul la justiție este unul din drepturile fundamentale ale omului. Nimeni și nici o lege nu poate îngădi acest drept. Codul de procedură civilă în art.1 prevede că

“ Legislația cu privire la procedura civilă stabilește modul de judecare a pricinilor ce izvorăsc din raporturile juridice civile, economice, de muncă, de familie, a pricinilor în materie de contencios administrativ și a pricinilor cu procedură specială. Pricinile în materie de contencios administrativ și pricinile cu procedură specială se judecă potrivit regulilor generale de procedură, cu unele excepții, stabilite de legislație.”

Excepția prevăzută pentru materia contenciosului administrativ rezultă din art.53 al Legii Supreme, în baza căruia statul crează norme speciale, suplimentare pentru apărarea drepturilor omului împotriva eventualelor abuzuri ale organelor administrației publice și a funcționarilor publici ce-și desfășoară activitatea în cadrul acestor organe. Specificul contenciosului administrativ constă din activitatea unor organe de stat, care realizează sarcinile puterii în stat, la care cel puțin una din părți este un serviciu public administrativ, sarcinile puterii de stat fiind asigurarea și garantarea demnității omului, a drepturilor și libertăților lui, a liberei dezvoltări a personalității sale.

Reieșind din aceste sarcini, legiuitorul inițial a ținut cont la adoptarea Legii contenciosului administrativ și a prevăzut reglementări speciale care să contribuie la restabilirea drepturilor, libertăților și intereselor lezate ale omului în cazul unor eventuale abuzuri și excese de putere din partea unor organe de stat.

Conform articolului unic, punctul 3 al Legii nr 833-XV, la art.14 alin.(1) din Legea contenciosului administrativ textul “6 luni de la data luării la cunoștință a actului” se substituie prin textul “30 de zile de la data comunicării actului”, iar la alin. (3) textul “6 luni” se substituie prin textul “30 de zile”.

Această intervenție legislativă constituie o limitare în obținerea recunoașterii dreptului pretins, persoana fiind pusă în situația de a nu se putea încadra în termenul prescrist.

Prin punctul 4 s-a modificat art.16 alin.(3) după care reclamantul nu mai este scutit de plata taxei de stat. În felul acesta, devine și mai dificilă calea restabilirii dreptului vătămat.

Art. 24 alin.(2), care prevede “Neprezentarea la ședința de judecată, fără motive temeinic justificate, a părților și / sau a reprezentanților lor nu împiedică examinarea cererii”, se completează, prin punctul 5, în final, cu textul “ iar în cazul în care este imposibil de a judeca cauza în lipsa reclamantului, instanța de contencios administrativ va scoate cererea de pe rol în condițiile Codului de procedură civilă ”.

Art.24 în alin.(1) stabilește că “Instanța de contencios administrativ examinează cererea cu participarea reclamantului și pârîntului și / sau a reprezentanților acestora, în condițiile Codului de procedură civilă, cu unele excepții prevăzute de prezenta lege ”.

Prin regula generală prevăzută de art. 159 din Codul de procedură civilă, instanța scoate cererea de pe rol: (1) în caz de neprezentare a reclamantului înștiințat în modul convenit despre ședința de judecată; (2) dacă el nu a adus la cunoștința instanței de judecată motivele neprezentării sale sau dacă aceste motive sînt considerate neîntemeiate; (3) dacă el nu a solicitat examinarea cauzei în lipsa sa.

Prin urmare, regula generală prevede motive temeinic justificate pentru a scoate cererea de pe rol în cazul lipsei reclamantului, pe cînd conform excepției introduse în Legea contenciosului administrativ, cererea va fi scoasă de pe rol numai atunci cînd nu va fi posibilă examinarea în lipsa lui, fără ca să existe sau nu careva motive,

întemeiate sau neîntemeiate, astfel modificarea în cauză devenind obstacol în realizarea accesului la justiție.

Prin punctul 6 de la art.25 alin.(3) și (4) se exclud prevederile care se referă la repararea pagubei morale, odată cu obținerea recunoașterii dreptului pretins, prevăzut de lege, și anularea actului ilegal. Astfel din Legea contenciosului administrativ s-au exclus definitiv reglementările referitoare la repararea daunei morale, contrar art.53 din Constituție.

Parlamentul, fiind potrivit Legii Supreme organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului, trebuie să-și îndeplinească atribuțiile în conformitate cu normele stabilite prin Constituție. La adoptarea legilor această autoritate trebuie să țină cont de principiile generale ale statului de drept, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic trebuie să reprezinte valori supreme și trebuie să fie garantate. Or, este inadmisibilă crearea normelor prin care ar putea fi îngădite aceste drepturi.

Curtea Constituțională a recunoscut neconstituționale doar:

- sintagma “inclusiv a bunurilor proprietate colectivă” ;
- sintagma “inclusiv actele de aplicare a sancțiunilor disciplinare și de destituire din funcție a militarilor și persoanelor cu statut militar” ;
- pct.6 articol unic din Legea nr.833-XV, prin care în art.25 alin.(3) din Legea contenciosului administrativ, cuvintele “pagubelor materiale și morale” se substituie prin sintagma “pagubei materiale”;
- pct.6, articol unic, din Legea nr.833-XV prin care a fost exclus alin.(4) din art.25 al Legii contenciosului administrativ.

Articolul 20 “Accesul liber la justiție” din Constituție este în vigoare: “(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. (2) Nici o lege nu poate îngădi accesul la justiție”.

Curtea Constituțională a fost solicitată să se pronunțe asupra constituționalității Legii nr. 583-XV din 25 octombrie 2001 cu privire la punerea în aplicare a articolului 16 din Legea nr.514-XII din 6 iulie 1995 privind organizarea judecătorească.

Prin Legea cu privire la punerea în aplicare a articolului 16 din Legea privind organizarea judecătorească nr.514-XIII “...președinții și vicepreședinții judecătoriilor, tribunalelor și ai Curții de Apel numiți în funcție până la intrarea în vigoare a Legii nr.486-XV din 28 septembrie 2001 rămân în funcție până la expirarea termenului de 4 ani, care începe la data numirii în funcție. Conform acestei legi, “Consiliul Superior al Magistraturii va selecta candidaturile pentru funcțiile de președinți și vicepreședinți ai instanțelor judecătorești a căror perioadă de aflare în funcție la data intrării în vigoare a Legii nr.486-XV din 28 septembrie 2001 a depășit 4 ani și, în termen de o lună, le va înainta Președintelui Republicii Moldova spre numire în funcție.”

Astfel, normele Legii nr.583-XV contravin prevederilor Constituției și tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. În fapt, conform Legii nr.514-

XIII președinții și vicepreședinții judecătoriilor, tribunalelor și ai Curții de Apel erau numiți în funcție de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii, pe un termen nedeterminat. Prin Legea nr.486-XV termenul de activitate a persoanelor care au ocupat funcțiile menționate devine de patru ani. Acest termen naște și urmează să curgă de la adoptarea Legii nr.486-XV, în baza regulii juridice general recunoscute de neretroactivitate a normelor juridice.

Curtea Constituțională a recunoscut constituțională modificarea operată de Legislativ. Astfel, prin decretele Președintelui, în scurt timp au fost destituiți din funcții, fără să se motiveze, mai mulți președinți și vice-președinți de judecătorii.

Reforma judiciară și de drept este una din componentele principale a procesului de tranziție la o societate democratică, deoarece ea privește toate obiectivele vieții sociale. Un sistem juridic viabil este necesar și pentru a atrage investițiile, a combate corupția, intoleranța, discriminarea, a proteja eficient drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Principalul garant al respectării drepturilor și libertăților omului este instanța de judecată independentă.

Curtea a fost solicitată să se pronunțe asupra constituționalității Hotărârii Parlamentului Republicii Moldova nr.807-XV din 5 februarie 2002 cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale.

Articolul 1 din hotărâre prevedea: " Alegerile locale generale se fixează pentru data de 7 aprilie 2002 ".

Articolul 2 stabilea: " În conformitate cu art.12 alin.(3) lit. d) din Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), Parlamentul recomandă Adunării Populare a Găgăuziei fixarea datei alegerilor în autoritățile administrației publice locale din Găgăuzia la 7 aprilie 2002".

Conform art.4 alin.(1) din Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr.191-XIV din 12.11.1998, teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în județe, orașe și sate. În baza alin.(2) și (3) ale aceleiași legi, unele localități din sudul republicii constituie o unitate teritorială autonomă cu statut special stabilit prin legea organică, iar unor localități din stânga Nistrului li se pot atribui forme și condiții speciale de autonomie conform statutului special stabilit prin legea organică.

Alin.(4) al art. 4 stipulează că organizarea administrativă a teritoriului Republicii Moldova se efectuează pe două niveluri: satele (comunele) și orașele (municipiile) constituie primul nivel, iar județele, unitatea teritorială autonomă Găgăuzia și municipiul Chișinău constituie nivelul al doilea.

Pe data de 27 decembrie 2001 Parlamentul a adoptat Legea nr. 764-XV privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, conform căreia teritoriul Republicii Moldova se reorganizează sub aspect administrativ în raioane, orașe și sate. Astfel, organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova la primul nivel o va constitui satele (comunele) și orașele (municipiile), iar la nivelul doi – raioanele.

Din titlul și dispozițiile hotărârii cerute să fie supuse controlului constituționalității reiese că ea stabilește data alegerilor locale generale, pe când din normele precitate mai sus reiese necesitatea stabilirii unor alegeri parțiale (regionale) anticipate în dependență de modificările respective, modificări de asemenea

considerate neconstituționale. Având în vedere că satele (comunele) și orașele (municipiile) au rămas aceleași, lipsa motivul alegerilor preconizate.

Mai mult decât atât, hotărârea în cauză a fost adoptată, conform preambulului ei, în conformitate cu art.122 alin.(1) din Codul electoral, care, până la modificările din 25 inuarie 2002, se referea la alegerile locale generale, pe când, conform modificărilor operate în legislație, necesita a fi realese autoritățile județelor supuse reorganizării. Prin urmare, efectuarea unor noi alegeri până la expirarea mandatelor validate consilierilor și primarilor aleși legitim în 1999 era nelegitimă.

Acțiunile preconizate prin hotărârea nominalizată duceau la diminuarea sensului alegerilor considerate drept criteriu al descentralizării, fundamentate pe liberul exercițiu al drepturilor și libertăților cetățenilor la nivel local, aceasta fiind una din trăsăturile fundamentale ale statului de drept. Normele hotărârii în cauză înlăturau cetățenii de la participarea lor activă la treburile publice locale și anume: alegerea și revocarea, în caz de necesitate, a reprezentanților care constituie autoritățile administrației publice locale.

Curtea Constituțională a apreciat că Hotărârea Parlamentului nr. 807-XV "Cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale" produce efecte juridice care aduc atingere regimului constituțional. Prin fixarea alegerilor locale generale, Parlamentul, de iure și de facto, a întrerupt mandatul consilierilor locali aleși pentru un termen de 4 ani. Or, Constituția și cadrul legal existent nu investesc Parlamentul cu dreptul de a întrerupe mandatul aleșilor locali. Fiind abilitat prin legea electorală să adopte hotărâri privind stabilirea datei alegerilor locale generale sau anticipate, Parlamentul, însă, în sensul art. 54 alin. (1) din Constituție, nu este în drept să suprimă sau să diminueze drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

În conformitate cu principiul constituțional al eligibilității (art. 109 alin. (1), consiliile locale și primarii, potrivit art. 112 alin. (1) din Constituție, se aleg și exercită autonomia locală în sate și orașe. Consiliile locale și primarii aleși activează, în condițiile legii, ca autorități administrative autonome și rezolvă treburile publice din sate și orașe (art. 112 alin. (2) din Constituție) pe durata mandatului de 4 ani, care începe efectiv din ziua alegerilor locale generale.

Totodată, Curtea a relevat că prevederile actelor normative privind stabilirea datei alegerilor și desfășurarea alegerilor trebuie să corespundă art.38 din Constituție, care consacră principiul exercitării dreptului de vot și de a fi ales. Având în vedere dispozițiile constituționale invocate și cadrul legal privind sistemul electoral național și administrația publică locală, Curtea a apreciat că Hotărârea nr. 807-XV a Parlamentului contravine art. 2 alin. (1), art. 38, art. 54, art. 72 alin. (3) lit. a), art. 109, art. 112 și art. 120 din Constituție, declarând-o neconstituțională.

Centrul a solicitat Curtea să verifice constituționalitatea modificărilor efectuate la articolele 11 și 19 din Legea cu privire la statutul judecătorului.

Legea cu privire la statutul judecătorului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova,1995, nr,59-60/664) a fost modificată prin Legea nr.373-XV din 19 iulie 2001. Articolul 11 a fost completat cu alineatele (3) și (4), cu următorul cuprins:

“(3) În cazul în care candidatura propusă pentru numirea în funcție a judecătorului este respinsă de Președintele Republicii Moldova sau, după caz, de

Parlament, Consiliul Superior al Magistraturii, la apariția unor circumstanțe noi în favoarea candidatului, este în drept să propună în mod repetat aceeași candidatură.

(4) Respingerea, inclusiv respingerea repetată de către Președintele Republicii Moldova sau, după caz, de către Parlament a candidaturii propuse pentru numire în funcție a judecătorului servesc temei pentru înaintarea de către Consiliul Superior al Magistraturii a propunerii de eliberare din funcție a acestuia” .

Articolul 19 , alineatul (7) are următorul cuprins:

“(7) Judecătorul poate fi supus sancțiunilor administrative numai de către instanța de judecată, cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii. Judecătorul reținut în cazul în care este bănuit că a săvârșit o contravenție administrativă urmează a fi eliberat imediat după identificare”.

În procesul examinării modificărilor efectuate la articolele legii menționate s-a constatat că trebuia să se țină cont de următoarele prevederi ale Constituției: art.6 care stipulează că în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate, art.8 alin.(1) care statuează obligația Republicii Moldova de a respecta Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, art.116 alin.(2) și (5) potrivit cărora judecătorii instanțelor judecătorești se numesc în funcție de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii, iar sancționarea judecătorilor se face în conformitate cu legea, art.123 care prevede că Consiliul Superior al Magistraturii, după regulile organizării judiciare, asigură numirile, deplasările, promovările și măsurile disciplinare față de judecători.

Astfel, s-a ajuns la concluzia clară a inexistenței motivelor legale pentru care Președintele Republicii Moldova respinge candidatura propusă pentru numirea în funcție de judecător, precum și posibilitatea reținerii judecătorului în cazul în care este bănuit de săvârșirea unei contravenții administrative fără acordul Consiliului Superior al Magistraturii.

Comparând textele modificărilor nominalizate și prevederile Constituției reproduse mai sus, se poate menționa existența unei discrepanțe dintre aceste norme de drept reieșind din următoarele. Judecătorii instanțelor judecătorești, conform Constituției, sunt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii. Dispozițiile Legii Supreme reglementează situația numirii, deplasării, promovării și luării măsurilor disciplinare față de judecători, care necesită a fi efectuată în exclusivitate la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Acest organ, în virtutea atribuțiilor sale constituționale, asigură protejarea independenței judecătorilor și veghează la respectarea inamovibilității lor, având calitatea de consiliu disciplinar.

Mai mult decât atât, modificarea alin.(4) este în genere lipsită de sens și logică, deoarece nu este clar din care funcție poate fi destituit judecătorul dacă el este înaintat pentru prima dată la această funcție.

Parlamentul, în calitate de organ reprezentativ suprem și unica autoritate reprezentativă a statului, urma să țină cont la elaborarea Legii nr.373-XV de prevederile constituționale menționate, desfășurând prerogativa constituțională a Președintelui Republicii Moldova pentru a numi, deplasa sau promova în funcție judecătorii, ținând cont și pentru această autoritate publică de garanțiile constituționale, de independența, imparțialitatea și inamovibilitatea judecătorului, iar

reținerea lui în cazul în care este bănuit de săvârșirea unei contravenții administrative să fie efectuată cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii.

Respectarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, așa cum au fost ele enunțate în Constituție și în tratatele internaționale, depinde în cea mai mare măsură de modul în care organele de justiție își exercită funcțiile și competențele în acest domeniu.

Prin operarea modificărilor în Legea cu privire la statutul judecătorului au fost încălcate prevederile constituționale menționate și ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, în special art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, conform căruia orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță independentă și imparțială. Cu alte cuvinte, este încălcat unul din drepturile fundamentale ale omului: accesul liber la justiție.

Înalta Curte a considerat că sesizarea în cauză nu este obiectul competenței avocaților parlamentari și nu a examinat-o în fond.

Prin art.I punct.4 al Legii nr.563-XV din 19.10.2001 Parlamentul a modificat și completat Legea nr.110-XIII din 18 mai 1994 privind controlul asupra armelor individuale. Astfel, s-a stabilit (art.21 alin. (2) că: “ Comerțul, inclusiv în comision, cu arme de foc de vânătoare și sportive (cu țeavă lisă, cu țeavă ghintuită și combinate), cu piese de schimb și cu cartușe la ele precum și cu componente pentru fabricarea cartușelor, se efectuează de către Societatea Vânătorilor și Pescarilor din Moldova, prin magazinele proprii specializate, pe bază de licență și de autorizații eliberate de Ministerul Afacerilor Interne”.

Avocații parlamentari au sesizat Curtea Constituțională din următoarele considerente.

Pînă la modificarea art.21 al Legii nr. 110 – XIII și introducerea alin. (2), articolul dat avea următorul conținut: “ Comerțul cu arme și cu munițiile aferente este monopolul statului și se efectuează prin magazinele de stat specializate, pe bază de licență și de autorizație eliberate de Ministerul Afacerilor Interne”. Prin urmare, legea inițial atribuia statului monopolul asupra tuturor felurilor de armament. Probabil, legiuitorul a efectuat modificarea în cauză conducîndu-se de art.10 alin. (3) al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi care prevede că întreprinderilor de stat li se permite exclusiv “confecționarea și comercializarea tehnicii de luptă și militare speciale, oricăror feluri de arme, precum și reparația acestora (cu excepția armelor sportive și de vânătoare), confecționarea și comercializarea munițiilor și substanțelor explozive”.

Potrivit acestei legi, “Antreprenariat este activitatea de fabricare a producției, executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfășurată de cetățeni și de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri”. Conform Legii cu privire la asociațiile obștești, “ asociația obștească este o formațiune benevolă de sine stătătoare, autogestionară constituită prin libera manifestare a voinței cetățenilor asociați pe baza comunității de interese profesionale și/sau de altă natură, în vederea realizării în comun a drepturilor civile, economice, sociale și culturale, care nu au drept scop obținerea profitului”.

Reieșind din normele precitate, comerțul cu arme și muniții reprezintă activitate de antreprenariat și nicidecum activitate obștească. Astfel, Parlamentul, încălcând principiile legiferării, a elaborat o normă contradictorie, care nu poate fi încadrată în noțiunea de activitate economică.

Mai mult decât atât, art.5 alin.(1) al Legii nr.906-XII din 29.01.92 privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței prevede: “Organelor puterii și ale administrației li se interzice să adopte acte și (sau) să întreprindă acțiuni îndreptate spre crearea de condiții discriminatorii sau, dimpotrivă, favorabile activității unor anumiți agenți economici, dacă asemenea acte sau acțiuni conduc sau pot conduce la limitarea concurenței și (sau) la lezarea intereselor agenților economici. Li se interzice inclusiv ... să limiteze drepturile de vânzare (procurare, cumpărare, schimbare) a mărfurilor”.

Conform art.3 al Legii cu privire la protecția concurenței, “statul recunoaște concurența loială drept unul dintre factorii fundamentali al dezvoltării economiei. În domeniul concurenței, statul promovează o politică de asigurare a activității de întreprinzător libere și de protecție a concurenței loiale”. Art. 4 prevede că “statul asigură protecția drepturilor și intereselor agentului economic și ale cetățeanului (consumatorului) contra activității monopoliste”, acesta fiind unul din principiile de bază de protecție a concurenței.

În Hotărârea sa nr.30 din 10.11.1997 Curtea Constituțională menționează că: ”Activitatea economică se realizează nemijlocit de către agenții economici pe baza autonomiei lor juridice, ...dacă acești agenți economici promovează un interes de stat sau dacă statul este proprietar al unor acțiuni în anumite societăți pe acțiuni, în cadrul relațiilor de piață din punct de vedere juridic ei sînt egali”. În Hotărârea nr.68 din 7 decembrie 1999 Înalta Curte constată: “Conform art.126 din Constituție în condițiile economiei de piață rolul statului este limitat la problemele esențiale ce privesc apărarea și promovarea interesului public în activitatea economică, desfășurată nemijlocit de către agenții economici pe baza autonomiei lor juridice... Pentru apărarea și promovarea unor interese de ordin general, statul acționează în mod indirect, prin intermediul Guvernului, care pune în acțiune pîrghiile sale specifice...” Din această hotărîre mai reiese că statul ia măsuri prin lege față de unele genuri de activitate “în scopul respectării riguroase a normelor de calificare și a standardelor necesare desfășurării acestor genuri de activitate, precum și asigurării securității persoanei, societății și statului și apărării intereselor lor”.

În opinia avocaților parlamentari, prin modificarea art.21 al Legii nr.110-XIII conform căreia Societății Obștești a Vînătorilor și Pescarilor i s-a atribuit dreptul exclusiv de a comercializa arme și muniții aferente lor, Legislativul a încălcat prevederile constituționale expuse în sesizare, încît securitatea oamenilor din Republica Moldova este pusă în pericol și nu mai pot fi realizate cerințele art. 1 alin. (3) din Constituție potrivit căroră Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.

Curtea Constituțională a declarat constituționale prevederile solicitate a fi supuse examinării, constatînd că prin lege “legislatorul a recunoscut dreptul asociațiilor obștești de a desfășura în comun activități economice”, considerînd

irelevante referințele la art.5 alin.(1) din Legea privind limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței, la art.3 din Legea cu privire la protecția concurenței. Mai mult decât atât, prin această hotărîre Înalta Curte practic și-a contestat propriile hotărîri anterioare adoptate pe marginea problemelor în cauză.

Curtea Constituțională a fost solicitată să se pronunțe asupra constituționalității art.23 din Legea nr. 514-XIII din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească. Acest articol prevede: “(1) Asigurarea organizatorică, materială și financiară a judecătorilor, tribunalelor și Curții de Apel se efectuează de către Ministerul Justiției, cu respectarea strictă a principiului independenței judecătorilor și supunerii lor numai legii; (2) Asigurarea materială și financiară a instanțelor judecătorești se face de la bugetul de stat de către Ministerul Justiției; (3) Guvernul asigură instanțele judecătorești, prin intermediul autorităților administrației publice locale, cu localuri, mijloace de transport și cu alte dotări; (4) Localurile și dotările repartizate de către autoritățile administrației publice locale nu pot fi retrase fără consimțământul Ministerului Justiției.”

Instituția avocaților parlamentari consideră că prevederile expuse contravin Constituției și tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte privind necesitatea separației puterilor în stat, respectării drepturilor și libertăților omului. Un aspect destul de important al principiului separației puterilor în stat este stabilirea cât mai precisă a funcțiilor puterii politice, repartizarea corectă a organelor “specializate”, existența unei colaborări reciproce și a măsurilor care să excludă posibilitatea supunerii unei puteri altei puteri.

Condiția supremă în statul de drept este independența puterii judecătorești în exercitarea atribuțiilor sale, principiu indispensabil pentru o autentică înfăptuire a justiției. Această independență este determinată și de raporturile cu celelalte autorități publice, indiferent de statutul lor. Justiția trebuie să se bucure de autonomie, inclusiv financiară, ca element esențial în promovarea forței dreptului și respectarea drepturilor omului.

În ceea ce privește resursele financiare ale instanțelor judecătorești, Constituția, în articolul 121, stipulează direct că ele sînt aprobate de Parlament și sînt incluse în bugetul de stat. Constituția nu conține reglementări referitoare la gestionarea resurselor financiare la capitolul în cauză, dar Parlamentul, ca unica autoritate legislativă a statului, prin lege organică (art.72 din Constituție), reglementează organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești. Luînd ca bază principiile general recunoscute a independenței autorității judecătorești, Legislativul urmează să asigure acesteia în cadrul legii realizarea tuturor garanțiilor indicate în Constituție.

Art.23 al Legii privind organizarea judecătorească, prin care executivul (Guvernul și Ministerul Justiției) este abilitat cu asigurarea organizatorică, materială și financiară a tuturor instanțelor judecătorești, constituie o încălcare a principiului independenței acestei autorități. Modul existent de asigurare financiară nu poate fi acceptat, deoarece autoritățile judecătorești depind în mare măsură de Executiv și care le poate influența. Or, în felul acesta este diminuat dreptul cetățeanului privind accesul liber la justiție.

Curtea Constituțională a respins examinarea sesizării în cauză pe motiv că ea nu este obiectul competenței avocatului parlamentar. Conform art.31 din Legea cu

privire la avocații parlamentari, “Avocații parlamentari au dreptul să sesizeze Curtea Constituțională în vederea controlului constituționalității legilor și hotărîrilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărîrilor și dispozițiilor Guvernului, asupra corespunderii lor principiilor general acceptate și actelor juridice internaționale cu privire la drepturile omului”.

Curții Constituționale i sa cerut să se pronunțe asupra constituționalității Legii nr. 348-XV, prin care a fost ratificat Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat, precum și Protocolul adițional la acest Tratat privind transmiterea în proprietatea Ucrainei a sectorului de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova, precum și a sectorului de teren, prin care trece acesta și regimul lor de exploatare, semnate la Kiev la 18 august 1999.

Această Lege contravine art.1 alin. (1), art.3, art.8 alin.(2) și art.142 alin. (1) din Constituție.

Articolul 10 al Tratatului stipulează: “Părțile Contractante vor semna un protocol adițional la prezentul Tratat, care este partea lui integrantă și care reglementează problemele transmiterii în proprietate Ucrainei a sectorului de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova, precum și a sectorului de teren, prin care trece acesta și regimul lor de exploatare.”

Conform Protocolului adițional, Republica Moldova transmite necondiționat în proprietate Ucrainei sectorul de autostradă Odesa- Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova, precum și sectorul de teren, prin care trece acesta.

Ca urmare, prin aceste documente internaționale, Parlamentul a cedat Ucrainei o parte din teritoriul său, modificând totodată și frontiera Republicii Moldova.

Art.3 din Constituție stipulează: “ (1) Teritoriul Republicii Moldova este inalienabil; (2) Frontierele țării sînt consființite prin lege organică, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.” Astfel, se interzice oricare alienare a teritoriului, stabilindu-se implicit și unele condiții privind modificarea frontierelor.

Inalienabilitatea teritoriului înseamnă interzicerea înstrăinării lui sub orice formă. Abandonarea, pierderea prin prescripție, cesiunile, donațiile, vânzările de teritorii sunt incompatibile cu principiul consființit în Constituție. Cu alte cuvinte, teritoriul (fie întreg, fie o parte a sa) dispune de un statut juridic special, ceea ce îl scoate în afara circuitului civil și îl supune exclusiv puterii poporului, suveranității naționale.

Trebuie menționat faptul că teritoriul Republicii Moldova este nu numai inalienabil, dar și indivizibil. Acest principiu este reflectat de art.1 alin.(1) din Constituție care stipulează: “Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil.” Or, teritoriul, reprezentînd unul din elementele principale ale statului, este indivizibil ca și statul. Indivizibilitatea teritoriului semnifică unitatea lui și este în strînsă legătură cu inalienabilitatea. Putem concluziona că Tratatul respectiv conține prevederi contrare Constituției, ratificarea lui urmînd să fie precedată de revizuirea acesteia.

Însă, deoarece posibila revizuire a Constituției ține în cazul dat de caracterul unitar al statului (teritoriului lui), aceasta urma să fie făcută numai cu aprobarea prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale, așa cum

stipulează art.142 alin.(1) al Constituției. Această normă constituțională și-a găsit dezvoltarea în art.11, alin.(3) din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, care prevede următoarele: “Nu se admite ratificarea, acceptarea, aprobarea sau aderarea la un tratat internațional care limitează caracterul suveran sau unitar al statului, precum și la cele care afectează neutralitatea permanentă a statului, exprimate, în particular, prin cedare sau schimb de teritoriu, transfer al competenței naționale în favoarea unei structuri supranaționale sau aderare la organizațiile de securitate colectivă, decât după examinarea problemei în cadrul unui referendum republican.”. Legea nominalizată nu a fost modificată.

În Republica Moldova titularul suveranității naționale este și trebuie să fie poporul, de aceea nimeni, inclusiv Parlamentul, nu poate folosi puterea de decizie politică și juridică ca instrument de subminare a statalității. Suveranitatea este inalienabilă, deoarece ceea ce se transmite organelor reprezentative nu este altceva decât o formă de exercitare a acesteia, fără dreptul de a o transmite unui alt subiect al dreptului internațional public. Suveranitatea este indivizibilă, deoarece nu poate fi fragmentată și distribuită atât unor grupuri, cât și unor persoane. Prin Legea nr.348-XV s-a încălcat unul din drepturile fundamentale ale poporului – dreptul la suveranitate.

Curtea Constituțională a respins examinarea sesizării în cauză pe motiv că ea nu constituie obiectul competenței avocaților parlamentari.

La Curtea Constituțională se află și alte sesizări ale avocaților parlamentari pentru examinare.

Propuneri de perfecționare a legislației. Avize la proiecte de legi.

Guvernul a solicitat un aviz la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Legii nr.1349 din 17 octombrie 1997 cu privire la avocații parlamentari, propus de un grup de deputați. Conform acestuia, sintagma “avocat parlamentar” urma să fie înlocuită cu sintagma “avocat al poporului”. De asemenea, se propunea printre altele modificarea alin.4 al art.9 și alin.2 al art.26, conform căreia avocații parlamentari (poporului) să fie eliberați din funcție pe motiv de neîncredere cu votul majorității deputaților prezenți și nu cu votul a două treimi din deputații aleși (mod stabilit în alin.1 al art.26). Centrul pentru Drepturile Omului a calificat inițiativa de modificare a legii nominalizate drept o tentativă de subminare a independenței instituției avocaților parlamentari. Faptul contravine art.6 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Principiilor de la Paris, Actului final al Conferinței Internaționale “Drepturile omului și democratizarea în Europa, Asia și Caucaz”, care stabilesc asigurarea independenței instituțiilor naționale de protecție și promovare a drepturilor omului.

Guvernul a ținut cont de argumentele Centrului.

Parlamentului i-a fost înaintat spre examinare de către Guvern proiectul de lege al unui grup de deputați pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova cu un nou titlu V¹ avînd următorul cuprins:

“Titlul V ¹. Avocatul Poporului

Articolul 140 ¹. Statutul și atribuțiile

Avocatul Poporului este o instituție de stat independentă, care contribuie la respectarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului.

Avocatul Poporului este ales cu majoritatea voturilor deputaților aleși.

(3) Avocatul Poporului prezintă Parlamentului un raport anual privind activitatea sa.

(4) Organizarea, competența și modul de desfășurare a activității instituției Avocatul Poporului sînt stabilite prin lege organică.”

Teoria și practica internațională definește ombudsmanul ca pe o persoană independentă, numită de către Parlament ori Executiv, pentru a apăra drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor în raport cu autoritățile publice și, în special, cu cele executive.

Susținînd inițiativa de completare a Constituției și noțiunea de “Avocat al Poporului”, Centrul pentru Drepturile Omului nu a fost de acord cu formula, conform căreia instituția în cauză urma să prezinte Parlamentului un raport anual privind activitatea sa. Potrivit art.34 din Legea în vigoare cu privire la avocații parlamentari, Centrul pentru Drepturile Omului prezintă Parlamentului un raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în decursul anului precedent. Or, prin substituirea acestei atribuții cu o dare de seamă despre activitatea sa, practic se schimbă natura, esența, importanța și calitatea Centrului ca instituție de monitorizare a situației în domeniul drepturilor omului în întreaga țară. Mai mult decît atît, se încalcă principiul independenței, reglementarea în cauză fiind contrară chiar și alin. (1) în care se spune că Avocatul Poporului este o instituție de stat independentă.

Principiul independenței este garantat și de Legea cu privire la avocații parlamentari, care în art.11 stipulează: “(1) În exercițiul mandatului, avocații parlamentari sînt independenți față de deputații Parlamentului, Președintele Republicii Moldova, autoritățile publice centrale și locale și persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile”.

Parlamentul nu a operat completarea respectivă a Constituției.

Președintelui Republicii Moldova, Președintelui Parlamentului și Guvernului le-au fost înaintate propuneri pentru luarea de măsuri urgente privind asigurarea publicării în Monitorul Oficial a unor pacte, tratate, acorduri internaționale la care Republica Moldova este parte.

Convențiile, pactele, acordurile internaționale reglementează în prezent diverse relații politice, sociale, economice și juridice dintre state, membre ale unei comunități internaționale lărgite. Din acest considerent, statul este obligat să aducă asemenea acorduri, ca fiind oficiale și de mare importanță, la cunoștința tuturor membrilor societății. Astfel, art.23 alin.(2) din Constituție prevede expres: “ Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”. Art.34 reglementează unul din drepturile fundamentale ale omului: “ (1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit; (2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sînt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.”

Legea nr.173-XIII din 06.07.1994 prevede că actele oficiale se publică în Monitorul Oficial în termen de 7 zile de la data primirii lor de către Agenția Națională de Presă “Moldpres”. Textele tratatelor internaționale ale Republicii Moldova care au intrat în vigoare, textele integrale ale anexelor și documentelor

aferente, rezervele sau declarațiile Republicii Moldova, efectuate la momentul semnării, ratificării, aderării, acceptării sau aprobării, precum și actele referitoare la suspendarea, denunțarea sau stingerea tratatelor internaționale se prezintă spre publicare în Monitorul Oficial de către Ministerul Afacerilor Externe în decursul a 15 zile de la intrarea lor în vigoare.

Pînă în prezent multe din tratatele internaționale ratificate de Republica Moldova nu sunt date publicității în Monitorul Oficial.

De asemenea, nu este publicat Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat, ratificat de Parlament la 12 iulie 2001.

Nu a fost dat publicității nici Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2001.

Asociația sindicală a angajaților instituțiilor publice din Bălți s-a adresat Centrului pentru Drepturile Omului cu rugămintea de a contribui la modificarea Hotărîrii Guvernului Republicii Moldova nr.58 din 11.02.1993 privind aprobarea Instrucțiunii asupra modului de stabilire, calculare și achitare a indemnizațiilor în legătură cu concediul medical în Republica Moldova.

Conform punctului 21 al instrucțiunii menționate, indemnizația pentru concediul medical se calculează din cîștigul real al muncitorului sau funcționarului, luîndu-se în calcul salariul real într-o sumă ce nu depășește un salariu de funcție (lunar) dublu sau un salariu tarifar dublu.

Solicitanții afirmă că indemnizația în cauză lezează drepturile lor materiale, deoarece ea constituie numai 20-25 procente din fondul de salariu și este insuficientă în caz de boală pentru asigurare medicală.

Avocatul parlamentar a susținut această propunere, avînd în vedere că în temeiul art. 36 și art. 47 din Constituția Republicii Moldova dreptul la ocrotirea sănătății este garantat, statul fiind obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea, beneficiind de îngrijire medicală, cetățenii avînd dreptul la asigurare în caz de boală în urma unor împrejurări independente de voința lor. Călăuzindu-se de art.29 din Legea cu privire la avocații parlamentari, Guvernului i-a fost remisă pentru examinare adresarea respectivă, cu propunerea de a modifica hotărîrea nr.58 întru asigurarea deplină a realizării dreptului constituțional la asistență și protecție socială a funcționarilor publici.

Ministerul Muncii și Protecției Sociale ne-a informat despre elaborarea unui proiect de lege referitor la problema abordată.

În conformitate cu art.40 alin.(2) din Legea cu privire la avocații parlamentari, “în alte municipii și orașe pot fi create filiale ale Centrului pentru Drepturile Omului”. Asemenea subdiviziuni funcționează deja în județele Cahul, Bălți și UTA Găgăuzia (Comrat). Legea însă nu abilitază filialele Centrului cu atribuții de decizie pentru asigurarea garantării respectării drepturilor și libertăților constituționale ale omului. Reieșind din cele expuse, Parlamentului i s-a propus ca art.40 să fie completat cu un nou alineat (3), avînd următorul cuprins:

“(3) Directorul Centrului pentru Drepturile Omului definește îndatoririle colaboratorilor filialelor și exercită controlul activității lor”.

Această propunere încă nu a fost examinată.

Conform art. 50 alin. (1) și (3) din Constituție, mama și copilul au dreptul la ocrotire specială, statul acordând alocațiile necesare pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copiilor bolnavi ori cu handicap. Potrivit art.51 alin.(1), persoanele cu handicap beneficiază de o protecție specială, statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de reabilitare, de învățământ, de instruire și de integrare socială.

Întru realizarea acestor prevederi constituționale, Codul Muncii stipulează în art. 62 alin.3 că “Unuia din părinți (tutorelui, curatorului) care educă un copil invalid i se acordă după voința lui suplimentar o zi liberă în lună cu remunerare în mărimea salariului de o zi din contul mijloacelor asigurării sociale.”

Legea Bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2002 nu prevedea mijloace financiare pentru aceste cazuri. Mai mulți petiționari au solicitat intervenția avocaților parlamentari întru soluționarea problemei. În temeiul art. 29 lit. b) din Legea cu privire la avocații parlamentari, Parlamentului și Guvernului i-a fost înaintată propunerea de a reexamina Legea bugetului asigurărilor sociale de stat nr. 740 din 20.12.01 și a o aduce în concordanță cu normele constituționale și cele ale dreptului muncii, astfel asigurându-se dreptul copiilor bolnavi și cu handicap la protecție socială specială.

A răspuns Ministerul Muncii și Protecției Sociale, care susține că este imposibilă realizarea cerințelor menționate, deoarece Codul Muncii și-a pierdut actualitatea.

Altfel nici nu putea fi, deoarece ministerul nu este abilitat cu atribuții ce le revin Guvernului și Parlamentului.

Cu toate acestea, Codul Muncii este încă în vigoare, prevederile căruia trebuie respectate necondiționat. Prin sfidarea cadrului legal existent, rămân literă moartă prevederile constituționale referitoare la protecția specială a persoanelor cu handicap.

Conform art.3 pct.2) lit.d) din Legea nr.933-XIV din 14.04.2000 cu privire la protecția socială specială a unor categorii ale populației, sînt recunoscuți în calitate de beneficiari de compensații nominative victimele represiunilor politice din perioada anilor 1917-1990, dar numai avînd categoria de invaliditate de gradul III. Potrivit pct. 10) al aceluiași articol, de compensații nominative beneficiază și persoanele care au lucrat în spatele frontului în anii celui de-al doilea război mondial.

Examinînd petiția domnului P.C. din municipiul Chișinău, Centrul pentru Drepturile Omului consideră că legea menționată trebuie să protejeze și persoanele represate, ulterior reabilite, care au lucrat în spatele frontului în anii celui de-al doilea război mondial și care la fel au avut de suferit, indiferent de voința lor.

Reieșind din aceste considerente, Parlamentului și Guvernului li s-a propus să reexamineze Legea cu privire la protecția specială a unor categorii de populație și să includă în calitate de beneficiari de compensații nominative și persoanele nominalizate.

Propunerea în cauză a fost susținută de Comisia parlamentară pentru protecție socială, sănătate și familie, însă nu a fost acceptată de către Guvern pe motivul lipsei de acoperire financiară.

La 14.11.2001 Parlamentul a adoptat Legea insolvenței. Art. 226 stipulează că prevederile acestei legi se aplică și asupra proceselor de insolvență intentate până la intrarea ei în vigoare.

În Hotărârea sa nr.32 din 29.10.1998 privind interpretarea art.76 din Constituția Republicii Moldova "Intrarea în vigoare a legii", Curtea Constituțională constată că "Legea nu se aplică faptelor săvârșite înainte de intrarea ei în vigoare, adică nu are efect retroactiv. Ea dispune numai pentru prezent și viitor și nu are efecte juridice pentru trecut." Se mai menționează că principiul neretroactivității legii, care are o autoritate incontestabilă, suportă excepții relevate de dreptul penal și dreptul administrativ, potrivit cărora legea care înlătură pedeapsa pentru o faptă sau care ușurează pedeapsa are efect retroactiv, adică se extinde și asupra faptelor săvârșite până la emiterea ei. În temeiul acestor constatări, Curtea Constituțională a hotărât că "legea publicată în "Monitorul Oficial al Republicii Moldova" intră în vigoare la data prevăzută în textul ei, dar care nu poate precede data publicării legii".

Or, fiind neconstituțional, art.226 menționat mai sus conduce la încălcarea dreptului privind libertatea activității de întreprinzător asigurat de articolul 126 din Constituție.

Sesizați de mai mulți petiționari, Centrul le-a propus Guvernului și Parlamentului să aducă articolul 226 din Legea insolvenței în concordanță cu prevederile constituționale.

Centrul Creație Legislativă, examinând la porunca Guvernului propunerea avocatului parlamentar, consideră că nu este necesară modificarea articolului respectiv, deoarece stipulează excepția "dacă este prevăzut expres că legea se aplică și unor fapte petrecute anterior".

La rîndul său, Ministerul de Finanțe, cunoscînd Hotărârea Curții Constituționale nr.32 din 29.10.98, susține propunerea Centrului, constatînd că legea nu poate avea putere retroactivă, din care cauză acțiunile Legii insolvenței urmează să se extindă doar asupra proceselor intentate după intrarea legii în vigoare.

Care părere trebuie luată în considerare vor determina Legislativul și Executivul.

În petiția sa adresată Centrului pentru Drepturile Omului doamna S.G. susținea că nu poate obține executarea unei hotărîri judecătorești, deoarece debitorul se află cu traiul în Germania. Din răspunsul dat solicitantei de către Ministerul Justiției, rezulta că este imposibilă soluționarea problemei în cauză avînd în vedere faptul că în prezent între Germania și Republica Moldova nu este încheiat un acord respectiv.

Investigînd această și alte petiții similare, Guvernului Republicii Moldova i-a fost înaintată propunerea pentru negocierea, semnarea și ratificarea unui atare acord.

Ministerele Justiției și de Externe ne-au informat că propunerea privind elaborarea proiectului de acord este luată spre examinare. Totodată, se constată că există și alte căi de soluționare a problemei cu care se confruntă petiționara. Deci, dispunînd de materialele necesare, ministerele respective n-au reacționat pozitiv la mai multe adresări anterioare ale dnei S.G.

Călăuzindu-se de art.73 din Constituție, avocatul parlamentar a solicitat concursul Președintelui Republicii Moldova pentru examinarea proiectului de Lege privind modificarea și completarea Legii cu privire la avocații parlamentari, a proiectului de Lege privind completarea Legii salarizării din 30.03.1993, precum și a proiectului de Hotărâre privind modificarea și completarea Anexelor nr.1, nr.2 și nr.3 ale Hotărârii Parlamentului nr.1484-XIII din 05.08.1998 cu privire la aprobarea Regulamentului privind Centrul pentru Drepturile Omului, a structurii, statului de funcții și modului de finanțare a acestuia, cu modificările ulterioare. Aceste completări și modificări au menirea să perfecționeze procesul de organizare și desfășurare a activității subdiviziunilor, inclusiv a filialelor Centrului, să stopeze fluctuația cadrelor.

Propunerile n-au fost deocamdată examinate.

Legea cu privire la protecția socială suplimentară a invalizilor de război, a participanților la cel de-al doilea război mondial și a familiilor lor stipulează prin art.2 alin.1 pct.5) că cuantumul alocației lunare de stat se stabilește în funcție de categoria beneficiarilor, după cum urmează: unuia dintre părinții inapți de muncă, participanților (din rândurile militarilor) la acțiunile de luptă în timp de pace și la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova căzuți la datorie. Luând în procedură mai multe petiții, Centrul a constatat că atare alocații nu sînt prevăzute și pentru ambii părinți aflați în divorț copiii cărora au căzut la datorie în acțiunile de luptă pe timp de pace și în acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova.

Avînd indicația Guvernului să examineze propunerea făcută de instituția avocaților parlamentari, Ministerul Muncii și Protecției Sociale a susținut ideea reexaminării Legii nominalizate, căzînd de acord asupra asigurării financiare suplimentare și a persoanelor menționate mai sus.

De aceeași lege ține și o alte două propuneri ale avocatului parlamentar făcute Guvernului.

Prima. Articolul 2 al legii nominalizate mai sus prevede alocații suplimentare și pentru participanții la lichidarea consecințelor avariei de la C.A.E. Cernobîl. Însă de ele au dreptul să beneficieze numai persoanele care au fost delegate prin intermediul comisariatelor militare, cele deplasate de către întreprinderi și organizații fiind lăsate în afara prevederilor acestei legi. Dar este bine cunoscut faptul că și acestea s-au expus riscului în egală măsură. Astfel, printr-un act legal s-a admis încălcarea art.16 din Constituție care consfințește egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii și a autorităților publice.

Despre o asemenea discriminare ne-au scris mai mulți petiționari. În urma investigării lor, Guvernului i s-a oferit posibilitatea să repare greșeala, propunînd Parlamentului un proiect de Lege pentru completarea articolului 2 alin.1) din Legea nr.121-XV din 03.05.2001, după cum urmează: de dreptul la protecție socială suplimentară se bucură " invalizii din rândurile persoanelor participante la lichidarea consecințelor catastrofei de la C.A.E. Cernobîl delegate de ministere, departamente, organizații și întreprinderi ".

Așteptăm răspunsul.

A doua. Este vorba de protecția socială suplimentară a părinților, copiii cărora au decedat în timpul exercitării serviciului militar în rîndurile Armatei Sovietice.

Constituția prevede prin art.48 alin.(4): “Copiii sînt obligați să aibă grijă de părinți și să le acorde ajutor”. Îdatorirea respectivă și-a găsit reflectare în Codul Căsătoriei și Familiei (art.80 alin. (1): “Copiii majori sînt obligați să-și întrețină și să-și îngrijească părinții inapți de muncă care necesită sprijin material”.

În cazul în care copii maturi nu sînt în viață și n-are cine îngriji de părinții în vîrstă, statului îi revine datoria s-o facă.

Iată de ce, la solicitarea mai multor petiționari și în rezultatul examinării legislației, Centrul a propus Guvernului și Parlamentului să elaboreze și să adopte un proiect de Lege pentru completarea Legii Republicii Moldova nr.121-XV din 03.05.2001 cu privire la protecția socială suplimentară a invalizilor de război, a participanților la cel de-al doilea război mondial și a familiilor lor. S-a propus ca art.2 punct 5 după cuvintele “căzuți la datorie” să fie adăogat următorul text: “, precum și militarilor decedați în timpul exercitării serviciului militar în termen în rîndurile Armatei Sovietice”.

Și această propunere a rămas fără examinare.

În urma generalizării unui mare număr de petiții parvenite la Centrul pentru Drepturile Omului s-a constatat că persoanelor care primesc pensie pentru limita de vîrstă li se îngrădește dreptul la protecție socială prin refuzul de a fi examinate de către comisiile medicale în vederea stabilirii gradului de invaliditate. Este bine cunoscut faptul că majoritatea bolilor grave încep să se evidențieze la vîrste înaintate, adică după ieșirea cetățenilor la pensie.

Atît art.19 alin. (3), cît și art. 32 alin (2) din Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat stabilesc că pensiile pentru invaliditate se oferă pînă la atingerea vîrstei standard de pensionare. Deși nu există nici o reglementare legală care le-ar interzice comisiilor medicale respective să-i examineze și să le stabilească pensionarilor gradul de invaliditate, acestea, făcînd trimitere la articolele din legea nominalizată, refuză categoric să facă acest lucru. De fapt, datoria medicilor e să-și exercite funcțiile și nu să interpreteze legile. Dacă cetățeanul dorește să-și stabilească gradul de invaliditate, s-o facă fără opreliști. Este dreptul lui, stipulat în art.36 alin.1 (ocrotirea sănătății) și art.4 alin.1 (traie decent) din Constituție. Acest drept este prevăzut și în mai multe tratate și convenții internaționale la care Republica Moldova este parte. Mai adăogăm aici că atît legislația națională, dar mai ales instrumentele juridice cu caracter universal interzic aplicarea pricipiilor discriminatorii în materie de drepturi ale omului.

Întru repunerea cetățenilor din categoria respectivă în drepturile lor legitime, instituția avocaților parlamentari a propus Parlamentului și Guvernului să elaboreze și să adopte un proiect de Lege și să excludă alin.3 din art.19 al Legii privind pensiile de asigurări sociale de stat prin care se îngrădește dreptul cetățenilor care au atins vîrsta standard de pensionare să li se stabilească grad de invaliditate, iar din alineatul (2) al articolului 32 - sintagma “ dar nu mai mult decît pînă la împlinirea vîrstelor standard de pensionare”.

Propunerea nu a fost examinată.

La 27 iunie 1997 a fost adoptată Legea nr.1226-XIII cu privire la arestarea preventivă, art. 18 alin. (2) al căreia stipulează: “(2) Plîngerile, cererile, și scrisorile prevenițiilor se controlează de către administrația locului de arest preventiv. Plîngerile , cererile și scrisorile adresate procurorului nu sunt supuse controlului, urmînd a fi expediate la destinație în 24 ore de la depunerea lor”.

Prin Legea nr.18-XIV din 14 mai 1998 a fost completat art.73 din Codul de executare a sancțiunilor de drept penal cu alineatul (2), avînd următorul cuprins: “(2) Corespondența expedită și primită, cu excepția corespondenței celor care execută pedeapsa în colonii-așezări, este supusă cenzurii. Cererea adresată avocatului parlamentar din partea unei persoane aflate într-un loc de detenție nu va fi controlată de administrația penitenciarului și va fi trimisă adresatului în decurs de 24 ore”.

Din textul acestor norme se poate concluziona că toată corespondența, în afara celei întretinute dintre preveniți, în primul caz, și procuror, condamnați și avocat parlamentar, în al doilea caz, este supusă cenzurii, ceea ce contravine art.4 alin.(2), art.30 și 124 alin.(1) și (3) din Constituție și art.8 și 34 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Cerințele de interzicere a cenzurii reies și din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Avocatul parlamentar a considerat că regimului de excepții similare urmează a fi supusă în ambele cazuri toată corespondența persoanelor vizate cu procurorul, avocații lor și avocații parlamentari, Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Secretarul General al Consiliului Europei. În caz contrar, avem de-aface cu o restrîngere a dreptului la secretul corespondenței neproporțională cu situația care a determinat-o (art.54 din Constituție).

Parlamentului și Guvernului li s-a propus să aducă articolele menționate în concordanță cu prevederile constituționale și actele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Propunerile înaintate au fost examinate și adoptate, iar legile respective – modificate.

Potrivit punct.2 alin.2 al Hotărîri Guvernului nr.398 din 06.06 2001 cu privire la Departamentul Tehnologii Informaționale, Ministerul Afacerilor Interne, în baza Regulamentului cu privire la serviciul în organele afacerilor interne, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.334 din 8 iulie 1991, va delega în Departamentul Tehnologii Informaționale colaboratorii atestați ai Departamentului evidență și documentare a populației și subdiviziunilor lui teritoriale, care pînă la 1 ianuarie 2005 vor atinge vechimea în muncă ce le va permite stabilirea pensiei conform Legii asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne cu menținerea lor în cadrele ministerului.

Conform alin.3 al aceluiași punct, ministerul menționat va transfera colaboratorii atestați ai Departamentului evidență și documentare a populației și ai subdiviziunilor lui teritoriale, ce nu sînt indicați în alin.2 al aceluiași punct, în alte servicii ale ministerului sau îi va concedia din organele afacerilor interne la propria dorință, cu numirea lor în funcții în cadrul Departamentului Tehnologii Informaționale.

Modalitatea de selectare a colaboratorilor stabilită numai după criteriul limitei de pensionare contravine art.43 din Constituție (dreptul la muncă și la protecția muncii), altor tratate internaționale, iar sintagma “îi va concedia din organele afacerilor interne la propria dorință” nu numai că încalcă această normă constituțională, dar este și inadecvată, deoarece propria dorință nu poate fi impusă printr-un act normativ.

Examinînd petiția doamnei T.B. în problema dată, instituția avocaților parlamentari a propus Guvernului să reexamineze hotărârea nominalizată și să o ajusteze la cerințele constituționale și internaționale pentru a repune mai multe persoane în drepturile lor legitime.

Deși Guvernul a fost sesizat a doua oară, pînă în prezent problema nu a fost examinată.

Examinînd proiectul de Lege pentru modificarea și completarea art. 71 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal, s-a constatat: completarea propusă, conform căreia întreprinderile de lungă durată vor fi permise numai rudelor apropiate (părinți, soț, soție, copii, frați și surori, înfietori și înfiați, bunici și nepoți (descendenți)), restrînge dreptul persoanelor la comunicare, fiind în contradicție cu art.54 din Constituție. Din această cauză proiectul a fost respins.

Avocații parlamentari au dat un aviz pozitiv proiectelor de Legi cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova și cu privire la Curtea Constituțională în partea ce se referă la dreptul cetățenilor de a sesiza Curtea Constituțională.

Pozitiv este și avizul la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul de procedură penală, Codul cu privire la contravențiile administrative, Legea cu privire la poliție și Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova). Prin completările și modificările propuse, actele legale menționate vor fi ajustate în mare măsură la normele constituționale și internaționale privind libertatea și siguranța persoanei, accesul la justiție, combaterea torturii și altor pedepse ori tratamente inumane sau degradante, alte drepturi și libertăți cetățenești.

Centrul a respins proiectul Legii privind verificarea titularilor și candidaților la funcții publice din următoarele considerente.

Conform acestuia, funcționarul public și candidatul la o funcție publică urmează a fi verificat dacă datele expuse în chestionar și în alte documente sînt autentice, dacă persoana verificată respectă restricțiile prevăzute de legislația în vigoare și cerințele de încadrare, dacă sînt descoperiți factori de risc. În baza rezultatelor prezentate, conducătorul autorității publice va decide compatibilitatea persoanei cu interesele funcției publice și, implicit, necesitatea angajării sau disponibilizării acesteia.

Potrivit art.21 din Constituție “Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”. Or, proiectul de lege propus lasă la discreția conducătorului autorității publice să decidă vinovăția titularului sau candidatului la o funcție publică.

De asemenea, conform normei constituționale (art.54), exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea siguranței naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea anchetei penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale ori avarii, restrângerea urmînd să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Prevederile proiectului de lege solicitat a fi examinat contravine și actelor juridice internaționale la care Republica Molodva este parte.

Mai mult decît atît, avînd în mare parte un caracter abstract și subiectiv, aceste prevederi ar conduce la crearea unor posibile premise de răfuială.

La 6 iunie 2002 a intrat în vigoare Legea nr.1099-XV pentru modificarea și completarea Legii nr.544-XIII din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului și a Legii nr.950-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Colegiul disciplinar și la răspunderea disciplinară a judecătorilor .

Conform art.1 punct 4 al acestei legi, Legea nr.544-XIII din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului s-a completat cu art.10¹, în baza căruia legea supusă modificării reglementează în prezent expres vechimea în specialitate juridică ce permite a candida la funcția de judecător. Însă nu s-a luat în vedere și vechimea funcției de specialitate juridică de la Centrul pentru Drepturile Omului.

O atare necesitate decurge din specificul activității Centrului. În conformitate cu Hotărârea Parlamentului nr. 1484 din 05.02.1998 cu privire la aprobarea Regulamentului privind Centrul pentru Drepturile Omului, a structurii, statului de funcții și modului de finanțare a acestuia, adoptată în temeiul Legii cu privire la avocații parlamentari, în serviciile petiții și audiență și analiză a legislației sînt angajați doar juriști.

Parlamentului și Guvernului li s-a propus completarea art.10¹ alin.(1) din Legea nr.544-XIII în scopul realizării dreptului colaboratorilor Centrului pentru Drepturile Omului de a candida la funcția de judecător.

INFORMAREA ȘI INSTRUIREA POPULAȚIEI

În anul 2002 activitățile Centrului nu au fost finanțate de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova, iar Guvernul n-a prevăzut mijloace în acest scop în buget. Reieșind din situația creată, s-a purces la identificarea și aplicarea unor măsuri bazate pe experiența acumulată în anii precedenți.

Este vorba în primul rînd de sporirea contactelor cu mass-media specializată în reflectarea tematicii juridice cît și cea receptivă la problemele din domeniul drepturilor omului, abordarea mai profundă a subiectelor de interes major pentru cetățeni în materialele publicate sau difuzate de către colaboratori. S-a acordat prioritate informării populației despre activitățile Centrului cu descrierea celor mai frecvente și tipice cazuri de încălcare a drepturilor omului, familiarizării în continuare

cu drepturile și îndatoririle fundamentale, înțelegerii de către cetățeni a supremației legii într-un stat democratic etc.

Propunându-și aceste obiective, instituția avocaților parlamentari a specificat în planul său de lucru oportunitățile, a identificat mijloacele de informare în masă predispuse spre colaborare, repartizând colaboratorilor la anumite etape temele pentru abordare în publicații.

De asemenea, de fiecare dată s-a dat curs ofertelor mass-media.

A devenit deja tradiție ca juriștii Centrului să utilizeze mijloacele de informare din teritoriu în timpul aflării lor în deplasare.

Sînt activ implicați în procesul de informare a comunității și lucrătorii Filialelor Centrului (Bălți, Comrat, Cahul).

Durabilitatea conlucrării prodigioase cu jurnaliștii și implementarea eficientă a programului informativ a fost într-o anumită măsură asigurată de organizarea întrevederilor cu colaboratorii ziarelor Moldova Suverană, Vocea Poporului, Flux, Dreptul, Revistei Naționale de Drept, Radioteleviziunii Naționale, Agențiilor de presă Moldpres și Basa-Pres, Asociației Presei Independente etc. Cu unele din ele s-a convenit asupra inaugurării de rubrici permanente care să reflecte activitatea Centrului, să abordeze probleme privind respectarea și promovarea drepturilor cetățenești în Republica Moldova. De exemplu, în ziarul Dreptul există deja o asemenea rubrică care are priză la cititori. Vom dezvolta o atare colaborare și cu alte mijloace de informare în masă, deoarece prin intermediul unor rubrici constante poate fi asigurată legătura permanentă cu cetățeanul de rînd, difuzîndu-i informația, materialul de care are el anume nevoie.

Instituția avocaților parlamentari tot mai des este solicitată de a răspunde prin intermediul mass-mediei la întrebările concrete ale cititorilor referitoare la drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor. Colaboratorii Centrului sînt receptivi la asemenea solicitări. În baza scrisorilor parvenite, le-au fost date răspunsuri la diverse întrebări cititorilor ziarelor Trud Moldovî, Chișiniovschie Novosti, Vocea Poporului, Capitala și altele.

În scopul informării operative despre cele mai importante evenimente petrecute la Centru sînt utilizate Agențiile de presă.

O cale eficientă și credibilă de informare a comunității, cu un mare grad de acoperire, este radioul și televiziunea. Colaboratorii Centrului, la solicitarea ascultătorilor, au fost de nenumărate ori în studiourile Radioului Național și postului de radio Antena-C, a Televiziunii Naționale. Bunăoară, la Antena –C juriștii, avocații parlamentari au luat în dezbateră un șir de probleme ce țin de dreptul la viață, dreptul la informație, drepturile copiilor, traficul de ființe umane și altele.

În cadrul rubricii Primatul legii de la Radioul Național au fost reflectate mai multe drepturi, în special privitoare la proprietatea privată, accesul la justiție, traficul de ființe umane, asigurarea socială a păturilor dezavantajate, drepturile deținuților, a minorităților naționale etc.

În cadrul ciclului de emisiuni cu genericul “Cauza” de la Televiziunea Națională avocații parlamentari, juriștii Centrului au luat în dezbateră în direct cu telespectatorii un șir de probleme juridice, cazuri concrete de lezare a drepturilor omului în Republica Moldova.

Trebuie menționat faptul că instituția avocaților parlamentari a folosit eficient posibilitățile mass-mediei nu numai pentru informarea comunității în diverse domenii privind situația reală a drepturilor omului în Republica Moldova, ci și pentru educarea, formarea culturii juridice la cetățeni.

Astfel, în anul 2002 în presa scrisă au fost publicate peste 500 de materiale ale colaboratorilor cât și cu referință la activitățile instituției avocaților parlamentari. Juriștii au fost în emisie TV de circa 14 ore și de circa 16 ore în emisie radiofonică. Agențiilor de presă le-au fost expediate 25 de comunicate informative.

La Centru există și este permanent completată o Bază de date cu materiale din presa scrisă referitoare la problemele drepturilor omului din țară. Articolele sînt separate pe teme aparte: drepturile deținuților; drepturile invalizilor; drepturile femeilor; drepturile copiilor; accesul liber la justiție; accesul la informație etc. Ele sînt utilizate de către avocații parlamentari, colaboratori în activitatea de toate zilele, reacționînd la cele mai grave cazuri în conformitate cu atribuțiile legale.

Un mijloc eficient de ridicare a culturii juridice a comunității sînt sesiunile de instruire. Din lipsa de finanțe, Centrul n-a avut posibilitatea, comparativ cu anii precedenți, să organizeze de sine stătător diverse seminare, conferințe, mese rotunde, cu implicarea diverselor categorii de participanți. De aceea și s-au aplicat alte forme și metode organizatorice, două fiind prioritare.

1. Luînd în considerare experiența de bună colaborare acumulată anterior și conștientînd pe interesul comun privind promovarea drepturilor și libertăților cetățenești în Republica Moldova, instituția avocaților parlamentari le-a propus mai multor organizații neguvernamentale să fie acceptată în calitate de partener în realizarea propriilor programe de instruire a comunității. Scopul rămînînd același, s-a modificat doar forma de colaborare.

La începutul anului la Centru a avut loc o ședință cu mai mulți lideri ai organizațiilor nonguvernamentale în cadrul căreia au fost evaluate activitățile de parteneriat în anul 2001, s-au făcut mai multe sugestii privind conlucrarea în continuare în condițiile în care Centrul nu mai are mijloace financiare de organizare a sesiunilor de instruire. Mai mulți participanți au acceptat ideea încadrării instituției noastre în programele lor de activitate, solicitînd aportul în cadre de juriști, în forme și modalități eficiente de organizare a procesului de instruire, în literatură de specialitate editată de Centru în anii precedenți, în diverse consultații în domeniu etc.

Astfel, au fost acceptate inițiative de conlucrare, cu unii reprezentanți ai societății civile fiind încheiate chiar acorduri-memoranduri. De exemplu, prin Memorandumul de înțelegere și colaborare cu Asociația Obștească Inițiativa Social-Rurală, s-a convenit asupra colaborării privind asigurarea informațională, stabilirii schimbului de literatură, de materiale analitice și cognitive, aplicării formelor eficiente de instruire a comunității rurale, perfecționării formelor și metodelor de protecție a drepturilor și libertăților cetățenești la nivel local, regional și național. Instituția avocaților parlamentari s-a angajat să delegheze la necesitate specialiști pentru acordarea consultațiilor juridice și audiența cetățenilor în teritoriu. Asociația în cauză implementează conform deciziei Comisiei de evaluare a Băncii Mondiale Proiectul “Stimularea angajării civice în mediul rural”, avînd acută nevoie de asistență juridică competentă, inclusiv și în ceea ce privește drepturile constituționale ale cetățenilor.

În scopul coordonării eforturilor în vederea promovării și respectării drepturilor la asistență și protecție socială, realizarea programelor de investigații în acest domeniu, organizarea și desfășurarea activităților de informare și instruire a comunității au fost semnate acorduri de colaborare reciprocă cu Asociația întru susținerea persoanelor social-vulnerabile (ASPSV) din Moldova și cu Catedra Asistență Socială și Sociologie a Universității de Criminologie. Acumularea experienței va permite extinderea în continuare a cumulării eforturilor cu alte instituții de învățământ întru promovarea drepturilor omului în țară.

Foarte importantă și eficientă a fost colaborarea cu Centrul de Promovare a Libertății de Exprimare și a Accesului la Informație “Acces – Info”. Prin coordonarea bună a acțiunilor, s-a reușit organizarea sesiunilor de instruire în toate județele republicii, având ca participanți conducători de diferit rang, funcționari publici, responsabili de difuzarea informației, bibliotecari, judecători, procurori, vameși, militari, jurnaliști. În cadrul programului de educație au fost luate în dezbatere mai multe probleme, cum ar fi: propagarea legislației naționale și a reglementărilor internaționale în domeniul accesului la informație și a libertății de exprimare; elaborarea unor recomandări conceptuale și a propunerilor concrete prin prisma asigurării compatibilității cadrului juridic național cu cel internațional; desfășurarea unor activități educaționale în scopul asigurării transparenței instituțiilor publice și antrenării comunității în procesul de luare a deciziilor; protecția și importanța realizării dreptului la informație și exprimare etc.

Ca urmare a activităților reciproce din anii precedenți, Centrul a fost implicat activ în organizarea și desfășurarea sesiunilor de instruire în comun cu un șir de alte organizații neguvernamentale din republică. În acest context menționăm Conferința republicană “Respectarea drepturilor social-economice în R.M.: realizări și tendințe”, desfășurată în perioada 28-29 martie în cadrul Programului Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului (LADOM) privind monitorizarea respectării drepturilor social-economice în Republica Moldova. Participanții la conferință, consemnând eforturile autorităților pentru redresarea stării de lucruri, au scos în vileag un șir de probleme care atestă elocvent încălcarea în masă și gravă a drepturilor constituționale la protecție și asistență socială a unui șir de categorii de cetățeni.

La masa rotundă “Acordurile bilaterale și protecția minorităților naționale”, organizată de Comitetul Helsinki, avocații parlamentari au avut posibilitatea să-și expună punctul de vedere privind situația drepturilor și libertăților minorităților naționale în țară, atrăgând atenția celor prezenți asupra faptului că extremitățile, de orice gen ar fi și din partea cui ar fi, pot provoca destabilizări. Republica Moldova a creat un cadru legislativ intern adecvat reglementărilor internaționale în domeniu, favorabil pentru afirmarea și exercitarea drepturilor și libertăților cetățenilor aparținând minorităților naționale. În prim-plan se situează dreptul utilizării de către minorități a limbii materne. Legislația în domeniu a Republicii Moldova, inclusiv Legea ce reglementează drepturile minorităților naționale, acordă un spectru larg de drepturi și libertăți lingvistice. Însă Centrul constată angajamentul statal exagerat în favoarea limbii ruse în general, cât și cel stabilit în legea nominalizată, angajament ce diminuează substanțial drepturile celorlalte etnii din Republica Moldova, fapt consemnat și de grupul Comitetului Consultativ al Comitetului de Miniștri al

Consiliului European. Or, promovarea unor drepturi în detrimentul altor drepturi poate conduce la crearea de situații nedorite. Centrul este îngrijorat de acțiunile neechilibrate în domeniul lingvistic pe fondalul spiritului de toleranță și de dialog interetnic tradițional existent în Moldova.

Obiectivul Forumului Copiilor și Tinerilor din Moldova “O lume mai bună pentru copii” din 11 aprilie a fost identificarea unor căi constructive de participare activă a copiilor și tinerilor la activitățile ce țin nemijlocit de interesele tinerei generații, atât la nivel local cât și național, de facilitare a schimbului productiv de experiență privind practicile reușite de implicare a copiilor în viața comunității, de exercitare eficientă a dreptului la informație și libera exprimare. O importanță deosebită în contextul dat are instruirea copiilor, racordarea reglementărilor naționale la prevederile internaționale, realizarea neîngrădită a drepturilor la informație și libertatea de exprimare, stipulate respectiv în articolele 12 și 13 ale Convenției O.N.U. cu privire la Drepturile Copilului, “indiferent de limbă, sex, religie, opinie politică sau altă opinie” etc. în conformitate cu articolul 2 al Convenției.

În cadrul Zilelor Libertății Presei, Centrul a participat la desfășurarea mesei rotunde “Instituția publică a audiovizualului: cadru juridic” din 30 aprilie organizată de Centrul Independent de Jurnalism și Asociația Presei Electronice la care s-au discutat probleme ce țin de cadrul juridic al instituției publice a audiovizualului într-o societate democratică, optîndu-se pentru perfecționarea legislației naționale și racordarea ei la instrumentele internaționale.

Problematica privind “Procesul electoral și participarea activă” a fost luată în dezbateri la Conferința internațională din 24-25 septembrie la inițiativa Asociației pentru Democrație Participativă ADEPT în cooperare cu Ambasada SUA în R.M. Juriștii Centrului participanți la conferință au abordat problema respectării drepturilor cetățenești în procesul electoral, asigurării transparenței procedurilor electorale, precum și a referendumurilor ca mijloc de exprimare a voinței poporului în luarea de decizii majore, instruirii consecvente și eficiente a comunității în domeniul dat.

În cadrul seminarului republican “Accesul la justiție și fenomenul torturii în locurile de detenție” din 18 octombrie instituția avocaților parlamentari a familiarizat participanții cu prevederile legislației naționale și internaționale din sfera dată, au scos în vileag un șir de probleme existente bazate pe activitatea Centrului, au insistat asupra sancționării oricărui caz de aplicare a torturii și exercitării garanțiilor procedurale pentru asigurarea dreptului de acces la justiție a persoanelor private de libertate

2. Încă în anul 2000, avînd susținerea financiară a PNUD și consultanța metodologică a Biroului Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului al ONU, avocații parlamentari au organizat un ciclu de ședințe de lucru cu mai mulți reprezentanți ai autorităților publice locale și centrale. Aceste întrevederi au avut drept scop elaborarea unei strategii eficiente și durabile de conlucrare a Centrului cu instituțiile și organizațiile statale în sfera instruirii juridice a comunității. Aplicarea acestei strategii și experiența acumulată pe parcurs a permis consolidarea acțiunilor reciproce în soluționarea unor probleme ce țin de drepturile și libertățile cetățenești, educarea comunității în spiritul respectării legislației.

Exercitarea drepturilor de către persoanele cu dezabilități psihice a fost și este mereu în vizorul activității avocaților parlamentari. Iată de ce s-a dat curs de fiecare dată ofertelor Ministerului Sănătății, altor subdiviziuni ale acestui minister, în organizarea și desfășurarea diferitelor sesiuni de instruire. Menționăm aici doar participarea activă a colaboratorilor Centrului la organizarea și desfășurarea Conferinței cu genericul “Egal între egali” din 15 martie. Familiarizarea celor prezenți cu normele legale interne privind exercitarea drepturilor și libertăților în domeniu, evidențierea sub aspect juridic a problemelor respective, identificarea măsurilor și posibilităților de inițiere a reformelor în sfera asistenței sănătății, în special a realizării dreptului uman a persoanelor cu dezabilități psihice au constituit punctele de reper ale seminarului.

Participînd la seminarul republican intitulat “Interacțiune și practici de prevenire și combatere a traficului de femei” din 10-11 septembrie, desfășurat sub egida Serviciului de Stat Migrațiune, colaboratorii Centrului și-au axat prelegerile în jurul necesității elaborării de către Guvern a unor programe concrete și complexe de combatere a acestui fenomen în Republica Moldova, cuprinzînd: instruirea activă a populației, mai ales a tinerilor; perfecționarea cadrului legislativ; implicarea competentă a organelor de drept; integrarea în societate a victimelor traficului de ființe umane etc.

În cadrul Conferinței științifice “Jurisprudența și securitatea publică” organizată la 9 decembrie de Ministerul Afacerilor Interne și Academia de Poliție “Ștefan cel Mare”, avocații parlamentari au avut în vizor așa probleme ca: reglementările internaționale privitoare la poliție; perfecționarea legislației naționale în domeniu; restructurarea și ajustarea sistemului național de asigurare a ordinii publice la reglementările europene în materia de drepturi a ființei umane; elaborarea și aplicarea unei strategii și a unor principii eficiente și durabile de instruire a tuturor colaboratorilor organelor de poliție. Și aceasta mai ales în condițiile în care se atestă o creștere a cazurilor de încălcare gravă de către polițiști a drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor.

În perioada 6-10 noiembrie specialiștii Centrului au participat la ședințele Ediției a doua a Parlamentului Tinerilor, desfășurată sub egida Consiliului Național al Tineretului și Departamentului Tineret și Sport, în cadrul căreia tinerii au fost informați despre atribuțiile instituției avocaților parlamentari, activitățile acestora privind asigurarea garantării respectării drepturilor și libertăților constituționale ale omului în Republica Moldova, necesitatea conștientizării supremației legii prin instruirea permanentă și ridicarea culturii lor juridice etc.

Activitățile de instruire enumerate mai sus, cît și altele respective desfășurate de colaboratorii Centrului în anul 2002, sînt consolidate de practicarea informării și educării juridice a cetățenilor în timpul audierii lor în teritoriu, participării active la orele educației civice a elevilor în școli.

Și dacă datorită măsurilor organizatorice s-a putut menține la un anumit nivel gradul de informare și desfășurare a sesiunilor de instruire, apoi activitatea editorială care necesită mijloace financiare substanțiale n-a avut mari sorți de izbîndă. Pe parcursul anilor precedenți, Centrul, avînd susținerea PNUD, a reușit să scoată de sub tipar mai multă literatură de specialitate, cu un tiraj cît de cît suficient, care s-a bucurat de mare cerință în rîndul cetățenilor. Din păcate, rezervele s-au terminat, dar

ofertele sînt destul de mari. În special, sînt solicitate cărțile pentru copii “Drepturile tale” și “Drepturile mele, ce să fac cu ele”. La inițiativa unor instituții de învățămînt, am făcut Guvernului propuneri pentru reeditarea lor, însă fără rezultat. La cererea Consiliului European, cărțile menționate au fost expediate pentru o posibilă traducere și editare în alte limbi, deoarece sînt unice.

Tot din lipsa de finanțe a fost sistată editarea Buletinului informativ “Avocatul parlamentar” în care se publicau materiale despre activitatea instituției, se dădeau diverse consultații în domeniu, erau reflectate drepturile și libertățile cetățenești stipulate în Constituție, în alte legi naționale, cît și în convențiile și tratatele internaționale la care statul nostru este parte. În felul acesta era cît de cît completat golul acut de literatură de specialitate, se contribuia la ridicarea culturii juridice a oamenilor.

La fel, Centrul nu și-a putut realiza programul privind organizarea și desfășurarea unor activități tradiționale, cum ar fi conferințele științifice ale studenților de la facultățile de drept, concursurile pentru jurnaliști și copii, care se bucurau de mare popularitate și care contribuiau esențial la ridicarea culturii în materia de drepturi ale ființei umane.

Din aceeași cauză în Monitorul Oficial al Republicii Moldova n-a văzut lumina tiparului Raportul Centrului pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2001.

Guvernul n-a îndeplinit hotărîrea Parlamentului nr.1081 din 24.05.2002 în partea ce se referă la asigurarea Centrului cu mijloace financiare suplimentare pentru desfășurarea activităților de informare și instruire a cetățenilor.

În atare situație, Centrul a făcut mai multe propuneri de proiecte pentru susținere financiară diferitelor instituții și organizații străine acreditate în Republica Moldova, cît și de peste hotare. Unele din acestea au fost disponibile să acorde ajutorul necesar, cu condiția ca Guvernul național să participe, cel puțin minimal, la activitățile instituției avocaților parlamentari. Or, în cazul în care autoritățile interne nu sînt interesate să stimuleze procesul de instruire, și organisme internaționale sînt mai puțin sensibile să intervină. Totuși, am reușit să obținem realizarea a două proiecte. Unul a fost susținut de către Ambasada SUA în Moldova în mărime de 61,7 mii lei pentru asigurarea tehnică și informațională a Filialelor Centrului, și altul în mărime de 32,2 mii lei – de către Instituția Ombudsmanului din Belgia pentru editarea Raportului anual 2001.

Mai este în derulare un proiect similar de editare cu suportul donatorilor străini a cărții “Asigurarea drepturilor omului în lume”, care cuprinde aspecte ale investigațiilor Centrului în perioada activității sale de cinci ani, cît și textele unor tratate universale la care Republica Moldova este parte și unele instrumente naționale privind drepturile cetățenești.

În contextul relațiilor internaționale, Centrul a colaborat în continuare cu Consiliul European, Biroul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului al ONU, Institutele Ombudsmanului European și cel Francofon, cu instituții de protecție a drepturilor omului din diverse țări etc.

De exemplu, la 17 aprilie instituția noastră a fost vizitată de o delegație a Consiliului European condusă de dl Hans Christian Kruger, Secretar General Adjunct al CE, în cadrul căreia s-au luat în dezbatere probleme ce țin de consolidarea

instituțiilor democratice, respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova, dezvoltarea relațiilor de colaborare reciprocă, schimb de materiale informaționale etc.

În perioada 28-31 octombrie a fost organizată o vizită de studiu a reprezentanților Instituției Avocatului Poporului din România. Delegația a luat cunoștință de activitățile Centrului, s-a făcut un schimb larg de informație și experiență. De asemenea, oaspeții au avut întrevederi la Comisia parlamentară pentru drepturile omului și minorități naționale, cu autoritățile publice din județul Bălți, s-au documentat pe viu de activitatea Filialei Centrului din această localitate. S-a convenit asupra colaborării în continuare, care prevede vizite reciproce de studii, organizarea de seminare comune, schimb de literatură de specialitate etc. Instituția din România a expediat deja Centrului un lot important de literatură în materie de drepturi și libertăți ale omului.

Productive și utile au fost și relațiile cu Instituția Împuternicitului pentru Drepturile Omului din Federația Rusă în cadrul Acordului comun de colaborare din 2001. Schimbul de materiale informative și de experiență, de literatură de specialitate, consultările de interes reciproc, identificarea și aplicarea unor forme originale de instruire juridică sînt doar cîteva exemple ce denotă importanța conlucrării dintre instituțiile noastre.

Am putea nominaliza aici vizita de studiu a avocatului parlamentar Alina Ianucenko, efectuată la Moscova în perioada 25-28 septembrie, în cadrul căreia, cu suportul Instituției Împuternicitului pentru Drepturile Omului din Federația Rusă, au fost purtate tratative cu Departamentul de Stat Migrațiuni al acestui stat privind pregătirea și prezentarea informației referitoare la situația cetățenilor Republicii Moldova antrenați în cîmpul muncii din Rusia, realizarea practică a Acordului de colaborare în domeniu cu Primăria or. Moscova etc.

Avocatul parlamentar Alexei Potînga a fost invitat în calitate de expert la masa rotundă a Împuterniciților subiecților Federației Ruse cu genericul “Protecția drepturilor sociale ale cetățenilor, asigurarea legislației”, desfășurată în perioada 25-27 septembrie în or. Ecaterinburg.

În contextul colaborării internaționale se înscrie și participarea în calitate de expert a dlui Alexei Potînga la Seminarul internațional al ombudsmanilor organizat de Consiliul Europei cu genericul “Instituțiile specializate de protecție a drepturilor omului în situațiile de criză”, desfășurat la Vilnius în perioada 4-8 aprilie.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

Astăzi criteriul principal de apreciere a oricărui stat, atât de către cetățenii care se află sub jurisdicția sa, cât și de către comunitatea internațională, ține de gradul de promovare și încurajare a exercitării efective a drepturilor și libertăților economice, sociale, culturale și politice, toate decurgând din demnitatea inerentă persoanei umane și care sînt esențiale pentru libera și deplina sa dezvoltare. Crearea progresivă a condițiilor de realizare a drepturilor și libertăților individuale este instrumentul cheie prin care li se deschide tuturor calea spre participarea activă la treburile statului, evitarea totalitarismului, neadmiterea marginalizării sau scoaterii unor sau altor cetățeni în afara vieții sociale.

În linii mari, Republica Moldova face față acestor deziderate. Constituția, alte legi și acte normative garantează drepturile și libertățile cetățenești. Statul depune anumite eforturi pentru promovarea și respectarea lor. Ultimul timp se adoptă și se implementează diverse programe, proiecte, concepții etc. pentru o mai bună asigurare a drepturilor economice și sociale, în special a păturilor cele mai defavorizate, cum ar fi persoanele de vîrsta a treia, invalizii, copiii. Au fost majorate salariile unor angajați. S-au mărit comparativ pensiile, unele indemnizații și alocații sociale. E

Evident, din cauza crizei economice nu toate reușesc, deoarece drepturile economice și sociale, în primul rînd, au nevoie de acoperire financiară substanțială. Or, mai sînt încă multe de făcut pentru a se putea afirma că această categorie de drepturi sînt respectate în deplina lor măsură.

Însă există drepturi și libertăți garantarea cărora nu necesită sau necesită mai puțini bani din partea statului. Respectarea și promovarea lor ține de fapt de voință, consecvență, cultură juridică, de gradul de înțelegere a importanței creării condițiilor eficiente pentru ca oricare individ să-și poată nestingherit și neîngrădit exercita drepturile și libertățile fundamentale în corespundere cu prevederile constituționale și principiile universale.

Investigațiile demonstrează că unele legi mai trebuie ajustate la cerințele instrumentelor internaționale ratificate de Republica Moldova, prin care act ele de fapt au fost încorporate în cadul legislativ național. Unele acte legale adoptate contravin Constituției, normelor general acceptate în materie de drepturi și libertăți ale ființei umane. Nu întotdeauna este respectat principiul nediscriminatoriu în acest domeniu.

Se impune și consolidarea eforturilor pentru asigurarea neîngrădită a separației celor trei puteri în stat: legislativă, executivă și judecătorească. Odată cu aceasta, și-ar găsi mai bine locul și rolul în societate cea de a patra putere, nedeclarată, mass-media. Pentru că exercitarea dreptului la opinie, la exprimare și informație este condiția primordială a existenței unui stat de drept, a utilizării valorilor democratice în interesul deplin al cetățenului.

O altă problemă ține de voința afirmării în continuare a instituțiilor democratice fără de care practic nu pot fi asigurate drepturile și libertățile cetățenești, lucru despre care ne-a atenționat în rezoluțiile și recomandările sale și Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, alte organisme europene și internaționale.

Multe neajunsuri ar putea fi lichidate prin instruirea consecventă și bine programată a comunității, a diverselor conducători de autorități publice, de instituții, organizații și de unități economice.

Unele norme constituționale, legi pur și simplu nu sînt respectate. Parte pentru că nu se cunosc, parte pentru că sînt ignorate. Aceasta poate conduce la neîncredere, la nemulțumiri, la explozii sociale imprevizibile, asupra cărui fapt a fost informată conducerea republicii. Or, o mai mare atenție urmează să se acorde și îndatoririlor fundamentale. Pentru că nu există drepturi acolo, unde nu există îndatoriri. De aici și promovarea în funcții a unor persoane competente, pătrunse de importanța pe care o are la ora actuală necesitatea respectării drepturilor omului.

Situația respectării drepturilor omului în Republica Moldova este descrisă în toate Rapoartele anuale prezentate Parlamentului de către instituția avocaților parlamentari. De regulă, hotărîrile adoptate pe marginea acestora de către Legislativ conțin doar aprecieri date activității Centrului și indicații avocaților parlamentari, deși rapoartele respective nu sînt niște dări de seamă ale instituției. Ar fi mai util și eficient dacă în atare hotărîri ar fi prevăzute și măsuri concrete în adresa diverselor organe, instituții și organizații de care depinde respectarea și crearea condițiilor favorabile de exercitare de către cetățeni a drepturilor și libertăților constituționale. Căci acesta este scopul rapoartelor respective: ameliorarea situației în domeniu prin consolidarea tuturor eforturilor. Asemenea hotărîri ar contribui la ridicarea eficienței activităților, dar și la sporirea imaginii Centrului în ansamblu.

În contextul dat, ar fi binevenită a mai bună colaborare a avocaților parlamentari cu Parlamentul, comisiile parlamentare, președinția, cu alte organe.

Considerăm că multe neajunsuri ar putea fi preîntîmpinate și evitate dacă toate proiectele de legi și hotărîri ce se referă la drepturile și libertățile cetățenești ar fi date spre avizare și s-ar ține cont de părerile și recomandările avocaților parlamentari.

În această ordine de idei și în special pentru asigurarea independenței în conformitate cu principiile internaționale, ar fi oportună alegerea avocaților parlamentari prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. De asemenea, în acest mod ar putea fi aleși și judecătorii Curții Constituționale.

În general, orice măsuri ar fi luate și implementate, legislative, administrative sau de altă natură, ele toate trebuie inevitabil să conducă la afirmarea multilaterală a statului de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate (Constituția Republicii Moldova, art.1 alin.(3)).

Alexei Potînga, Directorul Centrului pentru Drepturile Omului

20 ianuarie 2003

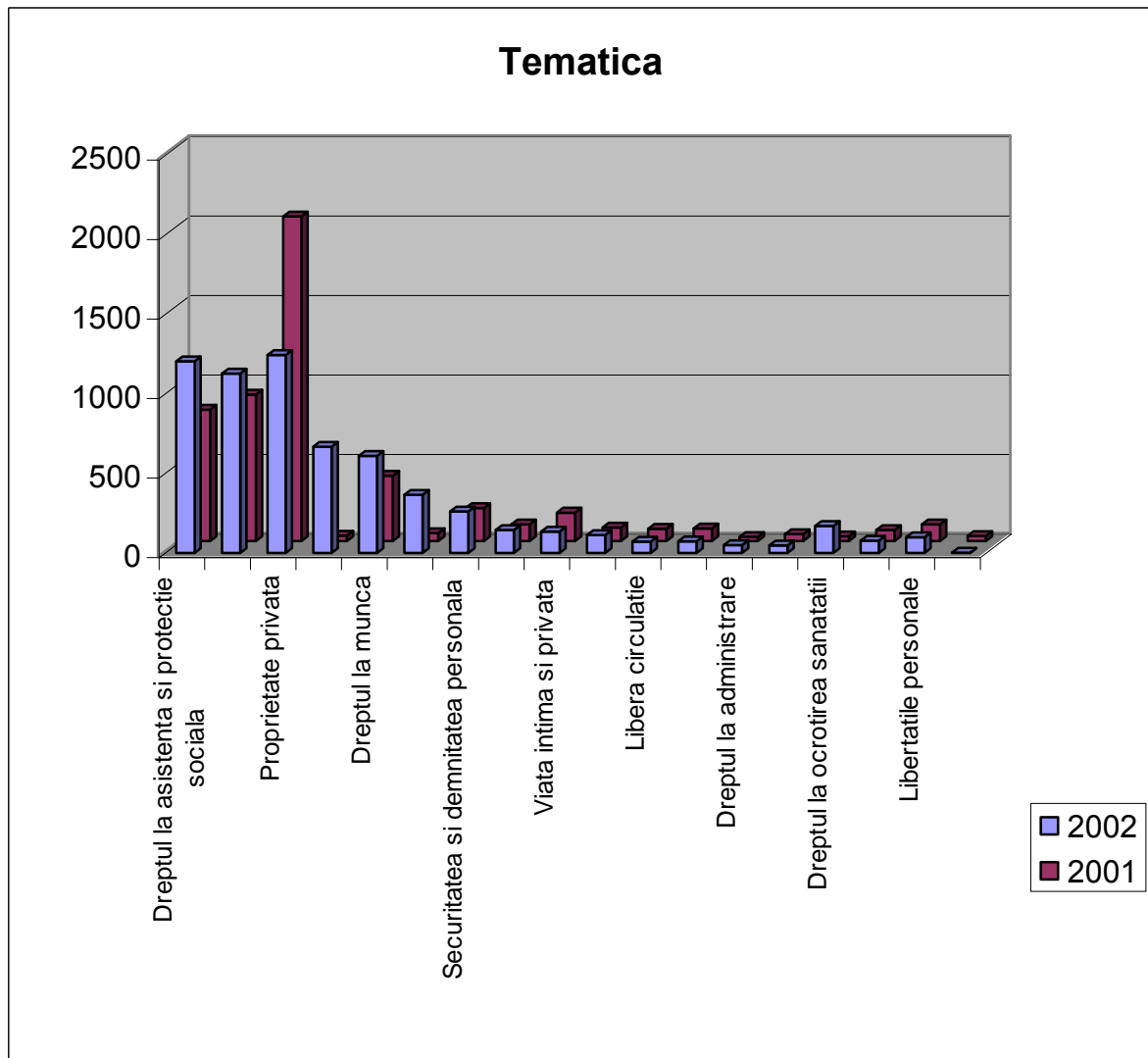
ANEXE

Anexa 1

Caracteristica adresărilor conform drepturilor încălcate

Tematică	Petiții	%	Semnături	%	Audiența	%	Total	%
Accesul liber la justiție	327	26,94	548	16,36	580	18,67	1128	17,21
Proprietate privată	233	19,19	453	13,53	792	25,49	1245	18,99
Dreptul la asistență și protecție socială	219	18,04	719	21,47	486	15,64	1205	18,38
Dreptul la apărare	17	1,40	19	0,57	27	0,87	46	0,70
Libera circulație	16	1,32	18	0,54	53	1,71	71	1,08
Viata intimă și privată	21	1,73	25	0,75	109	3,51	134	2,04
Securitatea și demnitatea personală	158	13,01	170	5,08	91	2,93	261	3,98
Viața familială	15	1,24	15	0,45	58	1,87	73	1,11
Dreptul la muncă	59	4,86	248	7,41	363	11,68	611	9,32
Dreptul la petiționare	10	0,82	11	0,33	102	3,28	113	1,72
Accesul liber la informație	46	3,79	47	1,40	96	3,09	143	2,18
Libertățile personale	55	4,53	61	1,82	37	1,19	98	1,49
Dreptul la ocrotirea sănătății	11	0,91	16	0,48	153	4,92	169	2,58
Dreptul la instruire	11	0,91	321	9,58	44	1,42	365	5,57
Dreptul la cetățenie	7	0,58	7	0,21	70	2,25	77	1,17
Dreptul la administrare	6	0,49	14	0,42	35	1,13	49	0,75
Dreptul electoral	0	0,00	0	0,00	1	0,03	1	0,02
Dreptul la mediu înconjurător sănătos	3	0,25	657	19,62	10	0,32	667	10,17
Total	1214	100,00	3349	100,00	3107	100,00	6556	100,00

Tematica comparată a adresărilor

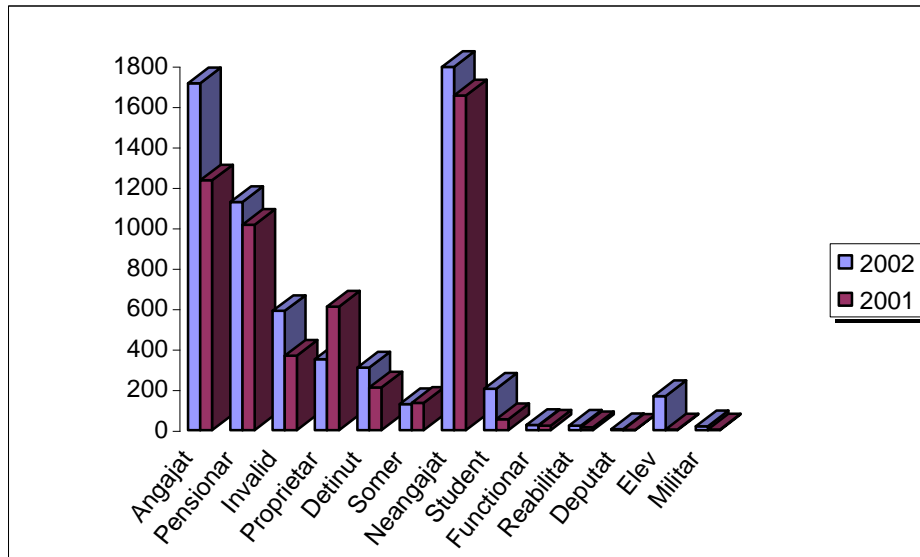

Anexa 3

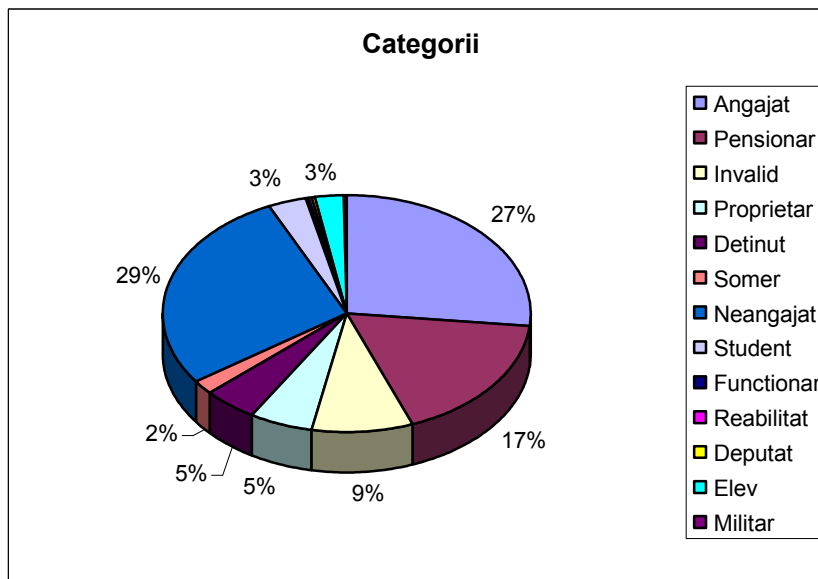
Categoriile de semnături

Categorii	Petiții	%	Semnături	%	Audiența	%	Total	%
Angajat	172	14,05	678	20,24	1037	33,38	1715	26,16
Pensionar	281	22,96	386	11,53	742	23,88	1128	17,21
Invalid	83	6,78	321	9,58	268	8,63	589	8,98
Proprietar	38	3,10	140	4,18	210	6,76	350	5,34
Deținut	298	24,35	291	8,69	18	0,58	309	4,71
Șomer	22	1,80	22	0,66	106	3,41	128	1,95
Neangajat	296	25,00	1178	35,17	618	19,89	1796	27,39
Student	5	0,41	151	4,51	53	1,71	204	3,11
Funcționar	2	0,16	2	0,06	23	0,74	25	0,38
Reabilitat	7	0,57	7	0,21	15	0,48	22	0,34
Deputat	2	0,16	2	0,06	2	0,06	4	0,06
Elev	3	0,25	166	4,96	2	0,06	168	2,56
Militar	5	0,41	5	0,15	13	0,42	18	0,27
Total	1214	100,00	3349	100,00	3107	100,00	6556	100,00

Tematica comparativă conform semnatarilor

Semnatarî în procente

Anexa 6

Clasificarea adresărilor parvenite din județe

Județe	Petiții	%	Semnatare	%	Audiența	%	Total	%
Tiraspol	8	0,66	9	0,27	11	0,35	20	0,31
Chișinău	733	60,38	2571	76,77	1467	47,22	4038	61,59
Lăpușna	24	1,98	31	0,93	93	2,99	124	1,89
Bălți	83	6,84	108	3,22	388	12,49	496	7,57
Externe	11	0,91	11	0,33	7	0,23	18	0,27
Orhei	50	4,12	90	2,69	81	2,61	171	2,61
Tighina	42	3,46	120	3,58	101	3,25	221	3,37
Edineț	40	3,29	40	1,19	31	1,00	71	1,08
Ungheni	19	1,57	22	0,66	69	2,22	91	1,39
UTAG	41	3,38	103	3,08	439	14,13	542	8,27
Cahul	81	6,67	104	3,11	374	12,04	478	7,29
Soroca	74	6,10	131	3,91	24	0,77	155	2,36
Taraclia	4	0,33	4	0,12	5	0,16	9	0,14
Terit. Est	4	0,33	5	0,15	17	0,55	22	0,34
Total	1214	100,00	3349	100,00	3107	100,00	6556	100,00

Clasificarea comparată a adresărilor din județe

Anexa 8

Geografia adresărilor

